

LINDA DUIJS

**VERLOS ONS
VAN HET
KWADE**

**OVER DE ZIN EN ONZIN
VAN HET
PROTEST TEGEN GEWELD
IN
NEDERLAND, DE VERENIGDE STATEN EN BELGIË**

verlos ons van het kwade

**over de zin en onzin van het protest tegen geweld in
Nederland, de Verenigde Staten en België**

Linda Duits

**Scriptie Vergelijkende Politicologie
Begeleider: dr. H.A.B. van der Heijden**

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

VOORWOORD

'Like a social movement, a book is a collective action'
Politicooloog Tarrow in het voorwoord van zijn boek Power in Movement.

Het schrijven van een scriptie is een lang proces dat begint al ver voor de keuze van het onderwerp. Tijdens mijn studie heb ik me altijd direct of indirect beziggehouden met politiek gedrag. Soms meer politiek-filosofisch in een paper over onverschilligheid in de moderne democratie, soms heel praktisch zoals in mijn leeronderzoek naar het lobbygedrag van het netwerk van de vrouwenbeweging in de medische sector. Twee jaar geleden zag ik nog weinig lijn in de keuze van mijn vakken en had ik het idee dat ik nooit een scriptieonderwerp zou vinden, totdat het idee 'ineens' in mijn hoofd zat. Toen bleek ook dat alles wat ik daarvoor had gedaan, eigenlijk al had geleid tot dit idee: de toetsing van theorie over nieuwe sociale bewegingen aan de hand van één onderwerp waarop verschillende landen worden vergeleken. Dit laatste overigens geheel in de traditie van Vergelijkende Politicologie aan de Universiteit van Amsterdam.

Het hebben van een idee leek me 'een goed begin is het halve werk'. Niets bleek echter minder waar. Ruim anderhalf jaar na het eerste gesprek met mijn scriptiebegeleider, is deze scriptie dan eindelijk af. Ik had het idee dat ik nog niet klaar was met mijn studie en moest bovendien nog andere vakken volgen, waardoor de scriptie aanvankelijk op de tweede plaats kwam om er daarna eventjes helemaal van mijn agenda te verdwijnen. In september was ik er echter helemaal klaar voor en ben ik serieus aan de slag gegaan. Hoewel het me gelukt is papers van twintig pagina's in een week te schrijven, gaat in een scriptie toch wat meer tijd zitten. Je verliest je in de literatuur, je raakt afgeleid op het Internet of je hebt gewoon wel eens een weekje geen zin. Het schrijven van een scriptie heb ik dan ook ervaren als een zeer leerzaam proces. Niet alleen inhoudelijk, het moet ten slotte toch de kroon op je studie zijn waarin je het geleerde toepast, maar ook procedureel. Het opbrengen van de discipline is me zwaarder gevallen dan verwacht, terwijl ik dat toch behoorlijk zwaar had ingeschat. Maar het proces gaf ook een enorme bevrediging. Niet alleen is deze scriptie het resultaat van mijn bevindingen, mijn onderzoek, het is ook het resultaat van mijn inspanning. Het vinden van een goed boek, het trekken van een interessante conclusie, het zijn dingen die je niet alleen op de been houden, maar je ook voldoening geven. Het is dan ook met grote trots dat ik deze scriptie presenteer.

Het lange proces van scriptieschrijven heb ik niet echter niet geheel alleen doorlopen. Mijn grote dank gaat uit naar Hein-Anton van der Heijden voor het begeleiden van deze scriptie, voor zijn commentaar op de afzonderlijke hoofdstukken en zijn opbeurende woorden als ik het even niet meer zag zitten. Daarnaast wil ik Lennert van Mens bedanken, met wie ik samen in eerdere papers en in ons leeronderzoek een groot deel van het theoretisch kader heb opgezet dat ik in deze scriptie heb gebruikt. Ook wil ik mijn ouders bedanken voor het vertrouwen en de financiering. Extra dank gaat uit naar mijn vader voor het inbinden. Op deze plaats wil ik tevens Anja Krassenburg bedanken voor het interview. De volgende mensen zijn allemaal van grote hulp geweest bij het soms zo moeilijke schrijfproces: Ivan Vrouwe voor zijn ideeën bij het maken van de opzet, Rufus Coleman voor zijn hulp bij het vinden van informatie over de Verenigde Staten, Michael Antone voor zijn verhalen over Amerika en Amerikanen en Paul Metzmakers ten slotte voor de afleiding tijdens de eenzame uurtjes typen.

Linda Duits
Amsterdam, januari 2001

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	i
1 INLEIDING	1
1.1 ACHTERGRONDEN	1
1.1.1 AANLEIDING IDEE	1
1.1.2 NIET BEPERKT TOT NEDERLAND	1
1.2 PROBLEEMSTELLING	2
1.3 SAMENVATTING THEORETISCH KADER	3
1.3.1 DE RESOURCE MOBILISATION BENADERING	3
1.3.2 DE POLITIEKE PROCESBENADERING	4
1.3.3 DE SOCIAAL-CONSTRUCTIONISTISCHE BENADERING	4
1.4 TOELICHTING OPBOUW	4
1.5 TOELICHTING LANDENKEUZE	6
1.6 ONDERZOEKSMETHODEN	6
1.6.1 INTERNET	6
1.6.2 INTERVIEW	7
2 THEORETISCH KADER	8
2.1 WAT ZIJN SOCIALE BEWEGINGEN?	8
2.1.1 OUDE EN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN	8
2.1.2 DRIE TYPEN BEWEGINGEN	9
2.1.3 DE LEVENSLOOP VAN EEN BEWEGING	9
2.2 DRIE INVALSHOEKEN	10
2.3 THEORIE OVER PARTICIPATIE	11
2.3.1 IN DEN BEGINNE: DE AANLEIDING	11
2.3.2 HET FREERIDERDILEMMA	12
2.3.3 ORGANISATIE VAN EEN ACTIEVE GROEP	13
2.3.4 FRAMING	13
2.4 THEORIE OVER ORGANISATIE	14
2.4.1 HET GEBRUIK VAN RESOURCES	14
2.4.2 DE ORGANISATIE	15
2.4.3 RESOURCES: ALLIANTIEPARTNERS	15
2.4.4 RESOURCES: DE MEDIA	16
2.4.5 LOBBYEN	17
2.5 THEORIE OVER RESULTATEN	18
2.5.1 DE POLITICAL OPPORTUNITY STRUCTURE (POS)	18
2.5.2 RESULTATEN VAN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN	19
2.6 HYPOTHESES	19

3 PUBLIC ENEMY NO. 1: GEWELD	21
3.1 INLEIDING	21
3.2 VERSCHILLENDE SOORTEN PROTEST TEGEN VERSCHILLENDE SOORTEN GEWELD	22
3.2.1 NEDERLAND: ZINLOOS GEWELD	22
3.2.2 VOORBEELDEN VAN ZINLOOS GEWELD IN NEDERLAND	24
3.2.3 DE VERENIGDE STATEN: RANDOM VIOLENCE	24
3.2.4 VOORBEELDEN VAN WILLEKEURIG GEWELD IN DE VERENIGDE STATEN	25
3.2.5 BELGIË: GEWELD TEGEN KINDEREN	26
3.3 PROTEST TEGEN ZINLOOS GEWELD IN NEDERLAND	26
3.4 PROTEST TEGEN WILLEKEURIG GEWELD IN DE VERENIGDE STATEN	27
3.5 PROTEST TEGEN GEWELD TEGEN KINDEREN IN BELGIË	29
3.6 DEELCONCLUSIE	29
4 VERLOS ONS VAN HET KWADE	31
4.1 INLEIDING	31
4.2 DENKEN OVER GEWELD: GOED VERSUS KWAAD	31
4.3 DENKEN OVER GEWELD IN NEDERLAND	33
4.4 DENKEN OVER GEWELD IN DE VERENIGDE STATEN	35
4.5 DENKEN OVER GEWELD IN BELGIË	37
4.6 DEELCONCLUSIE	38
5 LEVERT HET NOG WAT OP?	40
5.1 INLEIDING	40
5.2 PRIMAIRE INCENTIVES VOOR DEELNAME IN DE PROTESTBEWEGING	41
5.3 SECUNDAIRE INCENTIVES IN NEDERLAND	42
5.4 SECUNDAIRE INCENTIVES IN DE VERENIGDE STATEN	43
5.5 SECUNDAIRE INCENTIVES IN BELGIË	44
5.6 DEELCONCLUSIE	45
6 OVERHEID! DOE IETS!	48
6.1 INLEIDING	48
6.2 AGENDA: ZAKEN DIE GEDAAN MOETEN WORDEN	48
6.3 NEDERLAND: MEDIAHYPE	50
6.4 DE VERENIGDE STATEN: VERDEELDHEID	52
6.5 BELGIË: AGENDAVORMING VOLGENS HET BOEKJE	53
6.6 DEELCONCLUSIE	54
7 HELP ONS HELPEN	56
7.1 INLEIDING	56
7.2 NEDERLAND	56
7.2.1 RESOURCES VAN ORGANISATIES	56

7.2.2 ALLIANTIES EN CONCURRENTIE	57
7.2.3 RELATIE MET DE MEDIA	58
7.3 DE VERENIGDE STATEN	59
7.3.1 RESSOURCES VAN ORGANISATIES	59
7.3.2 ALLIANTIES EN CONCURRENTIE	60
7.3.3 RELATIE MET DE MEDIA	61
7.4 BELGIË	61
7.4.1 RESSOURCES VAN ORGANISATIES	61
7.4.2 ALLIANTIES EN CONCURRENTIE	62
7.4.3 RELATIE MET DE MEDIA	62
7.5 DEELCONCLUSIE	63
8 ALLES IS STRUCTUREEL BEPAALD	64
8.1 INLEIDING	64
8.2 NEDERLAND	65
8.2.1 POS IN NEDERLAND	65
8.2.2 EFFECT POS OP BEWEGING	66
8.3 VERENIGDE STATEN	67
8.3.1 POS IN DE VERENIGDE STATEN	67
8.3.2 EFFECT POS OP BEWEGING	68
8.4 BELGIË	69
8.4.1 POS IN BELGIË	69
8.4.2 EFFECT POS OP BEWEGING	70
8.5 DEELCONCLUSIE	70
9 CONCLUSIES	72
9.1 INLEIDING	72
9.2 BESCHRIJVING GEWELDSBEWEGING	72
9.3 TOETSING HYPOTHESES EN THEORETISCHE IMPLICATIES	74
9.4 NEW CITIZEN POLITICS EN RISK SOCIETY	76
LITERATUUR	80
BIJLAGE I LIJST VAN HULPORGANISATIES STICHTING TEGEN ZINLOOS GEWELD	86
BIJLAGE II BESPREKING VAN THE BASKETBALL DIARIES	89
BIJLAGE III EXTRAATJES BIJ ORGANISATIES	91
BIJLAGE IV INTERVIEW MET ANJA KRASSENBERG	94
BIJLAGE V LIJST VAN ORGANISATIES BETROKKEN BIJ DE MILLION MOM MARCH	111

1

INLEIDING

‘Er bestaan geen feiten alleen interpretaties.’
Nietzsche.

1.1 ACHTERGRONDEN

1.1.1 AANLEIDING IDEE

‘Zinloos geweld’ is een begrip dat de afgelopen jaren op ieders lippen lijkt te liggen. Vanuit het niets is dit begrip met stip binnen gekomen in de top 10 van dringende kwesties op de politieke agenda, naast onderwerpen als ‘de zorg’ en ‘minderhedenbeleid’. Niet alleen de politiek en de nieuwsmedia besteden aandacht aan het toenemend geweld - de term die in één adem met zinloos geweld wordt gebruikt. Ook radiostations als het jongerenstation RADIO 538, scholen en maatschappelijke organisaties laten van zich horen. Het lijkt alsof heel Nederland in de ban is van geweld.

De wetenschap kan in zo’n geval niet achterblijven. Geweld is een ruim begrip en kan van verschillende zijden worden benaderd. Criminologisch, psychologisch, genetisch-biologisch, pedagogisch of filosofisch; vrijwel elke discipline kan zinnige uitspraken doen over dit verschijnsel. De ene discipline zal misschien zoeken naar oorzaken, de andere naar oplossingen, of zoals men zegt; er is van alles wat. Ook vanuit de politicologie is de ophef rondom het verschijnsel ‘zinloos geweld’ een interessant studieobject. Het gaat daarbij niet zozeer om het geweld zelf, waar dat vandaan komt en wat men er aan kan doen, maar het gaat om geweld als een *maatschappelijk* verschijnsel, om de manier waarop de samenleving daarop reageert en mee omgaat, om de vraag of de samenleving dit verschijnsel als een probleem ziet, om de vraag of dit probleem politiek wordt gemaakt, en ten slotte om hoe de politiek reageert op dit verschijnsel en hoe dit weer wordt teruggekoppeld naar de samenleving.

Als politicoloog heb ik dit verschijnsel dan ook zo bekeken. Aanvankelijk zonder enige bijbedoeling, maar uit macht der gewoonte. Een politicoloog leest de krant op een andere manier dan een econoom, die hem op zijn beurt weer anders leest dan een jurist. Als politicoloog zoek je - veelal ongemerkt - naar grotere, maatschappelijke patronen, je bekijkt alles door een politicologische bril. Hoewel er hevig gedebatteerd wordt over ‘zinloos’ en ‘zinnig’ geweld, viel het mij op dat er niet wordt gedebatteerd over het nut van demonstreren tegen zinloos geweld. Nederland schijnt massaal het idee te hebben dat er iets tegen gedaan moest worden, maar niemand staat stil bij waartegen eigenlijk iets gedaan moet worden, wat er dan gedaan moet worden. De stille tochten die regelmatig gehouden worden riepen bij mij dan ook het idee op dat de tochten misschien wel zo stil zijn, omdat niemand wist waarvoor (of waartegen) ze gehouden worden.

1.1.2 NIET BEPERKT TOT NEDERLAND

Het protest tegen geweld is niet een exclusief Nederlands verschijnsel. Ook in andere landen wordt er gedemonstreerd tegen geweld. Het gaat hier niet om protest tegen

politiek geweld, zoals in Ierland of op Oost-Timor, het gaat om protest tegen een specifiek andere vorm van geweld, vaak aangeduid met bijvoeglijk naamwoorden als 'zinloos', 'doelloos' of 'onnodig'. Dit geweld kent vele verschijningsvormen, maar de inzet van het protest is dezelfde: het geweld had er niet mogen zijn, dit geweld kunnen wij als samenleving niet accepteren, dit geweld had voorkomen moeten worden, dit geweld had voorkomen kunnen worden.

België is de bakermat van de 'witte marsen'. Op 20 oktober 1996 trokken 300.000 mensen door de straten van Brussel in een stille tocht, de grootste betoging in de geschiedenis van België. Er werd geprotesteerd naar aanleiding van de affaire-Dutroux. België was in de voorgaande periode opgeschrikt door de verdwijning van een aantal kinderen. Het ging dus om *seksueel* geweld tegen kinderen. Daarnaast bleek het justitieel apparaat niet goed te werken en verdwenen zaken in de doofpot. Veel betogers hadden witte kleren aan en droegen witte ballonnen en bloemen mee. Tot de tocht was opgeroepen door de ouders van de verdwenen meisjes. Naar hun wens verliep de tocht in stilte (Belgisch Onderwijs Punt 1997: Internet).

Deze nieuwe actiemethode is onder andere overgenomen door actievoerders in Nederland. In België demonstreerde men vooral tegen het falen van de overheid inzake de affaire-Dutroux. De overheid werd verweten deels verantwoordelijk te zijn voor de moord op de verdwenen meisjes omdat zij niet snel en niet goed genoeg was omgegaan met de verdwijningen. Hoewel in Nederland het actiemiddel gelijk is, een massale stille tocht, richt het protest hier zich veel minder sterk op de politiek en sterker op bewustwording over geweld. De stille tocht wordt hier gebruikt om te protesteren tegen wat bekend is geworden als *zinloos* geweld, zoals in Leeuwarden op 19 september 1997 naar aanleiding van de dood van Meindert Tjoelker.

In Amerika kent het geweld weer een andere uitingsvorm. De gehele wereld werd geschokt door verschillende incidenten op de middelbare scholen. Zo schoten twee tieners op 20 april 1999 in Colorado 24 mensen neer, waarvan dertien met een dodelijke afloop (Simpson 1999: The Denver Post). In Amerika speelt het protest tegen dergelijk geweld zich vooral af rond het wapenvraagstuk. Dit protest manifesteert zich op hoger niveau in verschillende lobby's zoals de anti-vuurwapen- en de anti-drugslobby.

1.2 PROBLEEMSTELLING

In deze scriptie onderzoek ik het protest tegen geweld. Deze scriptie is echter geen *case-study*. In een *case-study* wordt een bepaald onderwerp uitgebreid onderzocht en besproken. Het voordeel van de *case-study* ligt in het diepte-onderzoek, een onderwerp wordt (systematisch) van alle kanten besproken. Hoewel dergelijk onderzoek zeer nuttig is, kunnen aan de hand van een op zichzelf staande *case-study* geen algemene, generaliserende uitspraken worden gedaan. Het doel van sociaal-wetenschappelijk onderzoek is altijd het maken van een gevolgtrekking. Aan de hand van empirische informatie worden beschrijvende of verklarende conclusies gegeven om de wereld in kaart te brengen. Het verzamelen van feiten alleen zonder het maken van een gevolgtrekking is geen goed wetenschappelijk onderzoek. Om het probleem van de op zichzelf staande *case-study* te vermijden, is dit onderzoek een vergelijking van *case-studies*. Het protest tegen geweld in Nederland zal worden vergeleken met het protest tegen geweld in België en de Verenigde Staten. Door het vergroten van de hoeveelheid data wordt het mogelijk algemene, generaliserende uitspraken te doen over het

onderzochte probleem. De case-study staat niet langer op zichzelf en het onderzoek krijgt hierdoor sociaal-wetenschappelijke waarde (King 1994: 3-8, 43-46).

Deze scriptie kan dus op twee wijzen gezien worden. Allereerst als een poging meer inzicht te geven in het protest tegen geweld – het trekken van beschrijvende conclusies. Aan de andere kant kan deze scriptie gezien worden als een toetsing van theorie: biedt het theoretisch kader dat ik heb opgezet wel een verklaring voor protest? In het eerste geval is de theorie ondergeschikt, in het tweede geval is het onderwerp onderschikt. Om de theorie beter te kunnen toetsen, vergelijk ik een aantal landen die een zelfde soort verschijnsel kennen als Nederland. Ik heb hierbij gekozen voor de Verenigde Staten en België¹. Mijn probleemstelling luidt: Op wat voor manier werd er in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland, België en de Verenigde Staten geprotesteerd tegen geweld en hoe kunnen deze acties worden verklaard?

1.3 SAMENVATTING THEORETISCH KADER

In deze scriptie wil ik het protest rondom het verschijnsel zinloos geweld onderzoeken, niet het geweld zelf. Ik zal hierbij gebruik maken van theorieën die een verklaringsgrond bieden voor politiek gedrag. Hierbij zal ik het protest tegen zinloos geweld beschouwen als een manifestatie van een sociale beweging.

In onderzoek naar sociale bewegingen concurreren een viertal theorieën met elkaar om het gedrag van een beweging te verklaren. Deze concurrentie tussen de theorieën is onnodig. In plaats van als concurrerend kunnen zij beter als aanvullend beschouwd worden. De vier hoofdstromen zijn de new social movement benadering, de sociaal-constructionistische benadering, de resource mobilisation benadering en de politieke procesbenadering. In mijn scriptie zal ik de new social movement benadering buiten beschouwing laten. In de new social movement benadering worden sociale bewegingen gezien als producten en dragers van culturele veranderingen. De nadruk ligt hierbij op de vorming van identiteiten (Duyendak 1992: 12). Deze benadering neemt slechts een klein deel van de theorie in beslag en is eenzijdig. Daarnaast komt aandacht voor identiteiten ook aanbod in de andere benaderingen.

1.3.1 DE RESOURCE MOBILISATION BENADERING

De resource mobilisation benadering was vooral een reactie op klassieke theorieën over sociale bewegingen. In de klassieke benadering werden sociale bewegingen gezien als gevaarlijke uitingen van massahysterie. Sociale bewegingen maken gebruik van niet-institutionele middelen om hun doelen te bereiken en werden daarom als ondemocratisch beschouwd. In deze visie was collectieve actie onnodig en niet legitiem (Goldberg 1991: 4-6).

Met de opkomst van nieuwe sociale bewegingen in de tweede helft van de jaren zestig ontstond ook een nieuwe visie op sociale bewegingen. Veel studenten hadden zelf deelgenomen aan bewegingsacties en waren het vanzelfsprekend oneens met de negatieve visie op sociale bewegingen. De resource mobilisation benadering beschouwt sociale bewegingen als legitieme uitingen van politiek gedrag, die juist een bijdrage leveren aan de democratie omdat niet alle groepen gelijke toegang hebben tot instituties. De resource mobilisation benadering legt hierbij vooral nadruk op de organisaties binnen bewegingen, ook wel Social Movement Organisations (SMO's) genoemd.

---

¹ Zie paragraaf 1.5

In de resource mobilisation benadering worden organisaties en leden van organisaties beschouwd als rationele actoren, die voortdurend kosten/baten analyses maken over mogelijk gedrag. Bepalend voor de strategie en het succes van een organisatie (beweging) zijn de beschikbare *resources* – hulpbronnen - als geld, expertise, mankracht en contacten. De nadruk ligt sterk op mobilisatie en niet op het politieke probleem of de perceptie daarvan. Deze rationele benadering is duidelijk een reactie op de klassieke benadering, die sociale bewegingen als non-rationeel en zelfs emotioneel zag (Duyvendak 1992: 11, Pichardo 1988: 98).

Veel kritiek op de resource mobilisation benadering richt zich dan ook op de theorie van de rationele actor, overigens overgenomen uit de economie. Zo stelt Marx-Ferree dat er in dit model geen ruimte is voor altruïsme en emotionele overwegingen, die toch vaak een rol spelen bij collectief gedrag (Marx-Ferree 1992: 32). Ook Pichardo plaatst vraagtekens bij de resource mobilisation benadering. Hem zit het vooral dwars dat het protest een gegeven is: het probleem is er en men mobiliseert indien daarvoor de resources voor handen zijn. Overwegingen als het freeriderdilemma komen hierbij niet aan de orde. Hoewel de resource mobilisation benadering zeker bruikbaar is, biedt zij geen volledige verklaring van politiek gedrag. Een aanvulling is op zijn plaats.

1.3.2 DE POLITIEKE PROCESBENADERING

Net als de resource mobilisation benadering beschouwt de politieke procesbenadering sociale bewegingen als een normaal en ‘gezond’ verschijnsel, als een voortzetting van politiek maar dan met andere middelen. De politieke procesbenadering focust zich echter sterker dan de resource mobilisation benadering op de ontwikkeling van een beweging. Zij kijkt hierbij naar de politieke omstandigheden waaronder bewegingen moeten opereren. Deze politieke mogelijkheden en omstandigheden worden beschreven in de theorie van de Political Opportunity Structure (POS) (Duyvendak 1992: 11-12).

Het voordeel van de politieke procesbenadering is dat zij een verklaringsgrond biedt voor de wisselende resultaten van verschillende bewegingen. De politieke procesbenadering wordt veelal gehanteerd door vergelijkende politicologen, die in de resource mobilisation benadering niet de verklaringen vonden voor de verschillen tussen landen. Hoe kwam het dat de antikernenergiebeweging in Duitsland zulke andere resultaten behaalde dan die in Frankrijk, terwijl de resources overeenstemmen? De politieke procesbenadering richt zich dus vooral op de outputzijde van de beweging, terwijl de resource mobilisation bruikbaar is bij het begrijpen van de interne organisatie. In plaats van een keuze maken voor een van de twee benaderingen, is het dus wijzer om beide theorieën als aanvullend te gebruiken bij het bestuderen van sociale bewegingen. Theorie over resource mobilisation is vooral bruikbaar als ‘leerboek’ voor actieve deelnemers in een beweging.

1.3.3 DE SOCIAAL-CONSTRUCTIONISTISCHE BENADERING

De sociaal-constructionistische benadering hanteert weer een andere invalshoek. Zij stelt dat het succes van een beweging bepaald wordt door de manier waarop een probleem sociaal geconstrueerd wordt. In deze visie zijn termen als *framing* en *cultural packages of reference* van groot belang. Het denken over een onderwerp wordt bepaald door de symbolen die horen bij dat issue. Ieder onderwerp sluit aan bij een breder cultureel thema: frames en symbolen die een breder wereldbeeld suggereren. Ieder thema

roept bij een individu bepaalde culturele resonanties op. Daarnaast kent ieder thema een tegenhanger: het thema 'geloof in vooruitgang' staat tegenover 'behoud van natuur'. Deze thema's worden door verschillende factoren bepaald, waarbij een grote rol is weggelegd voor de massamedia. Welk frame aan een onderwerp wordt gekoppeld, heeft invloed op het uiteindelijke beleid. Voorstanders van kernenergie hebben voordeel als het dominante thema in de samenleving op dat moment 'geloof in vooruitgang' is; de vrouwenbeweging ondervindt nadeel als het thema 'vroeger was alles beter' dominant is (Gamson 1986: 1-38, Duits 1999a: 15).

De sociaal-constructionistische benadering belicht slechts één aspect van een beweging, namelijk hoe het onderwerp gebracht en ontvangen wordt. Dit is van grote invloed op het mobilisatiepotentieel. De sociaal-constructionistische benadering biedt vooral een verklaring voor participatie. De houding van de overheid ten aanzien van een beweging is van invloed op de resultaten van een beweging. Deze houding wordt mede verklaard door de sociaal-constructionistische benadering.

1.4 TOELICHTING OPBOUW

Mijn probleemstelling luidt: Op wat voor manier werd er in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland, België en de Verenigde Staten geprotesteerd tegen geweld en hoe kunnen deze acties worden verklaard? Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden, is het nodig een aantal deelvragen op te stellen. Om welke vormen van geweld gaat het? Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de landen? Wordt het geweld politiek gemaakt? Wie protesteren er tegen geweld? Wat is de motivatie van mensen om zich in te zetten tegen geweld in de samenleving? Wat is de rol van de media in dit alles? Wat is de invloed van de verschillende politieke instituties in de verschillende landen?

In plaats van te werken met deelvragen heb ik er voor gekozen te werken met hypothesen. Ik heb voor deze methode gekozen omdat hypothesen toetsbaar zijn, in tegenstelling tot deelvragen, die slechts beantwoordbaar zijn. De hypothesen zijn stapsgewijs opgebouwd aan de hand van de levenscyclus van een nieuwe sociale beweging en vormen tezamen een integraal betoog met een theoretische onderbouwing. In hoofdstuk 2 zet ik mijn theoretisch kader uiteen en aan de hand daarvan worden de hypothesen geformuleerd en toegelicht. Vervolgens wordt iedere hypothese in een afzonderlijk hoofdstuk besproken en getoetst aan de hand van de door mij gevonden data over de geweldsbewegingen in Nederland, de Verenigde Staten en België.

Hoofdstuk 3 gaat over de verschillende vormen van geweld waar in de verschillende landen tegen wordt geprotesteerd. Mijn eerste hypothese luidt: in tegenstelling tot voorgaande jaren, wordt er sinds de jaren negentig in Nederland, België en de Verenigde Staten geprotesteerd tegen geweld. In Nederland gaat het om zinloos geweld, waarbij grote nadruk ligt op de bewustwording rond dit verschijnsel. In de Verenigde Staten gaat het om willekeurig geweld. Het protest hiertegen speelt zich af in de pro-vuurwapenlobby waardoor de anti-vuurwapenlobby hierop moet reageren. In België gaat het om geweld tegen kinderen. Het protest hiertegen heeft zich getransformeerd tot een aanklacht tegen het werken (of beter gezegd: het falen) van de Belgische overheid.

Hoofdstuk 4 richt zich op wijze waarop geweld geframed wordt. Ik bespreek dit aan de hand van een hypothese die luidt: het denken over geweld is in deze periode veranderd. Ik zal laten zien dat geweld in het algemeen geframed wordt in termen van goed versus

kwaad. In ieder land verschilt de manier waarop de specifieke vorm van geweld – zinloos, willekeurig of tegen kinderen – gecodeerd wordt. Aan de hand van theorie over *frame alignment* laat ik zien hoe er verschillende frames zijn ontstaan die het denken van de bevolking bepalen en door welke groepen mensen zich geroepen hebben gevoeld iets te ondernemen tegen geweld.

In hoofdstuk 5 veronderstel ik dat deelname in de geweldsbeweging grotendeels berust op een secundaire incentives. In dit hoofdstuk bespreek ik dus de motivatie van mensen om deel te nemen aan protest tegen geweld. Allereerst komen de primaire incentives aan bod, oftewel, de doelen waar de beweging zich voor in zet. Daarnaast bespreek ik welke secundaire incentives er uit gaan van de verschillende bewegingen en bewegingsorganisaties om mensen een extra stimulans te geven deel te nemen aan dit protest.

De vierde hypothese luidt: geweld is door toedoen van een groep actieve mensen een punt geworden op de politieke agenda. Deze hypothese wordt uitgewerkt in hoofdstuk 6. Ik bespreek hoe het agendavormingsproces in de verschillende landen is verlopen en welke actoren hierbij betrokken waren. Ik zal aantonen dat de rol van de media hierin in de gangbare literatuur onderschat wordt.

De resource mobilisation benadering komt aan bod in hoofdstuk 7. Mijn hypothese hierbij luidt: om hun doelen te bereiken en om meer mensen te mobiliseren maken de leiders van de geweldsbeweging op een rationele en doordachte manier gebruik van de beschikbare resources, met name de media. In dit hoofdstuk bespreek ik welke resources de verschillende bewegingen tot hun beschikking hebben staan, welke allianties er bestaan tussen verschillende organisaties, wat voor concurrentie er bestaat tussen organisaties, op welke wijze organisaties lobbyen en hoe de relatie tussen organisaties en de media er uit ziet.

In hoofdstuk 8 wordt de laatste hypothese besproken. Deze luidt: het succes van de geweldsbeweging verschilt per land omdat de politieke mogelijkhedenstructuur in de drie landen onderling verschilt. Dit hoofdstuk gaat over de politieke mogelijkhedenstructuur in Nederland, de Verenigde Staten en België. Ik analyseer hoe deze er uit ziet voor sociale bewegingen in het algemeen en ik bespreek het effect van deze structuren op de verschillende bewegingen.

Iedere hoofdstuk eindigt met een deelconclusie waarin ik bekijk in hoeverre de hypothese houdbaar is. Mijn scriptie eindigt met een conclusie waarin ik ten eerste een samenvattende beschrijving geef van het protest tegen geweld in de drie landen van mijn onderzoek. Ten tweede doe ik uitspraken over de houdbaarheid van mijn theoretisch kader over nieuwe sociale bewegingen aan de hand van de toetsing van de hypotheses. Ten slotte zal ik in mijn conclusie proberen duiding te geven aan het verschijnsel protest tegen geweld.

1.5 TOELICHTING LANDENKEUZE

Het vergelijken van landen is een van de oudste methodes uit de politieke wetenschap. Door te vergelijken worden verschillen en overeenkomsten in een ander daglicht geplaatst en wordt het mogelijk om op een andere manier naar de eigen omgeving te kijken. Als we vergelijken kijken we op een meer objectieve manier naar onze situatie als

individu, gemeenschap of natie, of, zoals de politiek filosofen Dogan en Pelassy stellen, 'I think, consequently I am comparing' (Dogan 1990: 3). Daarnaast geeft het maken van een vergelijking een wetenschappelijke bonus, zoals in paragraaf 1.2 duidelijk werd.

De specialisatie Vergelijkende Politicologie richt zich aan de Universiteit van Amsterdam op westerse politieke stelsels. Deze kennen gelijksoortige instituties en problemen waardoor een vergelijking niet alleen mogelijk, maar ook relevant wordt. Er worden in de literatuur twee soorten vergelijkingen onderscheiden, het vergelijken van landen op overeenkomsten of op verschillen (idem: 132, 144). Deze overeenkomsten en verschillen kunnen van verschillende aard zijn. In deze scriptie vergelijk ik drie landen die gekozen zijn vanwege hun verschillende politieke mogelijkhedenstructuur. Hierdoor kan de theorie beter getoetst worden. Een goed onderzoek zal altijd proberen de bestaande theorie te falsificeren. Bij afwezigheid van falsificatie wordt de theorie aangenomen of blijft hij gehandhaafd (King 1994: 19).

Naast verschillende politieke stelsels is ook de aanleiding voor het protest in de landen verschillend. Dit is echter niet relevant voor het onderzoek, omdat de inzet van het protest voor de landen wel overeenkomt, namelijk 'dit geweld is onacceptabel en de overheid heeft een taak hier iets aan te doen'. Ik benadruk hier nogmaals dat niet het geweld de inzet is van de scriptie, maar het protest hiertegen.

Voor mij als Nederlandse politicoloog is Nederland bijna vanzelfsprekend de basis voor mijn vergelijking. België en de Verenigde Staten zijn gekozen als voor de hand liggende landen vanwege de aandacht die is uitgegaan naar de grote incidenten als de affaire-Dutroux en het schietincident op Columbine Highschool in Jefferson County, Colorado. De politieke mogelijkhedenstructuur in deze landen is – gelukkig – verschillend zodat niet gezocht hoefde te worden naar andere landen om een betere toetsing van de theorie te bewerkstelligen.

1.6 ONDERZOEKSMETHODEN

Naast de reguliere onderzoeksmethoden als literatuur en artikelen, heb ik ook op andere manieren mijn informatie voor deze scriptie achterhaald. In deze paragraaf licht ik deze toe.

1.6.1 INTERNET

Voor mijn scriptie heb ik veelvuldig gebruik gemaakt van het Internet. Het Internet is een zeer grote bron van informatie, maar deze informatie moet wel gezocht worden. Ik heb dit op verschillende manieren gedaan. Allereerst door te zoeken met zoekmachines. Voor algemene zoekopdrachten heb ik vooral gebruik gemaakt van Yahoo. Daarnaast heb ik voor Nederland en België gezocht met de twee respectievelijke versies van Ilse. Algemene zoekopdrachten heb ik voornamelijk gebruikt om gedetailleerde informatie na te zoeken, zoals informatie over de films in hoofdstuk 4.

Zoeken met een zoekmachine levert niet veel op wanneer je zoekt naar de URL's van organisaties. Om organisaties te vinden heb ik vooral ruwweg mogelijke URL's ingetypt. Op deze wijze zoeken is vaak succesvol, zo vind je op deze manier <http://www.nra.org> of <http://www.lovr.Nederland>. Om op deze manier te kunnen zoeken moet je echter al wel namen van organisaties kennen. Veel koepelorganisaties geven de namen weer van andere organisaties en linken hier soms naar door. Iedere zichzelf respecterende organisatie heeft tegenwoordig een eigen site waar veel informatie te vinden is. In

Nederland laat dit nogal eens te wensen over, maar dit heeft ook te maken met de lage graad van professionalisering van Nederlandse organisaties. Vooral Amerikaanse organisaties hebben mooie, volledige sites die een bruikbare bron hebben gevormd voor deze scriptie.

Naast gericht zoeken met een zoekmachine of het intypen van een URL, heb ik ook veel gesurft. Deze manier van zoeken is weinig efficiënt omdat je snel afgeleid wordt door informatie die weliswaar interessant is, maar niet op dat moment van belang. In het nadeel van surfen zit ook het voordeel. Door dieper te zoeken kom je ook op plaatsen waar je aanvankelijk niet gedacht had te kijken. Zo heb je meer kans interessante feitjes en weetjes te achterhalen.

Tenslotte heb ik het Internet gebruikt om te zoeken in krantenarchieven van buitenlandse kranten. Door gericht gebruik te maken van de zoekmachines die op de sites van grote kranten als *De Standaard* in België of *The Denver Post* in de Verenigde Staten staan, bespaar je veel tijd met het doorspitten van krantenarchieven in bibliotheken. Helaas moet je voor veel Amerikaanse krantenartikelen betalen met een creditcard, waardoor een deel van deze informatie voor mij onbereikbaar werd.

1.6.3 INTERVIEW

Aanvankelijk was het mijn bedoeling een aantal sleutelfiguren uit zowel de Nederlandse, Amerikaanse als Belgische geweldsbeweging te interviewen om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen. In de loop van mijn scriptie werd echter duidelijk dat het mogelijk was de begeerde data ook op andere wijzen voldoende te verkrijgen. Daarnaast zijn interviews zeer tijdrovend. Daarom heb ik besloten om slechts één of twee interviews te houden met sleutelfiguren uit de Nederlandse geweldsbeweging. Deze interviews waren vooral ter controle bedoeld om mijn bestaande bronnen te onderbouwen.

Ik heb er voor gekozen om mw. Anja Krassenburg te interviewen. Zij is sinds 1992 actief tegen geweld, aanvankelijk door het opzetten en onderhouden van een belangenvereniging voor mishandelde kinderen. Al zes jaar organiseert zij een landelijke protestdag tegen geweld. Vanaf maart 2000 is zij betrokken geweest bij het opzetten van een landelijke koepelorganisatie tegen geweld, de Landelijke Organisatie voor Veiligheid en Respect (LOVR). Anja Krassenburg beschikt over een groot netwerk in de sector en kan gezien worden als één van de sleutelpersonen uit de geweldsbeweging.

Het interview vond plaats bij haar thuis in haar woonplaats Wormer op 1 december 2000 en duurde ruim twee uur. Het interviewen gebeurde aan de hand van 39 vooraf opgestelde open vragen die op basis van de hypothesen waren geformuleerd. In de loop van het interview heb ik een aantal keer dieper doorggevraagd naar zaken die verteld werden. Uiteindelijk zijn alle vragen aan bod gekomen. Het gehele interview is opgenomen op cassette en later integraal uitgetypt, zie bijlage IV.

In het interview werd duidelijk dat de al door mij gevonden waarnemingen over de beweging juist waren. Dit gold bijvoorbeeld sterk voor het gevonden belang van doelbeloning en de rationele manier waarop met de media wordt omgegaan. Omdat in het interview geen opvallende, nieuwe zaken naar voren kwamen, leek het mij niet nodig nog een aanvullend interview te houden.

2

THEORETISCH KADER

‘Far from Washington D.C., attuned to the daily rhythms of their communities, come other carriers of reaction, reform and revolution. In the streets, in the workplace, or on the town square, they interpret and react to events in a manner that fits their needs and interests.’
Socioloog Robert A. Goldberg over sociale bewegingen.

2.1 WAT ZIJN SOCIALE BEWEGINGEN?

Sociale bewegingen zijn geen nieuw verschijnsel. De gehele geschiedenis wordt gekenmerkt door groepen mensen die sociale verandering zochten, zoals de arbeidersbeweging en de vrouwenbeweging. De leer van de sociale bewegingen is een manier van kijken naar de maatschappij, waarbij de aandacht vooral gaat naar de ‘gewone burger’ in plaats van naar grote leiders of historische figuren. Robert A. Goldberg noemt het kijken naar de *grass roots*, zie citaat hierboven (Goldberg 1991: 2). De mobilisatie van de gewone burger geschiedt in dit geval door de sociale beweging.

In de literatuur wordt gediscussieerd over een goede definitie van sociale beweging. De verschillen komen vooral voort uit verschillende invalshoeken. Zo stelt Goldberg (1991) dat een sociale beweging een formeel georganiseerde groep is, terwijl anderen als Tilly (1984) een sociale beweging zien als een serie acties van *in*formeel georganiseerde individuen. Ik hang de definitie van Duyvendak c.s. aan. Onder een sociale beweging verstaan zij ‘een samenhangende reeks van gebeurtenissen geproduceerd in interactie met tegenstanders en gedragen door een netwerk van actoren met politieke doelen, die hierbij hoofdzakelijk gebruik maken van niet-institutionele middelen’ (Duyvendak 1992: 16).

Deze informele definitie sluit niet uit dat er binnen een sociale beweging organisaties bestaan, maar geeft juiste ruimte voor studie van de verschillende niveaus binnen een sociale beweging. Op het laagste niveau is er de sociale bewegingsorganisatie, vaak afgekort als SMO (Social Movement Organisation). Hiervan is formeel lidmaatschap mogelijk. Naast de SMO zijn er koepelorganisaties van verwante SMO’s. Alle organisaties samen en alle acties en gedragingen van individuen bij elkaar, noemen we de nieuwe sociale bewegingssector. Alle bewegingen bij elkaar tenslotte, noemen we de bewegingssector. Een vrouw die meeloopt in een abortusdemonstratie maakt dus wel deel uit van de sociale bewegingssector, ook als zij niet formeel lid is van een SMO binnen de vrouwenbeweging (idem: 16).

2.1.1 OUDE EN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN

Naast het definitieverschil tussen formeel en informeel wordt er in de literatuur onderscheid gemaakt tussen oude en nieuwe sociale bewegingen. Een nieuwe sociale beweging betekent niet zozeer dat zij recent is, maar dat deze beweging fundamenteel verschilt van de oude sociale beweging. Nieuwe sociale bewegingen zijn inmiddels weer een redelijk oud verschijnsel, ze kwamen met name op in de jaren zestig. In een oude sociale beweging geschiedde de mobilisatie op basis van maatschappelijke tegenstellingen die al lange tijd bestaan, zoals klassentegenstellingen of mobilisatie op

basis van religieuze scheidslijnen. Nieuwe bewegingen daarentegen vormen zich vaak rond 'nieuwe' problemen, als milieu, of op een herformulering van een oud probleem, als vrouwenemancipatie. Daarnaast liepen de nieuwe sociale bewegingen voorop met het gebruik van relatief nieuwe actiemethoden, zoals de sit-in, waarbij een sterke nadruk lag op identiteitsvorming als gewenst bijproduct van het bereiken van de gestelde doelen. Ten derde richten nieuwe sociale bewegingen zich vooral op niet-materiële zaken. De nieuwe sociale beweging wordt dan ook gedomineerd door leden van de middenklasse: zij zijn vaak hoog opgeleid en hangen een postmodern waardepatroon aan. Tenslotte hebben nieuwe sociale bewegingen een universalistische component: de doelen komen niet ten goede aan één specifieke groep, maar aan de gehele mensheid (Duyvendak 1992: 16-19).

2.1.2 DRIE TYPEN BEWEGINGEN

Identiteitsvorming speelt een grote rol bij deelname in een nieuwe sociale beweging. Niet alleen is identiteitsvorming van belang bij de manier waarop een probleem wordt geframed, het vormen van identiteiten kan ook een specifiek doel zijn van een beweging. Het is zinvol om in dit kader onderscheid te maken tussen de mate waarin bewegingen zich richten op het vormen van identiteiten.

Een instrumentele beweging richt zich op een buiten de beweging gelegen doel en identiteiten vormen geen doel op zichzelf. De interactie met de politiek is van het grootste belang, omdat de doelen zich op die sfeer richten. Voorbeelden van instrumentele bewegingen zijn de milieubeweging en de gekkenbeweging.

Naast instrumentele bewegingen zijn er ook bewegingen die sterk gericht zijn op de vorming van identiteiten. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen subculturele bewegingen en tegenculturele bewegingen. Subculturele bewegingen bevinden zich op de fijne lijn tussen een subcultuur en een beweging. Een subcultuur kent slechts interne doelen en richt zich niet de politiek, zoals de gabbercultuur in Nederland in de jaren '90. Hierdoor valt zij buiten bovenstaande definitie van een sociale beweging. Een subculturele beweging richt zich wel maar buiten. Identiteiten worden gevormd in interactie met anderen en het vormen van dit collectief bewustzijn is een bedoeld effect van de beweging. De vrouwenbeweging kende een zeer sterke subculturele variant, waarin praatgroepen et cetera gevormd werden en politieke doelen ondergeschikt waren. Omdat kostbare beschikbare resources uitgaan naar de vorming van identiteiten, verwezenlijkt een subculturele beweging minder politieke doelen.

Een tegenculturele beweging richt zich ook sterk op identiteiten, maar deze worden gevormd in interactie met tegenstanders en niet in interactie met elkaar. Tegenculturele bewegingen kennen een revolutionaire identiteit. De doelen zijn zeer abstract en radicaal en successen worden hierdoor moeilijk meetbaar. Tegemoetkoming van autoriteiten wordt door de beweging vaak gezien als onbetekenend waardoor de tegenculturele identiteit versterkt wordt. De beweging kan zich richten op het uitlokken van een defensieve reactie van de overheid, zodat repressie toeneemt en de deelnemers zich gesterkt voelen in hun eigen gelijk. Het bekendste voorbeeld van een tegenculturele beweging is de kraakbeweging.

Vaak komen binnen een sociale beweging verschillende varianten voor of verschilt een beweging in een bepaalde tijdperiode. Zo hebben veel subculturele bewegingen een meer instrumentele kant, zoals de genoemde vrouwenbeweging, en hebben instrumentele bewegingen soms een kleine tegenculturele component als gevolg van radicalisering in

interactie met tegenstanders. Daarnaast is het mogelijk dat een subcultuur zich omvormt tot subculturele beweging en eventueel tot instrumentele beweging (Duyvendak 1992: 21-25). Zo richtte gabber-DJ Paul Elstak in Rotterdam in 1994 een lokale politieke partij op om te strijden voor verruiming van de openingstijden van discotheken.

2.1.3 DE LEVENSLOOP VAN EEN BEWEGING

Net als een onderneming of een product, kent ook de sociale beweging een bepaalde levenscyclus. Deze is grofweg op te delen in vier fasen. Allereerst is er de beginfase, waarin een beweging probeert te mobiliseren. Mensen nemen een verschil waar tussen de situatie om hen heen en de situatie zoals zij die graag zouden zien. Entrepreneurs staan op en mensen worden gemobiliseerd (Duyvendak 1992: 27-28). De focus in deze fase ligt dus vooral op participatie.

In de tweede fase, de bloeifase, komt de beweging op. Organisaties worden gevormd en alliantiepartners worden gezocht. In deze fase ligt de nadruk nog steeds op participatie, maar daarnaast wordt de organisatie van belang. In deze fase kunnen er ook al enkele successen geboekt worden. Naarmate de beweging bloeit, wordt het voor politieke actoren en potentiële alliantiepartners interessant om zich met bewegingen te gaan bemoeien, op een negatieve of positieve manier. Zo kan de overheid in deze fase een beweging faciliteren of juist onderdrukken (*idem*).

In de derde fase vindt massamobilisatie plaats. Bepaalde organisaties gaan een centrale rol spelen, resources en participatie nemen toe, facties kunnen zich los maken. Dit is het moment om doelen te verwezenlijken en de mobilisatie uit te buiten. In deze fase verschuift de nadruk van participatie naar resultaten (*idem*).

In de vierde en laatste fase sterft de beweging af, voorgoed of om op een later tijdstip weer een ervaring door te maken. Een beweging eindigt nooit zomaar, het einde is het resultaat van institutionalisering, radicalisering of teruggang. In de bloei- en massamobilisatie zal de overheid een strategie te aanzien van een beweging ontwikkelen. Deze kan er op gericht zijn de beweging op te nemen in het meer conventionele politieke systeem. Hierdoor wordt protestactiviteit niet langer efficiënt of relevant. Deze institutionalisering kan er ook voor zorgen dat delen van de beweging zich af splitsen. De overheid kan bewust aansturen op radicalisering. Wanneer bewegingen of SMO's radicaliseren, zullen sympathisanten, participanten en partners zich niet langer aangetrokken voelen en wordt de wind uit de zeilen genomen. Een andere oorzaak voor de teloorgang van een beweging kan het bereiken van doelen zijn, waardoor de beweging haar bestaansrecht verliest. SMO's kunnen zich op andere onderwerpen gaan richten waarmee de cyclus weer opnieuw begint (*idem*).

2.2 DRIE INVALSHOEKEN

In de vorige paragraaf gaf ik al aan dat in iedere fase verschillende invalshoeken meer of minder van belang zijn bij het goed begrijpen van de opkomst en ondergang van sociale bewegingen. De aandacht kan uitgaan naar participatie, organisatie of resultaten. Om een sociale beweging volledig te begrijpen, moet men alle drie de invalshoeken hanteren. De drie invalshoeken vallen grotendeels samen met de drie hoofdbenaderingen op sociale bewegingen in de theorie: de sociaal-constructionistische benadering, de resource mobilisation benadering en de politieke procesbenadering

Bij het verklaren van participatie in een beweging is de sociaal-constructionistische benadering hulpzaam, omdat hiermee mobilisatie voor een deel wordt verklaard. Veel aandacht gaat hierbij uit naar de manier waarop een onderwerp wordt geframed. Maar deze sociaal-constructionistische benadering schiet te kort. Ik zal daarom gebruik maken van enkele aanvullende, sociologische theorieën. Een probleem is nooit zomaar gegeven. Zo is geweld al millennia lang een feit, maar werd hier nooit eerder zodanig en niet voortdurend tegen geprotesteerd. Een verklaring hiervoor biedt de theorie van Gurr over relatieve deprivatie.

De aanwezigheid van een probleem is ook niet de oorzaak waarom miljoenen mensen op de barricaden gaan staan. Mensen moeten door leiders worden gemobiliseerd met behulp van het eerder genoemde frame en met behulp van extra stimulansen. Van belang is hier het freeriderdilemma van Olson (1970). Berry (1977) en Marx-Ferree (1992) bieden theorie over de organisatie van een actieve groep. Zij stellen dat participatie in een beweging grotendeels afhankelijk is van niet aan het oorspronkelijke doel van de beweging gerelateerde prikkels, zogenaamde *secundaire incentives*. Massaal protest is niet voldoende voor het bereiken van de doelen die een beweging zich stelt. Naast participatie zijn nog twee invalshoeken van belang.

Bij het begrijpen van de organisatie is de resource mobilisation benadering een bruikbare theorie. Veel macht en kracht van een beweging wordt bepaald door het gebruik van de beschikbare resources, hoewel ik hierbij nogmaals wil benadrukken dat dit geen afdoende verklaring is voor het begrijpen van de resultaten van een beweging. De mogelijkheid veel mensen op de been te krijgen in een demonstratie zegt niets over eventueel succes. Een speciale resource betreft de media en hier zal dan ook extra aandacht naar uitgaan. Hierbij komt de sociaal-constructionistische benadering weer om de hoek kijken.

Tenslotte zal ik de politieke proces benadering gebruiken om behaalde en toekomstige resultaten te verklaren. De politieke mogelijkhedenstructuur van een land bepaalt de manier waarop bewegingen zich manifesteren, bijvoorbeeld het actierepertoire, maar zij bepaalt ook de kansen voor een beweging. Zo neigt de Nederlandse overheid sterk naar facilitatie en incorporatie van bewegingen, waardoor tegenculturele bewegingen minder kans van slagen hebben.

2.3 THEORIE OVER PARTICIPATIE

2.3.1 IN DEN BEGINNE: DE AANLEIDING

De aanwezigheid van een reëel probleem, zoals achterstelling van zwarten of de dreiging van de bouw van een kerncentrale, is nooit voldoende aanleiding om een massabeweging te ontketenen. Problemen kunnen jaren lang sluimeren en dan 'ineens' op de politieke agenda komen. Vaak is er dan sprake geweest van relatieve deprivatie.

De potentie tot politieke opstand - en een nieuwe sociale beweging is een vorm van politieke opstand - ontstaat volgens Gurr (1970) wanneer grote groepen mensen gefrustreerd raken omdat zij een verschil waarnemen tussen dat waar zij menen recht op te hebben, de waardeverwachting, en dat wat zij menen daadwerkelijk te kunnen verwerven, de waarmedemogelijkheden. Het verschil tussen de waardeverwachting en de waarmedemogelijkheden noemt hij relatieve deprivatie.

Relatieve deprivatie kan op drie manieren worden veroorzaakt. Allereerst kunnen de verwachtingen toenemen terwijl de mogelijkheden gelijk blijven. Zo leidde het

bewustwordingsproces van vrouwen na de tweede wereldoorlog tot gestegen verwachtingen, terwijl de mogelijkheden gelijk bleven. Dit proces noemt Gurr *aspirational deprivation*. Ten tweede kunnen de verwachtingen toenemen terwijl de mogelijkheden afnemen. Deze *progressive deprivation* vindt bijvoorbeeld plaats wanneer een periode van economische en sociale hervormingen wordt gevolgd door een plotselinge periode van teruggedraai van die hervormingen. Tenslotte kunnen de verwachtingen constant blijven terwijl de mogelijkheden afnemen. Dit kan het gevolg zijn van nieuwe wetten die depriverend zijn voor bepaalde groepen of door de komst van nieuwe verschijnselen en problemen. Deze derde vorm van relatieve deprivatie noemt hij *decremental deprivation* (Gurr 1970: 22-58).

Gurr stelt dat relatieve deprivatie een opgelegd gegeven is. Hij heeft zijn theorie ontwikkeld nog voor de opkomst van de resource mobilisation benadering en hij wordt dan ook geschaard onder de klassieke benadering. Relatieve deprivatie is echter geen objectief gegeven, maar heeft te maken met de manier waarop een onderwerp geframed wordt¹. Het publiek kan ervan worden overtuigd dat zij relatief achtergesteld wordt, ook al was het zich hier aanvankelijk niet van bewust. Zo stelt de sociaal-constructionistische benadering dat ongelijkheid ervaren wordt als ongelijkheid door de wijze waarop deze ongelijkheid sociaal geconstrueerd wordt, mensen gaan hun achterstelling pas op een bepaalde manier ervaren wanneer zij hierop geattendeerd worden. Dit kan gedaan worden door voortrekkers in een beweging, zij kunnen de pers bespelen en overhalen stukken te plaatsen. Daarnaast kunnen de media zelf, al dan niet bedoeld, het publiek er van overtuigen dat er sprake is van relatieve deprivatie. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer de pers overdreven aandacht besteedt aan overvallen, waardoor het publiek het gevoel krijgt dat de samenleving onveiliger wordt, zelfs wanneer dit objectief gezien niet het geval is.

De aanwezigheid van een probleem voor een bepaalde groep, geeft slechts aan dat er een groep is met een probleem. Deze groep moet nog gemobiliseerd worden om actie te ondernemen om dit probleem te verhelpen. De groep is dus passief; het is mobilisatiepotentieel.

2.3.2 HET FREERIDERDILEMMA

Organisatie gebeurt door entrepreneurs, mensen die een voortrekkersrol vervullen in een beweging. Maar waarom zou iemand zich 'zomaar' inzetten voor een doel, zeker in een grote groep? Dit dilemma wordt besproken in Olsons theorie over publieke goederen en grote groepen: de *rational choice* theorie. Het uitblijven van actie door een grote groep met gemeenschappelijke doelen komt volgens deze theorie ten eerste voort uit het relatief kleinere aandeel aan collectief goed per persoon, waardoor groepsactie minder adequaat beloond wordt. Ten tweede maakt een kleiner aandeel van het collectieve goed het minder waarschijnlijk dat een kleine groep of een individu de taak op zich neemt om het goed namens de gehele groep te verwerven. Ten derde is er in een zeer grote groep geen zichtbaar effect van het al of niet bijdragen aan het groepsdoel door één individu. Geen enkel lid van de groep heeft dan reden om bij te dragen aan de verwerving van het collectieve goed. Bij hele grote groepen verdwijnt daardoor elke prikkel om gezamenlijk te proberen het goed te verwerven. Tenslotte wordt gecoördineerde groepsactie steeds onwaarschijnlijker als groepen groter worden, omdat grotere groepen moeilijker te organiseren zijn. Er zijn meer gelden en inspanning nodig om überhaupt tot enige

---

¹ Ik kom hier in paragraaf 2.3.4 op terug.

organisatie te komen. Olson spreekt in verband met groepen boven de 100 personen van 'latente groepen' waarin - door de irrelevantie van individuele bijdragen en organisatorische problemen met de omvang een groep - elk vermogen ontbreekt om zichzelf te organiseren en actie te ondernemen in het collectieve belang (Olson 1965: 1-16).

Olson gaat er van uit dat de latente groep zich alleen organiseert als er sprake is van secundaire *incentives*; niet aan het doel van de organisatie gelieerde zaken die leden van de organisatie ontvangen in ruil voor het lidmaatschap en deelname. Primaire prikkels worden gegeven door het oorspronkelijke doel van de organisatie, maar zijn dus niet voldoende. Het groepsdoel zal voor de leden immers irrelevant zijn, omdat handelen in het groepsbelang door leden van een latente groep irrationeel is. Aparte selectieve prikkels op individueel niveau kunnen participatie voor het individu wel aantrekkelijk maken. Dit kunnen allereerst sociale prikkels zijn. Leden ondervinden groepsgevoel, vriendschap en solidariteit in de organisatie. Sociale prikkels werken vooral in kleine groepsverbanden waarbij mensen elkaar persoonlijk kennen zoals kleine organisaties en afdelingen van federaal georganiseerde organisaties. Een tweede mogelijkheid is een beloning in de vorm van informatieverwerving. Via tijdschriften, congressen en direct mailing worden leden van de belangenorganisatie voorzien van unieke informatie welke niet op andere wijze te krijgen is. Ten derde kan een belangenorganisatie zich inspannen om praktische voorzieningen te bieden aan leden (*idem*: 35-64).

Selectieve prikkels verklaren eigenlijk ook vooral passief lidmaatschap en het overleven van bestaande organisaties en vormen geen overtuigende verklaring voor actief lidmaatschap en protestactiviteiten waardoor nieuwe sociale bewegingen juist zo gekenmerkt worden. Actief lidmaatschap en protest kennen door de geïnvesteerde tijd en de aan protest verbonden risico's hoge kosten. De directe baten van secundaire incentives, die meestal ook met passief lidmaatschap te verkrijgen zijn, maken activistische participatie bijna nooit direct rendabel. We hebben dus wel een verklaring voor het bestaan van een grote groep passieve leden, maar nog steeds geen verklaring voor het bestaan van actieve leden, die de voortrekkersrol in de beweging vervullen.

2.3.3 ORGANISATIE VAN EEN ACTIEVE GROEP

Volgens Berry (1977) zijn er behalve secundaire incentives ook andere redenen voor participatie in een nieuwe sociale beweging. Leden van belangenorganisaties worden niet lid vanwege gratis sleutelhangers met logo, maar vanwege de lobbyactiviteiten van belangenorganisaties. Van groot belang daarbij is de kwaliteit van de entrepreneurs die een beweging beginnen en gaande houden. De beloningen voor entrepreneurs en leden kunnen drieërlei zijn. Ten eerste kan er sprake zijn van materiële beloning in de vorm van banen, kansen et cetera. Daarnaast kunnen solidariteitsbeloningen een rol spelen in de vorm van socialisatie en vriendschappen die voortkomen uit de groepsinteractie. Ten derde kan doelbeloning meespelen als het najagen van een collectief goed op zichzelf voldoening geeft. Extra individuele beloningen zijn echter alleen voor een klein deel van de organisaties relevant en daarbij slechts voor een beperkt deel van hun leden. Hoewel sociale incentives een belangrijke rol spelen, blijven de intrinsieke waarde en waardigheid van de doelen voor leden de belangrijkste stimulans (Berry 1977: 2-11).

Volgens Marx-Ferree (1992) moet het succes van nieuwe sociale bewegingen zelfs in de eerste plaats worden gezien in termen van doelbeloning. Mensen zetten zich in voor een sociale beweging uit solidariteit met anderen en het idee iets goeds na te streven.

Eigenbelang hoeft niet altijd een rol te spelen. Als mensen het collectieve doel en het groepsbelang hoog waarderen, dan zetten zij zich juist extra in voor de beweging wanneer anderen het laten afweten. Waardering van het collectieve doel hangt samen met groepsidentiteit en persoonlijke binding met het welzijn van de groep. De bewegingsparticipant die zich sterk verbonden voelt met een groep zal zijn stimulansen ontlenuen aan vooruitgang van leden uit dezelfde groep, het welvaren van anderen en het streven naar een doel. Mensen zetten zich dus niet in tegen geweld om te voorkomen dat zij hier zelf het slachtoffer van worden, maar om bijvoorbeeld een veiligere plek te creëren voor iedereen, of speciaal voor hun kinderen (Marx-Ferree 1992: 29-41).

2.3.4 FRAMING

Sociale bewegingen vormen zich rondom problemen. Om een groep te mobiliseren, zal deze groep zich ervan bewust moeten worden dat zij een probleem ondervindt. Theorie hierover vinden we in de sociaal-constructionistische benadering. Snow (1986, 1992) stelt dat framing noodzakelijk is voor participatie in een beweging. Een frame is een 'interpretive schemata that simplifies and condenses the 'world out there' by selectively punctuating and encoding objects, situations, events, experiences, and sequences of actions within one's present or past environment' (Snow 1992 als geciteerd in Tarrow 1994: 122). Sociale bewegingen houden zich in het bijzonder bezig met dit benoemen van grieven en met het verbinden van deze aan andere grieven om zo grotere frames te construeren die aansluiten bij de culturele disposities en trends van een bevolking. Deze verschillen logischerwijs per land. Zo worden in de Verenigde Staten problemen vaak in termen van rechten geframed, terwijl in Europa lange tijd problemen in termen van autonomie werden geframed (Tarrow 1994: 122-123, 129, 131).

Frame alignment is het verbinden van persoonlijke en organisatorische oriëntaties, zodat individuele belangen en waarden in overeenstemming komen met die van een SMO of sociale beweging. Een individu moet zijn ervaringen tijdens acties in overeenstemming brengen met zijn eigen waardesysteem, wil hij blijven participeren in de beweging. Er zijn verschillende wegen om dit te bereiken. De aanzetten tot dit framing worden gegeven door politieke entrepreneurs binnen de beweging, dit proces wordt micromobilisatie genoemd (Snow 1986: 464).

Ten eerste kunnen frames overbrugd worden, *frame bridging*. Hierbij worden twee bestaande frames, die ideologisch min of meer met elkaar overeenstemmen, aan elkaar gekoppeld. Zo kunnen conservatieven het (toenemende) geweld gebruiken om dit geweldsframe te koppelen aan het frame 'vroeger was alles beter' (idem: 467-469).

Een tweede vorm van frame alignment is *frame amplification*, de versterking van een bestaand frame opdat participatie verhevigd kan worden of zelfs kan radicaliseren. Dit kan enerzijds gebeuren door versterking van waarden, anderzijds door versterking van overtuigingen². Een aantal factoren kunnen versterkt worden: de serieuheid van het onderwerp, de plaats van oorzaak of schuld, stereotypen over tegenstanders en doelen, de waarschijnlijkheid van verandering of de noodzaak tot actie (idem: 469-472).

Daarnaast is een vergroting van frames mogelijk, *frame extension*, zodat meerdere onderwerpen in hetzelfde frame vallen. Zo kan de antivuurwapenlobby het probleem van wapenbezit oprekken tot het probleem van criminaliteit, waardoor meer mensen zich geroepen voelen zich hier voor in te zetten (idem: 472-473).

---

² 'Beliefs'

Tenslotte is een transformatie van frames mogelijk, het veranderen van een waardepatroon, zodat het de gewenste onderwerpen gaat bevatten. Het frame blijkt ineens anders te zijn dan mensen aanvankelijk dachten. Een frame dat juist lijkt, kan onjuist worden gemaakt, of een frame kan veranderd worden tot een nieuw frame. Zo kan bijvoorbeeld gesteld worden dat een goede moeder niet langer er één is die thuis blijft voor de kinderen, maar één die zichzelf ontwikkelt zodat ze die kinderen waardevolle lessen kan leren (idem: 473-474).

De theorieën over dominante culturele thema's zijn voor iedere sociale beweging van belang. De dominante culturele thema's geven namelijk inzicht hoe mogelijke medestanders en tegenstanders denken over de problemen die een beweging te lijf gaat. Er hangt dus zeer veel af van de manier waarop issues gebracht worden. Daarnaast is het voor het ontstaan en overleven van een sociale beweging noodzakelijk dat grieven en problemen benoemd worden op een zodanige manier dat mensen zich geroepen voelen zich er voor in te zetten. Dit is niet alleen belangrijk omdat een beweging voor participatie grotendeels afhankelijk is van het geven van ideologische incentives, zoals we later zullen zien, maar ook omdat een beweging concurreert met andere bewegingen om mobilisatiepotentieel (Tarrow 1994: 122-123).

Zeker wanneer een groep nog klein en onbekend is, is het belangrijk op de juiste manier in het nieuws te komen. Ten eerste om meer potentiële leden te bereiken en ten tweede om het probleem op de agenda te plaatsen. In deze beginfase kan dramatisering (en dus frame amplification) een goede methode zijn om aandacht te krijgen. Dit kan enerzijds door het probleem problematischer te doen overkomen en anderzijds door 'dramatisch' protest te organiseren, zoals jezelf vastketenen. Een andere manier is door de beweging te associëren met een traditioneel nieuwswaardig persoon of instituut, omdat deze in de gaten wordt gehouden door een vaste journalist³. Zo kan het dus gunstig zijn de Tweede Kamer te bestormen. Bij het gebruik van de media moet wel altijd gelet worden op de mores van het betreffende medium, welke toon gehanteerd moet worden en wat wel en niet *done* is. Wanneer het gaat om een actie die de beweging graag verslagen wil zien, moet van tevoren goed nagedacht worden hoe deze door het nieuws opgepakt zal worden, of dat wel bijdraagt om de vorm van frame alignment die zij willen bereiken (Kielbowicz 1986: 81-82).

2.4 THEORIE OVER ORGANISATIE

2.4.1 HET GEBRUIK VAN RESOURCES

Een organisatie of een sociale beweging heeft een aantal dingen nodig om succesvol te kunnen opereren. Door de aanwezige resources op de juiste manier aan te wenden, kan een organisatie of beweging groeien. Resources komen in allerlei soorten en maten, het gaat hier om zaken als geld, de aanwezigheid van leiders en alliantiepartners, tijd die leden willen besteden aan de beweging, media-ingangen en andere netwerken, het aantal leden et cetera.

Verschillende sociale bewegingen en verschillende organisaties in een sociale beweging concurreren met elkaar om zoveel mogelijk resources binnen te halen. In enkele gevallen worden behalen en behouden van resources soms belangrijker dan het

---

³ Zie paragraaf 2.4.4

verkrijgen van de oorspronkelijk gestelde doelen. Dit is vaak pas later in de cyclus van een beweging het geval, wanneer een organisatie wil overleven (McCarthy 1976: 1224-1227).

Aanhangers van de resource mobilisation benadering zijn van mening dat uit het gebruik van resources het volledige gedrag van een beweging verklaard kan worden. Zoals ik in hoofdstuk 1 al stelde is dit niet juist. Hoe dan ook, de aanwezigheid en het gebruik van resources als de media en geld heeft wel degelijk invloed op de organisatie van een beweging.

2.4.2 DE ORGANISATIE

Organisatie is onontbeerlijk voor een beweging. Hiermee doel ik niet alleen op een formele organisatie, een SMO, maar ook op het organiseren en coördineren van resources en acties. 'De' organisatie is een geschikte plaats om dit proces zo efficiënt en doeltreffend mogelijk te laten verlopen. Het is ook mogelijk dat zelfstandige entrepreneurs zonder organisatieverband deze taak op zich nemen, maar het hebben van een centraal punt vergemakkelijkt de sociale beweging aanzienlijk.

Wanneer de massa of elite in een maatschappij over meer tijd en geld gaan beschikken, stijgt het totale aantal resources dat voor een bewegingssector⁴ beschikbaar is. Hoe meer resources aanwezig zijn in de bewegingssector, hoe meer kans op het ontstaan van nieuwe, nieuwe sociale bewegingssectoren en op het ontstaan van nieuwe SMO's. Hierdoor vindt er strijd plaats tussen de SMO's van verschillende nieuwe sociale bewegingssectoren. Voor SMO's is het dus belangrijk mensen met veel resources aan te spreken, hierdoor kan een ongelijke verdeling ontstaan tussen de nieuwe sociale bewegingssectoren.

Lidmaatschap van een SMO betekent niet automatisch actief lidmaatschap, maar kan ook inhouden dat iemand alleen donateur is. Donateurs zorgen voor minder stabiele resources dan actieve leden, die veel sterker een solidariteitsincentive⁵ ondervinden. Om donateurs wordt door de verschillende organisaties gestreden. Wanneer een SMO hier sterk van afhankelijk is, is het aandeel van reclame in het totale budget veel groter. Dit grote aandeel van reclame heeft een negatieve uitwerking, omdat (potentiële) leden dit zien als uitgaven aan 'luxe' goederen die niet gerelateerd zijn aan het oorspronkelijke doel. Reclame kan ook verkregen worden door zorgvuldige keuze van alliantiepartners. Een bekend persoon strikken als partner of *spokesperson* van een organisatie, is een goedkope en efficiënte manier van reclame.

Wanneer er veel competitie is binnen een nieuwe sociale bewegingssector, is de kans groot dat verschillende SMO's zich gaan specialiseren. Dit zien we bijvoorbeeld in de milieubeweging, waar Greenpeace zich op andere zaken richt dan Natuurmonumenten. Daarnaast zien we dat SMO's zich professionaliseren wanneer er meer resources beschikbaar zijn. Dit leidt tot minder noodzaak voor massaal protest. Een grote bewegingssector leidt overigens ook tot professionals die carrière maken in de beweging. Zij kunnen kaderfuncties innemen bij verschillende SMO's waardoor de onderlinge communicatie vergroot wordt en er beter naar buiten getreden kan worden als expert (McCarthy 1976: 1212-1235).

Resources kunnen niet alleen verkregen worden van leden, maar ook van andere actoren als de overheid, andere organisaties en de media.

---

⁴ Zie paragraaf 2.1

⁵ Zie paragraaf 2.3.1

2.4.3 RESOURCES: ALLIANTIEPARTNERS

De overheid kan een belangrijke alliantiepartner van een beweging zijn, zelfs als de overheid in eerste instantie als een tegenstander wordt beschouwd. De overheid is namelijk een potentiële bron van resources. Het is mogelijk dat een alliantie wordt gezocht met een lagere overheid, om een hogere overheid te bespelen. Zo kan de gemeente Amsterdam een belangrijke alliantiepartner zijn voor het MKB Nederland om op 'Den Haag' te lobbyen tegen het rekeningrijden. Daarnaast is bij de overheid geld te verkrijgen, in de vorm van subsidies, maar ook kennis, verspreid over de verschillende departementen.

Alliantiepartners kunnen ook gezocht worden in andere organisaties, binnen de nieuwe sociale bewegingssector of binnen de bewegingssector. Frame alignment kan hierbij bruikbaar zijn. Alliantiepartners kunnen andersom ook gebruikt worden bij frame alignment. Daarnaast zijn alliantiepartners net als de overheid een potentiële bron van geld, kennis en informatie.

2.4.4 RESOURCES: DE MEDIA

In de jaren twintig dacht men dat de media als injectienaalden waren: men kon met een medium elk gewenst effect bereiken, zolang men de boodschap maar juist doseerde. Die opvatting is inmiddels losgelaten. De bereikte effecten zijn afhankelijk van een aantal zaken, waardoor een complex model ontstaat. Het is noch mogelijk noch noodzakelijk op deze plaats een dergelijk model te bespreken. Er zijn slechts een aantal punten die van belang zijn. Een ontvanger ontvangt de boodschap in een sociale context. Hij kan zich al een mening hebben gevormd over een onderwerp en hierdoor komt de boodschap bij ieder individu anders aan. Daarnaast neemt iedere ontvanger de boodschap op een andere manier aan. Een boodschap moet gedecodeerd worden, dat wil zeggen, de ontvanger moet de boodschap relateren aan al bekende objecten of gebeurtenissen. Wanneer een sociale beweging gebruik wil maken van de media om een boodschap over te brengen, moet zij dus nadenken over het gewenste effect. Framingtheorie kan hierbij van dienst zijn (Cuilenburg 1992: 283, 286-287).

Een sociale beweging heeft meestal geen directe toegang tot de media en moet dus proberen op een andere manier publiciteit te verkrijgen. Kielbowicz en Scherer (1986) noemen een aantal elementen van het journalistieke proces die van belang zijn voor sociale bewegingen.

Allereerst hebben de nieuwsmakers een voorkeur voor dramatische, zichtbare evenementen. Een evenement is een bepaald moment in de tijd en daardoor makkelijker aan te wijzen als 'nieuws van *vandaag*'. Zeker wanneer van tevoren duidelijk is wanneer er iets gaat gebeuren, hebben de media meer interesse. Daarnaast is het gemakkelijker verslag te doen van een evenement dan van een issue. Een issue is moeilijk(er) uit te leggen voor de verslaggevers en moeilijk(er) te begrijpen voor de lezers of kijkers. Nieuwsmakers gaan er sowieso vaak van uit dat een gebeurtenis meer de aandacht van het publiek vasthoudt dan een verhaal over een niet-tastbaar proces. Tenslotte is een evenement veel meer fotogeniek dan een verhaal (Kielbowicz 1986: 76).

Een tweede punt dat van belang is voor sociale bewegingen is het feit dat nieuwsmakers vertrouwen op autoriteiten en gecentraliseerde bronnen. Een journalist moet er zo veel mogelijk zeker van zijn dat zijn bron betrouwbaar is. Door te vertrouwen op autoriteiten verschuiven zij een deel van deze verantwoordelijkheid. Daarnaast is het erg efficiënt om gecentraliseerde bronnen te gebruiken, bijvoorbeeld een topambtenaar

op een ministerie, omdat deze precies weten wat er allemaal omgaat. Een sociale beweging kan dus proberen mensen op deze plekken voor zich weten te krijgen, of zorgen voor interne experts waar de pers terecht kan, experts die dus zelf de bron worden (idem: 76-77).

Ten derde moet een sociale beweging rekening houden met de manier waarop journalisten aan nieuws komen. Op een grote krant werken vaak veel specialisten, die bepaalde ministeries of andere instituties permanent in de gaten houden. Hierdoor zijn deze instituties vrijwel verzekerd van continue verslaggeving. Deze specialisten kunnen een extra ingang zijn (idem: (idem: 77-78)).

Ook de cycli in het nieuws zijn van belang. Gebeurtenissen en verhalen van een lagere nieuwswaarde, hebben meer kans gepubliceerd te worden op 'trage' nieuwsdagen, zoals maandag of in de zomer (idem: 78-79).

Ten vijfde zijn de professionele oriëntaties van journalisten van belang. Globaal gezien zijn er drie soorten journalisten. De neutrale journalist, die objectiviteit hoog in het vaandel heeft staan; de participerende journalist, die deelnemer wordt aan het nieuws; en de pleitende journalist, die openlijk bepaalde items favoriseert en andere wegstopt. De laatste soort is aan het uitsterven, vooral in de jaren zestig en zeventig waren er journalisten met deze professionele oriëntatie (idem: 79).

Tenslotte is het medialandschap van waarde: hoeveel zenders zijn er, hoeveel kranten, zijn er levensbeschouwelijke verschillen tussen de media et cetera. In Nederland is het medialandschap de laatste jaren sterk veranderd. Niet alleen zijn er een aantal commerciële zenders bijgekomen, het aandachtspunt van het nieuws was eerst vooral nationaal en gericht op de Randstad. Sinds de komst van programma's als *5 in het land* en *Hart van Nederland* is de kans op verslaggeving, ook voor gebeurtenissen in de regio, sterk toegenomen (idem: 79-80).

Een protestactie verslagen zien te verkrijgen is één ding, keer op keer in het nieuws komen is moeilijker. Met de tijd wordt het moeilijker de media te bespelen. Niet alle gebeurtenissen kunnen gedramatiseerd worden en het laatste wat een beweging wil (tenzij het een tegenculturele beweging is), is zich de haat van de media op de hals halen. Media kunnen een tegengestelde houding aannemen wanneer het protest in hun ogen te radicaal of te conservatief wordt. Wanneer de media deze afkeurende houding doorvoeren in hun verslaggeving, raken (potentiële) leden vervreemd van de beweging en neemt het succes af.

Wanneer de media echter achter een beweging blijven staan, leidt dit tot meer ingangen in het mediaproces. Zo kunnen leiders van een beweging door de pers ineens bestempeld worden tot autoriteit en zijn daarmee verzekerd van een vaste ingang (idem: 83-87).

2.4.5 LOBBYEN

De lobbysector heeft zich de afgelopen decennia met grote snelheid geprofessionaliseerd. Een goede hedendaagse lobby is daarom goed voorbereid en dat betekent concreet onderzoek op vier terreinen: de eigen organisatie, de publieke omgeving, de beste spelaanpak en de resultaten. Onderzoek naar de eigen organisatie is noodzakelijk om te bezien wat het lobbypotentieel is. Hierna kan de lobbyagenda opgesteld worden, waarbij eerst gekeken moet worden naar de doelen die nagestreefd moeten worden. Vervolgens dienen deze overwogen worden: zijn ze haalbaar of moeten

we ons neerleggen bij de bestaande situatie? Tenslotte wordt na afweging van prioriteiten de daadwerkelijke lobbyagenda vastgesteld (Van Schendelen 1998: 75-77). Een sociale beweging moet niet alleen lobbyen bij de overheid, maar ook bij de media en bij mogelijke alliantiepartners.

Onderzoek naar de publieke omgeving begint met inventarisatie en specificatie van de aanwezige actoren en belanghebbenden. Daarna wordt gekeken naar de gehele arena: wat zijn mogelijke coalitiepartners en tegenstanders. Tenslotte moet het issue zelf worden geanalyseerd. Dit kan bijvoorbeeld door te kijken naar de levensfase waarin een probleem zich bevindt, aan de hand van een uitgebreid barrièremodel. Iedere fase vraagt om een andere benadering (idem: 78-84).

Het kiezen van de beste spelaanpak is het moeilijkste deel van de analyse. Er bestaan een groot aantal technieken om beleid te beïnvloeden. Grofweg kunnen deze worden opgedeeld in drie groepen. Directe methoden zijn bijvoorbeeld een bezoek of brief. Indirecte methoden zijn onder andere gebruik maken van de wetenschap, de rechter of de massamedia. Invloedstechnieken kunnen coalitievorming, Public Relations of de mobilisatie van de achterban zijn. Een goede spelaanpak combineert verschillende methodes voor de verschillende fasen waarin het issue zich bevindt. Evaluatie van de resultaten wordt vaak vergeten, maar is zeer belangrijk om voor de volgende keer de gemaakte fouten te kunnen vermijden (idem: 85-87).

Er zijn verschillende strategieën en tactieken die gevolgd kunnen worden. Een organisatie kan een issue vermijden (ontwijken), accepteren (zich erbij neerleggen) of penetreren (binnendringen door bijvoorbeeld te lobbyen). Daarnaast zijn er vier tactieken, specifieke mogelijkheden die gevolgd kunnen worden. Reactief lobbyen houdt in dat de organisatie zich verzet tegen bestaande of potentiële uitkomsten. Accomodatief lobbyen daarentegen houdt in dat er passief gewacht wordt en eventuele uitkomst geaccepteerd worden. Pro-actief lobbyen betekent dat een organisatie zelf de besluitvorming op gang brengt. Interactief lobbyen tenslotte is een combinatie van accomodatief en pro-actief gedrag (idem: 57-58).

Professioneel lobbyen en het uitgebreide voorwerk zijn vooral van toepassing op organisaties waar één of enkele personen het lobbywerk namens de hele organisatie verricht. Binnen SMO's zijn dergelijke - erg rationalistische en doelgeoriënteerde - aanpakken minder van belang. Gebrek aan doelgerichtheid en strakke coördinatie leidt tot slecht voorwerk en daarmee uiteindelijk tot een zwakke lobby. Het is voor een SMO of koepelorganisatie dan ook zeer aan te bevelen iemand alleen met deze taak te belasten. Professionele belangenorganisaties als de ANWB hebben dan ook vrijwel allemaal een professionele lobbyist in dienst. De mogelijkheid hier toe is weer afhankelijk van de beschikbare resources (Duits 1999a: 20).

2.5 THEORIE OVER RESULTATEN

2.5.1 DE POLITICAL OPPORTUNITY STRUCTURE (POS)

Volgens de politieke procesbenadering ligt de verklaring voor de ontwikkeling en het verloop van een sociale beweging in de politieke omstandigheden waaronder bewegingen moeten (of kunnen) opereren (Duyvendak 1992: 11). Deze politieke omstandigheden worden besproken in de theorie van de Political Opportunity Structure (POS). De POS is het complex van factoren die de kansen van bewegingen bepalen binnen een politiek systeem op een gegeven punt in de tijd. Er zijn vier deelfactoren: politiek maatschappelijke scheidslijnen,

de institutionele structuur van een staat, de strategie van de overheid ten opzichte van uitdagers en de machtsconfiguratie in het partijensysteem.

De aard van de bestaande politiek maatschappelijke scheidslijnen beïnvloedt de toegang die een sociale beweging heeft tot de politieke en publieke agenda. Hoe meer oude conflicten zijn geïntegreerd en gepacificeerd, hoe gemakkelijker het wordt langs nieuwe scheidslijnen te mobiliseren en daarmee de politiek maatschappelijke agenda te beïnvloeden (Van der Heijden 1996: 140).

De formele institutionele structuur van een staat bepaalt op welke wijzen groepen politiek beleid kunnen beïnvloeden. Bewegingen en SMO's hebben een aantal toegangspunten bij de overheid die afhangen van de institutionele structuur. Deze toegang wordt allereerst bepaald door de mate van verticale territoriale decentralisatie, de mate waarin taken zijn verdeeld over de verschillende overheden. Verregaande decentralisatie creëert meer toegang bij de lagere overheden zoals gemeentes. Daarnaast is de horizontale concentratie van de staatsmacht van belang, het gaat hierbij om de verdeling van macht tussen de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke organen. Ook de aard van het electorale systeem biedt een mogelijk toegangspunt: is het mogelijk een eigen partij op te richten om invloed uit te oefenen? Daarnaast zijn de directe-democratische procedures van belang, het gaat hier om bijvoorbeeld de mogelijkheid van tot het initiëren van een referendum (idem: 141-142).

De overheid vormt in de loop der tijd een aantal strategieën die zij het meest gebruikt om uitdagers - sociale bewegingen, belangenorganisaties en pressiegroepen - tegemoet te treden; de dominante strategie. De overheid kan proberen organisaties te integreren in het systeem door facilitatie, assimilatie en coöptatie; de integratieve strategie, of zij kan proberen organisaties uit te sluiten van het politieke systeem door repressie, confrontatie en polarisatie; de exclusieve strategie. Beide strategieën zal een overheid gebruiken afhankelijk van de omstandigheden (idem: 142-143).

De machtsconfiguratie in het partijstelsel is van belang voor de toegang tot de politiek maatschappelijke agenda en tot de wetgevende macht. Nieuwe sociale bewegingen vinden over het algemeen alliantiepartners in linkse of sociaal-democratische partijen. Groepen bereiken de meeste successen als partijen aan de macht zijn die positief staan ten opzichte van de groepsdoelen, of zelfs verwant zijn aan de groep en sociale bewegingen zullen meer oppositie voeren wanneer links ook in de oppositie zit (idem: 143-144).

2.5.2 RESULTATEN VAN NIEUWE SOCIALE BEWEGINGEN

De resultaten die nieuwe sociale bewegingen zullen behalen, hangen – naast van de POS - af van het type beweging⁶ en het beleidsterrein waar de beweging zich op richt. Sociale bewegingen brengen veranderingen te weeg binnen de beweging zelf, de interne impact, en bij het publieke systeem en het algemene publiek, de externe impact.

De interne impact van een beweging doet zich voor bij de participanten. Zij kunnen een identiteitsversterking ondergaan op individueel of collectief niveau. Deze verandering is bepalend voor hun verdere attitudes in de maatschappij en zal er toe kunnen leiden dat zij gaan deelnemen aan andere bewegingen. Daarnaast is er impact op de organisatie, de structuur daarvan en de mate van professionalisering. Het ontstaan van subculturele of tegenculturele bewegingen valt ook onder de interne impact.

---

⁶ Zie paragraaf 2.1.2

De externe impact beslaat vier niveaus. Procedurele impact betekent dat een beweging of SMO ad hoc of permanente toegang krijgt tot het politieke systeem. Daarnaast is er inhoudelijke impact, op een proactieve wijze door verbetering van beleid of op een reactieve wijze door het voorkomen van verslechtering van beleid. Ten derde kan de impact structureel zijn, doordat instituties of allianties veranderen, bijvoorbeeld vanwege een val van de regering. Tenslotte kan de impact de politieke agenda of publieke attitudes ontvankelijk maken voor bepaalde zaken. Zaken kunnen op de politieke of publieke agenda worden geplaatst. De publieke attitudes kunnen veranderd worden, er kunnen veranderingen bewerkstelligt worden die overeenkomen met de vier vormen van frame alignment⁷ (Giugni 1995: 207-211).

2.6 HYPOTHESES

In het bovenstaande theoretisch kader worden een aantal aannames gedaan over nieuwe sociale bewegingen. In de rest van deze scriptie zal ik aan de hand van het protest tegen geweld in Nederland, de Verenigde Staten en België nagaan of deze aannames juist zijn. Voorafgaand aan enig andere hypothese, veronderstellen we eerst dat het protest tegen geweld in deze vorm een nieuw verschijnsel is. Hypothese I luidt dan ook: *In tegenstelling tot voorgaande jaren, wordt er sinds de jaren negentig in Nederland, België en de Verenigde Staten geprotesteerd tegen geweld.* Deze hypothese wordt uitgewerkt in hoofdstuk 3. In dat hoofdstuk zal ik ook beargumenteren dat wij het protest tegen geweld op kunnen vatten als een manifestatie van een nieuwe, nieuwe sociale beweging, de geweldsbeweging.

In hoofdstuk 4 veronderstel ik dat dit protest tegen geweld een gevolg is van een verandering in het denken. Door frame alignment voelen mensen zich relatief gedepriveerd. Zij menen een discrepantie waar te nemen tussen de gewenste situatie en de situatie zoals die op dit moment is. Hypothese II luidt: *Het denken over geweld is in deze periode veranderd.*

In hoofdstuk 5 komt het freeriderdilemma aan de orde. Ik zal nagaan of en zo ja welke secundaire incentives er gebruikt worden om te bewerkstelligen dat mensen gaan participeren. Hypothese III luidt dan ook: *Deelname in de geweldsbeweging berust grotendeels op secundaire incentives.*

Zoals ik in paragraaf 2.3.1 veronderstel, is de aanwezigheid van een probleem nooit voldoende om protest te genereren. In hypothese IV stel ik dan ook: *Geweld is door toedoen van een groep actieve mensen uit de beweging een punt geworden op de politieke agenda.* In dit hoofdstuk zal ik aantonen dat geweld inderdaad hoog op de agenda staat en dat dit issue daarop bewust is geplaatst door als rationele actor handelende activisten.

In hoofdstuk 7 zal ik de beschikbare resources bespreken. Ik veronderstel in hypothese V: *Om hun doelen te bereiken en om meer mensen te mobiliseren maken de leiders van de geweldsbeweging op een rationele en doordachte manier gebruik van de beschikbare resources, met name de media.* In dit hoofdstuk besteed ik aandacht aan de organisaties binnen de bewegingen. Ik zal in kaart brengen hoe zij alliantiepartners kiezen, hoe zij de media gebruiken en op welke wijze zij lobbyen.

In hoofdstuk 8 bespreek ik ten slotte aan de hand van de verschillende politieke mogelijkhedenstructuren van de drie onderzochte landen, de behaalde resultaten van de

---

⁷ Zie paragraaf 2.3.4

protestbewegingen. Mijn hypothese hierbij is: *Het succes van de geweldsbeweging verschilt per land omdat de politieke mogelijkhedenstructuur in de drie landen onderling verschilt.*

Iedere hypothese wordt dus in een apart hoofdstuk besproken, waarbij de deelhypothese voor ieder land afzonderlijk wordt bekeken. Wanneer een hypothese niet opgaat voor één van de drie landen, zal ik aannemen dat de hypothese dan ook niet juist kan zijn. De uitzondering bevestigt de regel dus niet. In het negende en laatste hoofdstuk tenslotte zal ik de zes hypothesen evalueren en eventuele verbeteringen op de theorie formuleren. Daarnaast zal ik pogen uitspraken te doen over eventuele toekomstige gedragingen en resultaten van de geweldsbewegingen in Nederland, België en de Verenigde Staten. Maar nu eerst de toetsing van hypothese I.

3

PUBLIC ENEMY NO. 1: GEWELD

'Martelaren van een 'beschaafde' samenleving die zichzelf niet onder controle heeft. Zo noem ik ze. Martelaren die appelleren aan het geweten van een volk, dat niet weet hoe met zinloos geweld om te gaan. Laat staan, hoe zinloos geweld te voorkomen. En hoe gruwelijk het ook klinkt, toch is het zo: Zo lang onze maatschappij niet met zinloos geweld kan omgaan, niet in staat is zinloos geweld te voorkomen, tot die tijd zijn deze martelaren voor niets gestorven. Letterlijk en figuurlijk.'

Henk W.M. Hendriks, hoofdredacteur World Online, verwoordt zijn visie op zinloos geweld.

3.1 INLEIDING

Beschaving en geweld staan al vanaf het begin van de geschiedenis op gespannen voet met elkaar. Cultuurfilosofen houden zich al eeuwen lang bezig met de vraag of geweld inherent is aan de mens, of het mogelijk is te leven in een wereld zonder geweld en of dit wenselijk is. Beschaving wordt in sommige gevallen opgevat als de afwezigheid van geweld, als verheffing van cultuur waarin voor barbaarse praktijken als geweld geen plaats is. De cultuurfilosoof manifesteert zich in twee gedaanten, als optimist die alles beter ziet worden of als pessimist die waarschuwt dat het einde der tijden in zicht is.

Met de val van het communisme begin jaren negentig is er een einde gekomen aan wat de laatste grote ideologische strijd wordt genoemd. Zo spreekt Francis Fukuyama (1992) in zijn boek *The end of history and the last man* zelfs van het einde van de geschiedenis. Zijn boek is echter geenszins cultuurpessimistisch, Fukuyama beschouwt de liberale democratie als het eindpunt van de geschiedenis, als een heilstaat waarin economische voorspoed heerst en iedereen als gelijke beschouwd en behandeld wordt. Met de overwinning van de liberale democratie is het cultuurpessimisme een uitstervend verschijnsel geworden: er is simpelweg geen markt meer voor. Maar misschien is dit te optimistisch gedacht. Het is waarschijnlijker dat cultuurpessimisme van alle tijden is. Er zijn nog genoeg misstanden in de wereld (honger, milieuvervuiling) en mensen vinden altijd wel iets om somber en negatief over te zijn. Het plotseling verzet tegen geweld kan in dat geval gezien worden als een uiting van cultuurpessimisme in een op alle andere vlakken zo voorspoedige tijd.

Deze scriptie is echter geen cultuurfilosofische verhandeling. Hoewel het interessant is op een metafysisch niveau te kijken naar de wellicht veranderde houding ten aanzien van geweld van de mens in het algemeen, gaat het mij hier om de direct waarneembare wereld. De aanwezigheid van geweld in de samenleving beschouw ik als een constant gegeven. In dit hoofdstuk stel ik dat niet het geweld, maar het protest daartegen een nieuw verschijnsel is. Ik beperk mij hierbij tot het protest tegen geweld in de drie landen van mijn vergelijking. Hoewel er ook in andere westerse landen soortgelijk protest plaatsvindt, laat ik dit buiten beschouwing. Hypothese I luidt dan ook: *In tegenstelling tot voorgaande jaren, wordt er sinds de jaren negentig in Nederland, België en de Verenigde Staten geprotesteerd tegen geweld.* Om deze hypothese te toetsen zal ik eerst verschillende soorten geweld onderscheiden. Politiek geweld en seksegerelateerd geweld zijn uitingsvormen waar al lange tijd tegen geprotesteerd wordt. In Nederland is er echter

sprake van een nieuw verschijnsel, zinloos geweld, dat protest heeft ontketend, eveneens als in de Verenigde Staten. In België zorgde één incident rond geweld tegen kinderen voor een nieuwe protestbeweging tegen deze manifestatie van geweld.

3.2 VERSCHILLENDE SOORTEN PROTEST TEGEN VERSCHILLENDE SOORTEN GEWELD

In paragraaf 1.1.2 stipte ik al even aan dat protest tegen geweld *an sich* geen nieuw verschijnsel is. Kleinere en grotere groepen uit de samenleving hebben zich om uiteenlopende redenen altijd al verzet tegen geweld. Het kan hierbij gaan om geweld van de staat in de vorm van het leger of de politie dat gericht is op bepaalde groepen, of geweld van bepaalde groepen zoals terreurorganisaties, dat (indirect) gericht is op de staat. Deze vorm van geweld duid ik aan als politiek geweld, het geweld komt voort uit politieke of ideologische overwegingen. In bijna alle gevallen van politiek geweld, vindt er tegelijkertijd protest tegen plaats. Wanneer bijvoorbeeld de Baskische afscheidingsbeweging ETA terreuracties uitvoert, gaan er massaal Basken de straat op om te protesteren tegen dit geweld. Wanneer de Ierse IRA haar activiteiten verhoogt, wordt ook de roep om vrede sterker.

Een andere vorm van geweld waartegen al geruime tijd wordt geprotesteerd is seksueel geweld en geweld tegen vrouwen. Het protest tegen politiek geweld kent een langere historie dan het protest tegen dit seksegerelateerde geweld. Sinds de tweede feministische golf is dit geweld een aandachtspunt geworden van politiek, publiek en wetenschappelijk debat. De vrouwenbeweging zorgde er voor dat het persoonlijke politiek werd en mede hierdoor kwam er aandacht voor zaken die in de periode daarvoor binnenshuis werden gehouden. In de eerste helft van de jaren zeventig kwamen problemen aan het licht die daarvoor nooit openlijk aan de kaak werden gesteld. Vrouwen werden door hun eigen man mishandeld of bedreigd. Naar aanleiding hiervan werd bijvoorbeeld in 1975 het eerste zogenaamde *Blijf van m'n lijf huis* opgericht, een opvanghuis dat mishandelde vrouwen in de gelegenheid stelde veilig weg te gaan bij - en veilig weg te blijven van - hun echtgenoten (Duyvendak 1992: 172).

Vanuit praatgroepen, hulptelefoons en de Blijf van m'n lijf huizen werd in de periode daarna duidelijk dat naast fysiek ook seksueel geweld tegen vrouwen vaak voorkwam. Verkrachting was hiervoor wel een erkend verschijnsel, maar zaken als verkrachting binnen het huwelijk waren in de periode daarvoor nooit maatschappelijk aan het licht gekomen. De vrouwenbeweging slaagde er in deze vorm van geweld veroordeeld te krijgen. Seksueel geweld bleek echter verder te gaan dan fysieke verkrachting. Ook seksuele intimidatie werd een agendapunt waartegen hevig geprotesteerd werd. De overheid nam de eisen van de beweging op deze punten zeer serieus, zo werd in 1983 de nota ter bestrijding van seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes aangenomen (idem: 173), werd er een POSTBUS-51 campagne gelanceerd tegen seksuele intimidatie en werden overheidsinstellingen en grote bedrijven verplicht een vertrouwenspersoon aan te stellen.

3.2.1 NEDERLAND: ZINLOOS GEWELD

Het geweld waartegen in Nederland wordt geprotesteerd wordt nadrukkelijk gebracht als een nieuw maatschappelijk verschijnsel. Om dit verschijnsel te duiden is er zelfs een aparte term voor bedacht: zinloos geweld. Jammer genoeg is het niet meer te achterhalen waar deze term voor het eerst werd gebruikt, wel is duidelijk dat de term pas na de dood van

Meindert Tjoelker gemeengoed wordt. ‘Zinloos geweld’ wordt echter al zeker sinds 1990 gebruikt om gevallen van geweld aan te duiden ‘waar een gemakkelijk doel of functioneel verband ontbreekt’ (Franke 1991: 189).

Helaas wordt nergens in de literatuur, noch op de vele Internetsites die gewijd zijn aan dit thema, een definitie gegeven van dit fenomeen. Veel auteurs ontwijken dit probleem door zinloos tussen aanhalingstekens te plaatsen, alsof zij hiermee afstand nemen van het onderwerp. In de analyse van de berichtgeving in de media over zinloos geweld van Vasterman wordt duidelijk dat de definitie van zinloos geweld keer op keer door de media wordt uitgerekt. Werd de term in de media aanvankelijk alleen gebruikt voor ‘doelloos straatgeweld’, in de loop der tijd worden ook kindermishandeling en bijvoorbeeld ontgroeningsgeweld onder deze noemer geschaard (Vasterman 1999: 42).

In de lijst van slachtoffers duiken geregeld twee incidenten op die eigenlijk niet als zinloos geweld beschouwd kunnen worden. Het gaat hier om Marianne Roza en Froukje Schuitmaker die op 10 januari 1999 om het leven kwamen na een schietpartij bij een café in Gorinchem. Drie mannen hadden eerder op de avond ruzie gekregen in het café en waren naar buiten gezet. Vervolgens haalden zij een revolver op en schoten negen keer op de voordeur van het café. De meisjes stonden in de garderobe op hun jas te wachten en werden geraakt door de kogels (de Volkskrant 18-1-2000, 16-4-2000). Er werd een stille tocht georganiseerd waar 25000 mensen aan deelnamen en er werd alomtorens gesproken over ‘de zoveelste slachtoffers van zinloos geweld’ (idem). Een ander incident waarbij onterecht wordt gesproken van zinloos geweld is de moord op Marianne Vaatstra. Zij werd op 1 mei 1999 in het Friese Kollum verkracht en vermoord. De dader is nog steeds niet gevonden (de Volkskrant 16-10-1999). Eén van de redenen waarom Vaatstra vaak tot één van de slachtoffers van zinloos geweld wordt gerekend is dat haar ouders regelmatig deelnemen aan protestmarsen die naar aanleiding van andere incidenten worden georganiseerd, zoals de protestmars naar aanleiding van de dood van Daniël van Cotthem (De Telegraaf 15-1-2000). Deze twee gevallen horen echter niet thuis onder de noemer zinloos geweld. De meisjes in Gorinchem waren niet het doelwit van de daders, het gaat hier om een ‘ongeluk’. Vaatstra is geen slachtoffer van zinloos geweld, maar van verkrachting en moord.

Ook op de site van de Stichting Tegen Zinloos Geweld is de oprekking van de definitie zichtbaar. Uit een analyse¹ van genoemde ‘verwante’ organisaties blijkt dat voor de Stichting diverse soorten geweld als zinloos kunnen worden bestempeld: geweld in het verkeer, geweld tegen kinderen en vrouwen, stalkingsgeweld², pesten op school et cetera. Deze geweldsvormen wijken echter duidelijk af van wat in de media onder zinloos geweld wordt verstaan.

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Justitie verstaat onder zinloos geweld: ‘een spontane vorm van fysiek geweld (of dreiging) waarbij het opzettelijk verwonden of doden van iemand centraal staat (expressief geweld). Het geweld kenmerkt zich door zijn incidentele aard, en ook door de willekeurige wijze waarop de dader het slachtoffer kiest’ (WODC 1999: 1). Het WODC rekent de volgende vormen van geweld tot zinloos geweld: uitgaansgeweld, verkeersgeweld, geweld tegen

---

¹ Zie bijlage I

² ‘Een stalker is iemand die alles doet om in contact te komen met de persoon die hij op obsessieve wijze bewondert. Een stalker houdt zijn slachtoffer zo veel mogelijk in de gaten, achtervolgt hem of haar en valt hem of haar lastig met telefoontjes’ (Genootschap Onze taal 2000: Internet).

overheidsfunctionarissen en straatgeweld (*idem*). Deze definitie lijkt bruikbaar te zijn. De bekendste incidenten waarbij gesproken werd over zinloos geweld, Joes Kloppenburg, Meindert Tjoelker, Daniël van Cotthem, zijn gevallen van straatgeweld waarbij de slachtoffers onbekenden waren voor de daders en waar op het eerste gezicht geen duidelijke motivatie achter het geweld schuilgaat. In de definitie van het WODC ontbreekt deze motivatie component, terwijl dit in de aanduiding ‘zinloos’ toch zo duidelijk aanwezig is. De verschijningsvormen die het WODC onderscheidt zijn bovendien te ruim. Geweld tegen overheidsfunctionarissen heeft vaak een politieke motivatie, bijvoorbeeld wanneer demonstranten stenen gooien naar de politie. Ook uitgaansgeweld past niet werkelijk in bovenstaande definitie, omdat de slachtoffers niet willekeurig gekozen worden, maar slachtoffer worden naar aanleiding van een conflict dat aan het geweld voorafging, bijvoorbeeld bij een uit de hand gelopen caféruzie.

Onder zinloos geweld versta ik daarom ‘een spontane vorm van fysiek geweld dat gekenmerkt wordt door incidentele aard, waarbij de dader het slachtoffer op een relatief willekeurige wijze kiest en waarbij de motivatie op het eerste gezicht lijkt te ontbreken’. Uit deze definitie is de dreigende component weggelaten, omdat dreigen met geweld niet gelijk staat aan geweld en bovendien moeilijk vast te stellen is. Aan mijn definitie heb ik een component toegevoegd over de motivatie achter geweld. Hierbij stel ik met nadruk dat de motivatie *lijkt* te ontbreken, maar uiteindelijk altijd aanwezig is.

Het oordeel over de zinvolheid van geweld is afhankelijk van degene die het geweld evalueert. Zeker voor de slachtoffers is geweld op het eerste gezicht vrijwel altijd zinloos. Echter, de daders hebben altijd een reden voor het plegen van geweld: ze waren boos, ze wilden indruk maken op anderen, ze wilden intimideren. Wanneer deze motivaties als ‘ongeldig’ worden beschouwd, ligt dat aan de beschouwer en niet aan de dader. De samenleving (de ‘beschaving’) heeft de neiging al het geweld als zinloos te beschouwen omdat er ‘nooit een goede reden is voor geweld’. Deze redenering is echter circulair - geweld is zinloos omdat geweld zinloos is - en houdt geen stand, omdat het geweld voor de dader dus wel zinvol was (Best 1999: 15-16). Hoewel daders achteraf kunnen ontkennen dat er zin zat aan hun daden - wanneer gevraagd kunnen zij stellen dat zij niet weten waarom ze zich op die wijze gedroegen, dat ze niet weten wat hen bezielde - op het moment van de daad zat er altijd een motivatie achter hun daad (Guépin 1983: 20).

Hoewel de term zinloos geweld nieuw is, is zinloos geweld dit niet. Ook voor de introductie van deze term bestond zinloos geweld, zij het dat het toen niet zo werd aangeduid. Uit het eerder genoemde rapport van het WODC blijkt dan ook dat het aantal geweldsdelicten weliswaar toeneemt, maar dat de uitingsvormen van geweld die eventueel als zinloos geweld kunnen worden bestempeld - zoals mishandelingen - zelfs afnemen (WODC 1999: 2).

3.2.2 VOORBEELDEN VAN ZINLOOS GEWELD IN NEDERLAND

Hoewel er vroeger ook zinloos geweld plaatsvond, is de term pas echt in opkomst geraakt rond de dood van Joes Kloppenburg. Op 17 augustus 1996 werd de 26-jarige Joes Kloppenburg doodgeschoten in de Voetboogsteeg in Amsterdam. Kloppenburg had een opmerking gemaakt toen vier mannen even daarvoor een voorbijganger lastig vielen. Hij werd op de grond gegooid en vervolgens tegen het hoofd geschoten. Twee aanwezige studenten kwamen Kloppenburg te hulp en werden eveneens in elkaar geslagen.

Kloppenburger raakte in coma en overleed de dag erna in het ziekenhuis (de Volkskrant: 19-8-1996).

Vermoedelijk het meest bekende voorbeeld van zinloos geweld is echter de dood van Meindert Tjoelker (30) op 13 september een jaar later in Leeuwarden. De overeenkomsten met de dood van Kloppenburg zijn groot. Ook Tjoelker maakte een opmerking tegen vier mannen toen deze een fiets in het water wilden gooien. De mannen vielen Tjoelker aan waarbij hij eveneens op de grond viel en tegen het hoofd werd geschopt. Tjoelker overleed enkele uren later in het ziekenhuis (idem: 17-9-1997).

Een meer recent voorbeeld van zinloos geweld is de dood van de 17-jarige Daniël van Cotthem. Hij wilde zijn vriendin op de trein zetten, toen op het station in Vlaardingen vier jongens hen begonnen te treiteren. Van Cotthem kreeg een klap op zijn hoofd en raakte later in bed bewusteloos. De dag erna overleed hij in het ziekenhuis (idem: 10-1-2000). Het aantal slachtoffers van zinloos geweld is moeilijk in te schatten. Om hier een uitspraak over te doen moet men een indeling maken tussen zinloos geweld met een dodelijke afloop en zinloos geweld zonder dodelijke afloop. Dit is extra moeilijk om te achterhalen omdat de politie geen aparte categorie toekent aan zinloos geweld, waardoor in de statistieken hier niets over terug te vinden is.

3.2.3 DE VERENIGDE STATEN: RANDOM VIOLENCE

Waar in Nederland het gekozen begrip wordt uitgerekt om zoveel mogelijk soorten geweld te gaan bevatten, is in de Verenigde Staten achteraf gekozen voor een overkoepelende term: *random violence*, willekeurig geweld. In de Verenigde Staten wordt al langer dan in Nederland gesproken over het 'toenemend' geweld en ook de stemmen om hier iets aan te gaan doen klinken daar al langer.

Willekeurig geweld is de overkoepelende term voor schietpartijen op snelwegen, gewelddadige autodiefstallen, gewelddadige inwijdingsrituelen bij straatbendes, geweld van stalkers, geweld tegen minderheidsgroepen als homoseksuelen en geweld op scholen³ (Best 1999: 3). Deze soorten geweld zijn zeer uiteenlopend en hebben op het eerste gezicht niets met elkaar te maken, behalve dat de slachtoffers 'willekeurig' worden gekozen.

Net als met de term voor het Nederlandse geweld, is ook deze Amerikaanse term aan erosie onderhevig. Autodiefstal is de eerste vorm van geweld die in dit rijtje niet thuis blijkt te horen omdat het hier gewoon gaat om ordinaire criminaliteit. Als tweede afvaller vinden we geweld tegen minderheidsgroepen als homoseksuelen. Hoewel homoseksualiteit geen politieke overtuiging is, kan geweld tegen dergelijke groepen toch opgevat worden als politiek geweld. Groepen die dergelijk geweld plegen doen dit uit de overtuiging dat er in deze maatschappij geen plaats is voor homoseksuelen. Ook ander geweld tegen minderheidsgroepen, zoals de zwarte gemeenschap in de Verenigde Staten, is een uiting van racistisch en daarmee politiek geweld. Tegen deze soorten geweld wordt al gedurende lange tijd geprotesteerd, door de *civil rights movement* bijvoorbeeld. De inwijdingsrituelen van straatbendes zijn een apart geval. Straatbendes komen al de hele eeuw in Amerika voor. De laatste twee decennia krijgen zij opnieuw speciale aandacht⁴. Het geweld van straatbendes valt net als autodiefstal onder de noemer criminaliteit. De laatste jaren duiken er echter verhalen op over gewelddadige inwijdingsrituelen waarbij toevallige passanten

---

³ De Amerikaanse termen zijn respectievelijk freeway violence, carjacks, gang initiation rites, stalking, hate crimes en school violence.

⁴ In de jaren vijftig is er ook uitgebreid onderzoek gedaan naar dit verschijnsel (Best 1999: 73).

slachtoffer worden van willekeurig geweld dat geen 'crimineel' doel dient als diefstal, maar slechts bedoeld is als ontgroening. Zo ging het verhaal dat bendes rondreden in auto's zonder licht. Wanneer tegemoetkomende auto's hen hierop attendeerden door te knipperen met de lichten, keerde de bende om en achtervolgden de waarschuwer om deze te vermoorden (idem: 1). Best stelt echter dat er geen bewijs is voor het daadwerkelijk bestaan van deze rituelen en doet ze af als *urban legends*, moderne stadssprookjes. Hoe dan ook, in de belevingswereld van veel Amerikanen is de angst voor deze rituelen echt en daarmee het protest ertegen ook.

Schietpartijen op snelwegen, geweld op scholen en de inwijdingsrituelen van straatbendes zijn dus de drie uitingsvormen van geweld die ik onder de noemer willekeurig geweld versta.

3.2.4 VOORBEELDEN VAN WILLEKEURIG GEWELD IN DE VERENIGDE STATEN

De Amerikaanse pers bericht voor de eerste maal over schietpartijen op snelwegen in juni 1987. Agressieve weggebruikers raakten in conflict met andere weggebruikers en in plaats van door te schelden of het opsteken van de middelvinger, uitte deze agressie zich in een schietpartij. Zo schoot een agressieve man op 24 juni 1987 een vrouw dood midden in de spits op de snelweg in Los Angeles (Best 1999: 31). Sindsdien zijn er honderden andere incidenten geweest waar de pers uitgebreid verslag van deed.

Het geweld op de scholen varieert van kleine vecht-, steek- of schietpartijen tussen studenten onderling tot de grote schietincidenten als in Littleton, Colorado⁵. Littleton is niet het enige incident. Aan dit drama ging een reeks van vergelijkbare incidenten vooraf die bekend zijn geworden als *high school shootings*. Op 1 oktober 1997 stak de zestienjarige Luke Woodham in Pearl, Mississippi zijn moeder neer en reed vervolgens naar zijn middelbare school om negen scholieren neer te schieten. Twee scholieren - waaronder zijn ex-vriendin - overleden, evenals zijn moeder. Twee maanden later, op 1 december, vond er op Keath High School in Paducah, Kentucky, een vergelijkbaar incident plaats. De 14-jarige Michael Carneal opende het vuur op een gebedsbijeenkomst van twaalf leerlingen. Drie er van overleden en vijf waren ernstig gewond. 24 maart 1998: Michael Johnson (13) en Andrew Golden (11) vermoordden hun leraar en vier klasgenoten en verwondden tien anderen in Jonesboro, Arkansas. Op 21 mei 1998 tenslotte, gebruikte Kipland Kinkel een semi-automatisch geweer om 24 leerlingen neer te schieten op Thurston Highschool in Springfield, Oregon. Twee studenten overleefden het niet. Later blijkt dat Kinkel de dag er voor zijn ouders heeft vermoord (Dillon 1998: Internet).

3.2.5 BELGIË: GEWELD TEGEN KINDEREN

Willekeurig geweld en zinloos geweld lijken op elkaar, dat behoeft geen verder uitleg. Maar in België protesteerde men tegen een daadwerkelijk andere soort geweld: geweld tegen kinderen. De vrouwenbeweging bracht in de jaren zeventig al aan het licht dat kinderen vaak het slachtoffer zijn van seksueel misbruik in hun jeugd door een ouder of bekende, maar in de jaren tachtig kwamen er steeds meer berichten van seksueel geweld door onbekenden. Jonge kinderen werden ontvoerd, seksueel misbruikt en vermoord. Aanvankelijk werd gedacht dat dergelijke fenomenen, net als seriemoordenaars,

---

⁵ Zie paragraaf 1.1.2

voorbehouden waren aan het verre Amerika. Maar vanaf 1994 werd België opgeschrikt door de verdwijningen van een aantal kinderen. En er was meer aan de hand.

Op 15 augustus 1996 werden twee verdwenen meisjes - Sabine en Laetitia Delhez - levend bevrijd uit de kelder van ontvoerder Dutroux. Later werden de lichamen van drie vermoorde meisjes - An Marchal, Eefje Lambrecks en Loubna Benaïssa - gevonden. De afschuwelijke daad van Dutroux wekte grote weerzin op bij de bevolking, maar al snel bleek dat niet alleen de 'criminelen' hier de schuldigen waren. Ook politie, rijkswacht en gerecht gingen niet vrij uit: Dutroux was al eerder veroordeeld voor pedofilie, maar vervroegd vrijgelaten; sporen naar hem en zijn bende waren niet gevolgd; het gehele onderzoek bleek bol van fouten te staan en er was zelfs sprake van desinteresse in de verdwijningen (Hellemans 1998: 282). Toen de 'goede' onderzoeksrechter Connerotte (die verantwoordelijk was geweest voor de doorbraak in het onderzoek) wegens vermeende partijdigheid van de zaak werd afgehaald, het zogenaamde 'spaghetti-arrest', sloeg de bom in (idem: 295).

De betrokkenheid van het justitieel apparaat zorgde er voor dat wat eerst 'slechts' een probleem van criminaliteit was, nu werd opgevat als een schandaal van de hele Belgische samenleving. Blijkbaar was België niet in staat geweld tegen kinderen te voorkomen. Hiermee wordt het geweld tegen kinderen in België gekoppeld aan het zinloos geweld in Nederland en het willekeurig geweld in de Verenigde Staten. Hoewel het soort geweld in de drie gevallen verschilt, is de verontwaardiging die volgde op het aan het licht komen van deze uitingen dezelfde: 'de' samenleving mag en zal dit niet pikken. In België gaat het weliswaar om één incident en is er niet op dezelfde manier sprake van een trend, het protest dat dit incident ontketende is voldoende om het op te nemen in deze scriptie.

3.3 PROTEST TEGEN ZINLOOS GEWELD IN NEDERLAND

De dood van Joes Kloppenburg in 1996 riep in Nederland veel verontwaardiging op, maar gaf geen aanleiding tot massaal protest. Er vond een relatief kleine herdenkingsbijeenkomst plaats op de plek van het incident en er werd een gedenkteken geplaatst in de straat. Daarboven hangt in neonletters het woord 'Help'.

Pas bij de dood van Meindert Tjoelker kwam er een grote beweging tegen zinloos geweld op gang. De districtschef van het politiekorps Midden-Friesland, Cees Bangma, riep op tot een minuut stilte. Deze oproep werd massaal gehonoreerd, op de televisiezenders RTL4 en TMF en het radiostation RADIO 538 werd deze minuut stilte 'uitgezonden', in Amsterdam reden trams en taxi's niet en in diverse horecagelegenheden door het hele land bleven mensen een minuut stil.

Naar aanleiding van de dood van Tjoelker is op 19 september 1997 de Stichting Tegen Zinloos Geweld opgericht. De stichting heeft drie doelstellingen. Allereerst wil zij campagnes en acties blijven voeren 'zodat de problematiek rond het 'zinloze' geweld onder de aandacht blijft. Hierbij wordt gekozen voor een positieve benadering' (Stichting Tegen Zinloos Geweld 1999: Internet). De stichting wil optreden als belangenbehartiger voor slachtoffers en betrokkenen. Daarnaast wil zij een informatiebank creëren rondom de problematiek van zinloos geweld. De derde doelstelling is het streven naar samenwerking met andere instanties die bij deze problematiek betrokken zijn, zoals politie, horeca en Slachtofferhulp. De Stichting Tegen Zinloos Geweld laat van zich horen in reclamecampagnes en organiseert verschillende acties in Nederland. Daarnaast geeft zij

speldjes uit met het symbool van de stichting, het lieveheersbeestje, om het bewustzijn rond zinloos geweld te verhogen.

Naast de Stichting Tegen Zinloos Geweld is er nog een andere grote organisatie actief tegen zinloos geweld. De Landelijke Organisatie voor Veiligheid en Respect (LOVR) is een koepelorganisatie waarin zeventien diverse organisaties als de Stichting Groningen Veilig, Slachtofferhulp Nederland, NS Reizigers en het Landelijk Platform Tegen Geweld op Straat zijn vertegenwoordigd. De LOVR heeft als voornaamste doel kennis te bundelen en te verspreiden en mee te werken aan het bewustwordingsproces rond zinloos geweld (LOVR 2000: Internet).

Naast deze twee grote organisaties zijn er een aantal kleinere organisaties opgericht die zich specifiek op de problematiek rond zinloos geweld richten. Dit zijn onder andere de Stichting Tolerance Unlimited en het Actie Front Tegen Zinloos Geweld. Tolerance Unlimited richt zich op een brede manier op het bevorderen van de tolerantie in Nederland. Zij doet dit onder andere door aanwezig te zijn met informatiestands op grote popconcerten en door reclamecampagnes in het hele land. Naast het bestrijden van zinloos geweld, houdt de stichting zich onder andere ook bezig met racisme. Het Actie Front Tegen Zinloos Geweld heeft als doel acties tegen zinloos geweld te coördineren. Het fungeert als een aanspreek- en informatiepunt. Op het Internet zijn diverse sites te vinden die zich aan deze problematiek wijden⁶, op deze sites kunnen mensen uit protest een virtuele handtekening zetten tegen zinloos geweld en kunnen discussies over dit onderwerp worden gevoerd.

Naast het virtuele protest op het Internet vinden er ook 'fysieke' acties plaats. Hieronder volgen slechts een aantal voorbeelden. Zo werd op 26 mei 2000 in Den Haag een stille tocht gehouden tegen zinloos geweld waarbij brieven aan de regering en de koningin werden overhandigd op het stadhuis. In het weekend van 25 en 26 augustus stond de jaarlijkse omloop van Goeree-Overflakkee in het teken van zinloos geweld. Op 2 augustus vond in Sevenum een herdenkingstocht plaats om een slachtoffer van zinloos geweld dat een jaar geleden overleed, te herdenken. Symbolisch werden waxinelichtjes ontstoken. Op 20 juli vond een soortgelijke tocht plaats in Vught. Demonstranten namen witte bloemen mee. Ook individuen en niet-gerelateerde organisaties ondernemen actie. Zo hield de familie Shofleer uit Rheden een skeltertocht door zes provincies om te protesteren en zongen de koren van Zaandam op 25 januari 2000 tegen zinloos geweld (Stichting Tegen Zinloos Geweld 2000b: Internet).

3.4 PROTEST TEGEN WILLEKEURIG GEWELD IN DE VERENIGDE STATEN

In Nederland speelt het protest tegen geweld zich voor een groot deel af in de regio. Kleinschalige, regionale protesten tegen geweld zoals de skeltertocht van de familie Shofleer. Ook in het veel grotere Amerika is dit het geval. De schietpartijen op de snelwegen blijken grotendeels een probleem voor de stad Los Angeles en zijn niet of nauwelijks overgewaaid naar andere steden, met een kleine uitzondering hier en daar (een enkele melding in Detroit) (Best 1999: 33). In hoofdstuk 7 zal duidelijk worden dat dit grotendeels te wijten is aan de verslaggeving in de media van dergelijke incidenten.

Het protest dat op gang kwam naar aanleiding van de incidenten met schietpartijen op middelbare scholen vond plaats op twee niveaus. In de gemeenten en staten waar de incidenten plaatsvonden werden rouw- en gedenktochten gehouden. Hoewel hier massaal aan deelgenomen werd door mensen die niet direct betrokken waren bij de incidenten,

---

⁶ Een overzicht hiervan is te vinden op <http://zinloosgeweld.pagina.nl>

bleef het hier vooral bij regionale verschijnselen. Een protest dat wel landelijk niveau haalde was de Million Mom March op moederdag van dit jaar. Honderdduizenden Amerikaanse moeders demonstreerden voor een strengere controle op wapenbezit.

De incidenten, zowel de schietpartijen op de snelwegen als de schietpartijen op scholen, hebben er echter toe geleid dat op landelijk niveau organisaties zich zijn gaan inzetten tegen het wapenbezit⁷. Het recht een wapen te dragen is in de Verenigde Staten grondwettelijk vastgelegd en de Amerikanen maken hier dan ook ruimschoots gebruik van. Het protest tegen geweld wordt gevoerd langs de al langer bestaande scheidslijn pro of contra vuurwapenbezit.

De tegenstanders van vuurwapenbezit stellen dat het geweld in Amerika veroorzaakt wordt door de alomtegenwoordigheid van wapens. Voorstanders van wapenbezit beargumenteren dat niet de aanwezigheid van wapens, maar 'moreel verval' de oorzaak is van het opkomende geweld. Op deze verschillende manieren van framen ga ik in hoofdstuk 4 dieper in.

De anti-vuurwapenlobby is vertegenwoordigd door een groot aantal landelijke en regionale organisaties die tegen het vrij wapenbezit zijn, de zogenaamde *Gun control organizations*. Een voorbeeld hiervan is Cease Fire, een landelijke organisatie die als voornaamste stelling heeft dat vuurwapens niet thuis horen in gezinnen. Zij houdt een landelijke promotiecampagne via het publieke televisiebestel en probeert leiders te mobiliseren zich achter hun doel te scharen (Guncontrol.com 2000: Internet). De Coalition to Stop Gun Violence (CSGV) is eveneens een landelijke organisatie, maar zij gaat een stapje verder dan Cease Fire. Haar doel is de import, productie en handel in vuurwapens voor iedereen volledig te verbieden, met uitzondering van veiligheidsbeambten en schietverenigingen. Het Violence Policy Center (VPC) is een onderwijsorganisatie die vuurwapengeweld als een volksgezondheidsprobleem wil benaderen. Zij geeft niet alleen voorlichting maar doet ook uitgebreid onderzoek naar de vuurwapenindustrie (Guncontrol.com 2000: internet). Dit zijn slechts enkele voorbeelden van landelijke organisaties. Ook op deelstaat niveau zijn er veel organisaties actief, zoals Texas Against Gun Violence, Virginians Against Handgun Violence, Illinois Council Against Handgun Violence et cetera (*idem*).

De pro-vuurwapenlobby reageert zoals gezegd op deze beweging door te stellen dat de oorzaken van de incidenten elders gezocht moeten worden. Zo roept de National Rifle Association (NRA) op tot een groter moreel waardebeseft en zo konden we de Republikeinse presidentskandidaat George W. Bush horen zeggen dat de incidenten op de middelbare scholen niet hadden plaatsgevonden als de kinderen meer liefde hadden gekregen (NOS 2000: televisie). De Democrats for the Second Amendment (D2A) zijn van mening dat strengere wetten geen nut zullen hebben, omdat de daders op de middelbare scholen al meerdere wetten hadden overtreden voordat zij hun klasgenoten neerschoten. Zij zijn voor strengere handhaving van bestaande wetten en voor meer onderzoek naar de beweegredenen van deze jongeren. Daarnaast pleiten zij voor meer voorlichting over veilig gebruik van vuurwapens (D2A 2000: Internet). De organisaties vóór vuurwapenbezit worden *gun rights organizations* genoemd.

---

⁷ Sommige organisaties bestonden al langer, zoals de CSGV.

3.5 PROTEST TEGEN GEWELD TEGEN KINDEREN IN BELGIË

Vanaf 1994 verdwenen er met grote regelmaat kinderen in België. De ouders van deze kinderen hadden van meet af aan weinig vertrouwen in het gerecht en richtten eigen belangenorganisaties op die er voor zorgden dat foto's verspreid werden en dat er zoekacties werden gehouden. Toen de meisjes uiteindelijk gevonden werden en toen bleek dat de overheid niet voldoende had gedaan om de meisjes te redden, sloeg de emotionele verontwaardiging die daarvoor had overheerst bij het Belgische volk, om in politiek ongenoegen. Het spaghetti-arrest op 14 oktober 1996 dat er voor zorgde dat Connerotte van het onderzoek af moest, markeert hierbij het overgangspunt. Op diverse plaatsen in het land kwam het tot ongeregelheden, spontane manifestaties en zelfs stakingen (Hellemans 1998: 296-296).

Door de ouders van de verdwenen meisjes en door de kleine organisaties die zich hierom gevormd hadden, was op 7 oktober een oproep gedaan tot een herdenkingsmars voor hun kinderen. Deze witte mars werd gehouden op 20 oktober 1996 in Brussel en werd bijgewoond door 300.000 Belgen, de grootste manifestatie in de geschiedenis van België.

Na de grote witte mars probeerde de beweging de mobilisatie vast te houden, bijvoorbeeld door het uitgeven van een 'witte krant' *De Witte Mars*. Hierin werd opgeroepen tot het vormen van lokale witte comités om de regering te blijven aanspreken op haar slecht functioneren (Beel 1997). De bereidheid tot protest bij de burger nam echter snel af. De laatste stuiptrekking van wat de witte beweging wordt genoemd, zien we in december 1997 toen de vader van één van de verdwenen meisjes Paul Marchal een nieuwe politieke partij oprichtte. De Partij voor Nieuwe Politiek In België (PNPb) wilde zich op gelijke behandeling van slachtoffer en dader gaan richten, op inzagerecht voor het slachtoffer, op afschaffing van de verjaring van seksueel misbruik bij kinderen en op andere soortgelijke onderwerpen (Verstraten 1997). De partij ging echter ten gronde aan onderlinge meningsverschillen. Hellemans cs. stellen in hun uitgebreide analyse van de witte beweging vast dat medio 1998 de beweging in haar georganiseerde vorm nauwelijks meer bestond.

3.6 DEELCONCLUSIE

In dit hoofdstuk heb ik beargumenteerd dat het protest tegen geweld een nieuw verschijnsel is. Om deze stelling staande te houden, is het nodig een onderscheid te maken tussen verschillende soorten geweld. Tegen politiek en seksegerelateerd geweld wordt al langere tijd geprotesteerd en voor deze vormen van geweld gaat de stelling dan ook niet op. Maar in de jaren negentig zien we in Nederland, de Verenigde Staten en België een nieuw verzet tegen andere vormen van geweld opkomen. Hoewel deze vormen van geweld niet nieuw hoeven te zijn, zoals het zinloos geweld in Nederland en geweld tegen kinderen in België, werd er in de periode daarvoor niet op een dergelijke manier tegen geprotesteerd. In Nederland en de Verenigde Staten zien we dat deze geweldsvormen een nieuwe naam hebben gekregen, een label om duidelijk te maken wat er bedoeld wordt.

Analyse van deze labels geeft inzicht in waarom deze vormen van geweld niet langer geaccepteerd worden. Criminaliteit is zo oud als de mensheid en wordt al eeuwenlang bestreden. Soms is de roep om meer criminaliteitsbestrijding groter, in alle gevallen wordt er echter vanuit gegaan dat het onmogelijk is om dit volledig te voorkomen. Sinds de jaren negentig zijn er echter bepaalde vormen van criminaliteit die niet langer beschouwd worden als 'normale' criminaliteit als diefstal, maar die inzet zijn geworden van

maatschappelijke protest. Ze worden bestempeld als ‘zinloos’ of ‘willekeurig’. Deze uitingen worden niet langer geaccepteerd en de overheid krijgt de taak opgedragen daar iets aan te doen. De overheid wordt daarbij verweten de schijn te hebben er niet voldoende aan te doen. Dit is met name duidelijk in België, waar het protest pas volledig op gang kwam toen aan het licht kwam dat de overheid fout zat, maar ook in Nederland en in de Verenigde Staten wordt de overheid mede als boosdoener gezien. De overheid moet bijdragen aan een bewustzijnsverandering of moet wapenbezit binnen de perken houden.

In de inleiding formuleerde ik als hypothese: *In tegenstelling tot voorgaande jaren, wordt er sinds de jaren negentig in Nederland, België en de Verenigde Staten geprotesteerd tegen geweld.* In dit hoofdstuk werd duidelijk dat het protest tegen geweld niet nieuw is, maar het protest tegen bepaalde verschijningsvormen van geweld wel. Voor de jaren negentig werden deze vormen van geweld niet apart onderscheiden en werd er ook niet tegen geprotesteerd. Met de kanttekening in het hoofd dat politiek geweld en seksegerelateerd geweld hier buiten vallen, kunnen we de hypothese aannemen.

In hoeverre kan het protest tegen geweld beschouwd worden als een nieuwe sociale beweging? Het protest tegen geweld richt zich in meer of mindere mate op de politiek. Zoals gezegd, wordt de overheid verweten dat zij haar taak niet naar behoren uitvoert. Dit verwijt aan de overheid heeft er toe geleid dat mensen actief gingen protesteren tegen zinloos geweld in Nederland, tegen willekeurig geweld in de Verenigde Staten en tegen geweld tegen kinderen in België. De sterke lobby in de Verenigde Staten laat duidelijk zien dat het hier gaat om politieke doelen, zoals afschaffing van vrij wapenbezit. Het gebruik van niet-institutionele middelen komt naar voren in het veelvuldig toepassen van de stille tocht. Daarnaast zien we in het protest ook dezelfde actoren en organisaties een sleutelrol spelen. Volgens de definitie van Duyvendak⁸ kunnen we het protest tegen zinloos geweld dus zien als een manifestatie van een sociale beweging.

Identiteitsvorming is voor de geweldsbeweging in de verschillende landen op verschillende wijze belangrijk. In Nederland gaat het vooral om protest tegen zinloos geweld. Van de deelnemers wordt verwacht dat zij zich uitspreken tegen zinloos geweld, bijvoorbeeld door het dragen van een speldje. Daarnaast is de stille tocht ook een manier om het verdriet dat mensen ervaren naar aanleiding van incidenten te verwerken. In de Verenigde Staten wordt het bezitten van een wapen door bepaalde groepen opgevat als een belangrijk onderdeel van de ‘Amerikaanse’ identiteit, zeker omdat dit recht grondwettelijk is vastgelegd. Hoe dan ook, de vorming van deze subculturele identiteiten is niet de voornaamste drijfveer achter deze bewegingen. We kunnen dan ook stellen dat het hier gaat om een instrumentele beweging met subculturele aspecten.

---

⁸ Zie paragraaf 2.1

4

VERLOS ONS VAN HET KWAADE

Van criminelen wordt verwacht dat ze er onguur uitzien; dat ze aan hun uiterlijk te herkennen zijn. Zo worden in het stripblad de Donald Duck de 'zwarte jongens' (*The Beagle Boys*) getekend als boeven met het gevangenisnummer op hun borst en een ongeschoren gezicht.

4.1 INLEIDING

Zoals ik in paragraaf 3.1 al aangaf, wordt geweld algemeen beschouwd als ongewenst in een samenleving. Zinloos geweld is in Nederland echter nooit eerder onderwerp geweest van publiek debat, evenmin als willekeurig geweld in de Verenigde Staten en geweld tegen kinderen in België. Deze vormen van geweld zijn niet nieuw, de labels zinloos geweld en willekeurig geweld echter wel. In het vorige hoofdstuk werd daarnaast duidelijk dat deze geweldsvormen nooit onderwerp zijn geweest van publiek debat. Hoe komt het toch dat bepaalde vormen van geweld van de een op de andere dag wél deel uit gaan maken van publieke discussie?

Deze verandering kan ten dele verklaard worden met behulp van framing theorie¹. Door de geschiedenis heen veranderen de frames die we gebruiken om onderwerpen te verwerken en te coderen. Deze gedeelde referentiekaders zijn dus altijd contextgebonden. Hoewel culturele omstandigheden kunnen veranderen waardoor nieuwe problemen opkomen, betekent dit niet dat de bevolking deze problemen ook direct zo ervaart. Mensen zijn zich vaak niet bewust van de aanwezigheid van problemen, maar kunnen dit wel worden wanneer onderwerpen op de juiste manier worden geframed. De actoren die verantwoordelijk zijn voor deze aanzet tot framen kunnen van diverse aard zijn: getroffen ouders, bezorgde politiecommissarissen, de media². De verandering in het denken is de aanzet tot participatie. Pas wanneer deze verandering heeft plaatsgevonden, raken mensen overtuigd dat zij zich moeten gaan inzetten om de bestaande situatie te veranderen in de situatie zoals zij die zich voorstellen en wensen.

In deze scriptie veronderstel ik dan ook dat het protest tegen geweld een gevolg is van een verandering in het denken. Hypothese II luidt: *Het denken over geweld is in deze periode veranderd*. In paragraaf 4.2 beschrijf ik wat het algemene dominante frame is waarbinnen gedacht wordt over geweld: geweld wordt gebracht als een dichotomie tussen goed en kwaad. In de daaropvolgende paragrafen beschrijf ik de verschillende frames in

¹ Zie paragraaf 2.3.4.

² In hoofdstuk 6 ga ik in op wie de actoren binnen een beweging zijn.

de drie landen van mijn onderzoek en zal ik laten zien welke vormen van frame alignment worden toegepast om de referentiekaders van het publiek op de gewenste manier af te stemmen.

4.2 DENKEN OVER GEWELD: GOED VERSUS KWAAD

In het algemene dominante frame wordt er vanuit gegaan dat geweld niet past bij de beschaafde mens. Gewelddelicten worden geacht gepleegd te worden door kwaadaardige mensen, voornamelijk mannen, die ofwel criminele overwegingen hebben ofwel psychopatisch zijn. In het geval van criminaliteit worden gewelddelicten geacht in het criminele circuit te blijven, of zoals men zegt, in de *onderwereld*. Wanneer een bejaarde gewelddadig van zijn of haar geld wordt beroofd, wordt deze onderwereld weliswaar zichtbaar, maar de verklaring voor het gedrag is helder – deze persoon wil snel aan geld komen – en wordt grotendeels geaccepteerd – criminaliteit hoort er nou eenmaal bij, is van alle tijden en niet uit te roeien. Wanneer gewelddelicten niet gepleegd worden uit dergelijke criminele overwegingen, worden daders beschreven als sociaal-gestoord. Seriemoordenaars als Charles Manson, Ted Bundy et cetera, worden geportretteerd als gewetensloze duivels die buiten de bestaande, gerespecteerde maatschappelijke structuren leven. Ze hebben een psychische afwijking en zijn daarom doorgeslagen naar de ‘verkeerde’ kant. Met andere woorden, ze vertonen afwijkend gedrag en zijn daarom geen ‘normale’ mensen. Zij zijn de slechten.

De slachtoffers van geweld worden op hun beurt ook op een bepaalde wijze geportretteerd en als gevolg hiervan ook zo door de samenleving waargenomen en bekeken. Vanaf de jaren zestig is er aanzienlijk meer aandacht gekomen voor slachtoffers in het algemeen. De vrouwenbeweging, de homobeweging en de civil rights movement legden allen nadruk op hun rol als slachtoffers. Daarnaast zien we dat er meer aandacht komt voor slachtoffers van criminaliteit, dat er in het rechtssysteem niet langer alleen naar de dader wordt gekeken, maar ook naar het slachtoffer. Dit heeft zich onder andere geïnstitutionaliseerd in hogere strafmaten (waarbij de effecten van de misdaad op het slachtoffer mee worden gewogen in de afweging over de ernst van de misdaad) en in het instellen van organisaties als Slachtofferhulp. Slachtoffers worden voorgesteld als onschuldige mensen, als hardwerkende burgers die onterecht bloot komen te staan aan het kwade dat geweld heet. Slachtoffers hebben er niet voor gekozen slachtoffer te worden en deze onrechtvaardigheid versterkt de slachtofferrol. Kortom, de slachtoffers zijn de goeden.

Het dominante frame waarin gedacht wordt over geweld is dus goed versus kwaad: de slechten uit de onderwereld en de goeden uit de bovenwereld. Goed en kwaad is hierbij geen glijdende schaal, maar een dichotomie. Er wordt voorbijgegaan aan de notie dat mensen een goede en een slechte kant kunnen hebben. Daarnaast is de indeling goed/kwaad ook permanent: eens een dief, altijd een dief. Deze onveranderlijkheid is een gevolg van dit dichotomisch denken.

Het frame dat ik hierboven heb beschreven is weliswaar dominant, maar staat niet op zichzelf. Naast dit frame is er een ander frame actief, waarin het afwijkende verheerlijkt wordt. Dit frame zien we vooral terug in populaire cultuur. De film *Rebel without a cause* (regie Nicholas Ray, 1955) wordt beschouwd als de beste Hollywood-film over rebellerende jeugd. Het scenario is gebaseerd op een bestaande casestudy van een jeugdige delinquent, een puberale psychopaat. De hoofdpersoon wordt in de film echter niet bekritiseerd, maar

verheerlijkt. Zijn afwijkende gedrag komt voort uit onbegrepenheid, zijn gestoordheid is geen resultaat van verkeerde genen, maar wordt veroorzaakt door de samenleving waarin hij verkeert (Dirks 2000: Internet).

In de huidige samenleving wordt het afwijkende gedrag van de hoofdrolspeler uit *Rebel without a cause* beschouwd als jeugdig non-conformisme en de film is los van haar context niet zo schokkend. De verheerlijking van het abnormale heeft echter in een halve eeuw een ontwikkeling doorgemaakt. In moderne populaire cultuur zijn de gekken veel duidelijker echt psychopatisch, hoewel nog steeds onbegrepen. Een goed voorbeeld hiervan is de seriemoordenaar Hannibal Lecter uit de romans van misdaadauteur Thomas Harris, beter bekend van de films *The Silence of the Lambs* (regie Jonathan Demme en Tak Fujimoto, 1991) en het nog uit te brengen *Hannibal* (regie Ridley Scott, verwacht 2001). Hannibal wordt geportretteerd als een kannibalistische psychopaat en in de films bestaat geen twijfel over de gruwelijkheid van zijn karakter. Maar in plaats van afschuw voor deze hoofdrolspeler, ontwikkelt de lezer en kijker juist sympathie voor Hannibal. Het is een gentleman die wél morele waarden kent en die een verbluffend humanisme aan de dag legt. Door de identificatie van de toeschouwer met de hoofdspersoon, wordt de waanzin des te groter.

In populaire cultuur waar superhelden en antihelden grote rollen spelen, is de scheidslijn tussen goed en kwaad evenzeer *wel* als *niet* helder aanwezig. Superhelden als Superman en Batman leven aan de zelfkant van de samenleving en de scheidslijn tussen ‘normaal’ en ‘abnormaal’ is niet altijd even helder. De tegenstanders van de superhelden vertonen vaak dezelfde karaktertrekken als de helden, maar bevinden zich net aan de andere kant van de lijn. De helden – en daarmee ook de lezers en kijkers – worden hierdoor geconfronteerd met de vraag: ‘is een bepaalde geestestoestand normaal of waanzinnig? En: als *wij* gek zijn, wat is dan normaal?’ (Keyser 2000: 28, cursivering in het origineel). Dit frame is vooral interessant omdat het tegenover het dominante frame staat. De gedachte dat er geen duidelijke scheidslijn is tussen normaal en abnormaal, tussen gezond en ongezond, valt het frame van de dichotomie tussen goed en kwaad aan op haar kernpunten en zal dus door tegenstanders hevig worden bestreden. Deze tegenstanders hameren dan ook fel op het effect dat zij menen dat televisie en andere uitingsvormen van populaire cultuur hebben op de maatschappij en de maatschappelijke omgangsnormen. Zij geven ‘televisie’ de schuld van het toenemend geweld.

FRAMES OVER GEWELD	
DOMINANTE FRAME	DICHOTOMIE GOED EN KWAAD Daders zijn crimineel of psychopatisch, slachtoffers zijn hardwerkende burgers.
UITDAGENDE FRAME	VERHEERLIJING VAN HET AFWIJKENDE Er is geen scheidslijn tussen normaal en abnormaal, iedereen heeft een duistere kant en kan dus zowel dader als slachtoffer zijn.

Tabel 4.1 Frames over geweld

4.3 DENKEN OVER GEWELD IN NEDERLAND

In hoofdstuk 3 maakte ik duidelijk dat hoewel zinloos geweld al langer bestaat, de term zinloos geweld redelijk nieuw is. Het vormen van nieuwe woorden en uitdrukkingen is een belangrijke stap in de sociale constructie van nieuwe sociale problemen. Deze nieuwe problemen ontstaan nooit ‘zomaar’, zij worden ons onder de aandacht gebracht door pleitbezorgers (Best 1999: 142). Wanneer een nieuwe benaming voor een ‘nieuw’ probleem wordt geopperd, hoeft dit niet te betekenen dat deze term ook in gebruik raakt. Pas wanneer bijvoorbeeld de media de term algemeen overnemen, krijgt zij daadwerkelijke betekenis³.

In het geval van zinloos geweld is dit duidelijk het geval. Vooral na de dood van Meindert Tjoelker wordt er steeds vaker gesproken over zinloos geweld. In hoofdstuk 3 liet ik al zien dat in die periode de term ook steeds verder wordt opgerekt om meer onderwerpen te gaan omvatten (de grote rol die de media hierin spelen zal later besproken worden). In het publieke debat over zinloos geweld is de term zelf vaak aan de kaak gesteld. Regelmatig was op de opiniepagina’s van de grote kranten te lezen dat in feite alle geweld zinloos is. Zonder hier verder op in te gaan, maakt dit duidelijk dat de term zeer goed gekozen is. Door te spreken over *zinloos* geweld, in plaats van over straatgeweld, uitgaansgeweld of incidenteel geweld, krijgt de term een normatieve lading mee. Dat wat zinloos is, is betekenisloos, nutteloos en doelloos. Dat wat zinloos is, heeft geen plaats in onze maatschappij. Geweld is al erg, maar wordt in sommige gevallen geaccepteerd. Maar zinloos geweld is *per definitie* onacceptabel. Door het te bestrijden geweld op deze manier te framen, wordt het bijna onmogelijk om niet tegen zinloos geweld te zijn. Het is toch immers *zinloos* geweld? Daarnaast maken tegenstanders van zinloos geweld gebruik van een retoriek die aansluit op het in paragraaf 4.2 besproken dominante frame goed versus kwaad. De slachtoffers van zinloos geweld worden voortdurend geportretteerd als goede, deugdzame burgers. Zo werd bij de dood van Joes Kloppenburg keer op keer genoemd dat Kloppenburg net afgestudeerd was en bovendien ‘geen vlieg kwaad deed’ (de Volkskrant: 19-8-1996). In het geval van Tjoelker gaat deze dramatisering nog verder. Tjoelker vierde in de bewuste nacht met vrienden zijn vrijgezellenfeest voordat hij zou gaan trouwen. In beide gevallen komt in krantenartikelen steeds naar voren dat deze jongemannen in de bloei van hun leven waren, dat deze vreedzame, tolerante types nog een grote toekomst tegemoet zouden gaan als ze niet gruwelijk waren vermoord. De dichotomie tussen de goede slachtoffers en de slechte daders is ook bijvoorbeeld zichtbaar in de uitspraak van de vader van Daniël van Cotthem: ‘Laat kinderen en jongeren hun agressie op een gereguleerde manier positief omzetten in activiteiten als sport. Zoals ook onze Daniël deed’ (De Telegraaf 15-1-2000)⁴.

Terwijl er veel aandacht uitgaat naar de slachtoffers van zinloos geweld, worden de daders niet of nauwelijks beschreven. Soms wordt melding gemaakt van eerdere arrestaties, zoals bij de verdachten van de moord op Van Cotthem of wordt er nadruk

---

³ Inmiddels is de term zinloos geweld in Nederland een gevestigd begrip. Dit wordt bijvoorbeeld onderstreept door het gebruik van de term buiten zijn normale context. Een voorbeeld: Na een inval van de FIOD bij de directeur van de Gelderse Ontwikkelingsmaatschappij, stelt deze directeur: ‘Dit is zinloos geweld van de minister’ (de Volkskrant 3-11-2000).

⁴ Overigens is de berichtgeving in de Telegraaf duidelijk meer gedramatiseerd dan in de ‘betere’ kranten als de Volkskrant en het NRC Handelsblad. Waar de Telegraaf spreekt van ‘krankzinnige geweldsuitbarstingen die iedere willekeurige Nederlander op elk moment kunnen treffen’ (idem), spreken de andere kranten over ‘zinloos geweld’ of ‘agressief gedrag’ (vgl. de Volkskrant 22-6-2000).

gelegd op het feit dat ze met meerderen waren (twee, drie of vier tegen één slachtoffer). In het daderprofiel dat het WODC schetst, wordt duidelijk dat de daders in twee derde van de gevallen jonger zijn dan 25 jaar en dat het in 93 procent van de gevallen gaat om mannen. Zij maken hierbij een onderscheid tussen de voorspelbare groep, jongeren die ‘in brede zin crimineel’ zijn en die problemen thuis hebben, spijbelen of werkloos zijn en de onvoorspelbare groep, ‘(gewone) jongeren die onder invloed van alcohol of drugs over de schreef gaan, en op een verkeerd moment op een verkeerde plaats zijn in verkeerd gezelschap’ (haakjes in origineel, WODC 2000: 3). De geringe aandacht voor de daders zou te verklaren kunnen zijn door het feit dat in Nederland de privacy van daders en verdachten goed bewaakt wordt en zij niet snel met naam en toenaam in de krant komen te staan.

De beschrijving van de voorspelbare groep sluit aan bij de dominante dichotomie goed versus kwaad. De verontwaardiging over geweld bestaat er uit dat criminelen uit de onderwereld de bovenwereld van deugdzame burgers komen lastigvallen. De onvoorspelbare groep is echter niet in dit kader te plaatsen, zij is immers niet crimineel maar ‘gewoon’. Hoe kunnen gewone jongeren plots omslaan in geweldplegers? De verklaring voor hun gedrag wordt echter al gegeven: zij waren onder invloed van alcohol of drugs waardoor hun gedrag ging afwijken van ‘normaal’. Onder andere omstandigheden hadden zij dit gedrag niet vertoond en hiermee blijft de dichotomie in stand. Het kwaad manifesteert zich niet in het karakter van de dader, maar in de verdovende middelen die ervoor zorgden dat de scheidslijn even verdween. De terminologie van het WODC past opmerkelijk goed in het door mij beschreven frame: voorspelbaar en onvoorspelbaar staan hier synoniem voor verklaarbaar, passend gedrag – een crimineel is een crimineel en gedraagt zich abnormaal – en afwijkend gedrag waar een alternatieve verklaring voor gezocht moet worden – een bepaalde dader past niet in het daderprofiel, er doet zich een buitengewone situatie voor.

Zinloos geweld beschrijft een vorm van onacceptabel gedrag dat past binnen het bestaande dominante frame goed versus kwaad. Er is hier sprake van *frame amplification*, een bestaand frame wordt versterkt. Wegens externe omstandigheden wordt de groep ‘slechten’ vergroot en komt deze in contact met de ‘goeden’. Deze situatie dient gekeerd te worden. Door bovendien de nadruk te leggen op de zinloosheid van het geweld, wordt nogmaals onderstreept dat dit geen normale gang van zaken is. Het gebruik van dit frame zien we bijvoorbeeld terug in een recente campagne van de politie die gericht is op het inleveren van wapens als messen. De slogan luidt *Een wapen: dood normaal?* De gewenste waarden worden nogmaals beklemtoond. De mediahype die is ontstaan rondom zinloos geweld⁵ geeft het gevoel dat het snel bergafwaarts gaat met de Nederlandse samenleving. Normen en waarden zijn vervaagd en moeten hersteld worden. De tendens is: dit gedrag is niet normaal, dit gedrag komt steeds vaker voor, dit gedrag moet gestopt worden. De keuze voor de term *zinloos geweld* draagt sterk bij aan deze retoriek.

Dit frame wordt in Nederland nauwelijks uitgedaagd. Slechts een enkele keer gaan er stemmen op tegen de roep om herstel van waarden. Dit heeft te maken met de grote verontwaardiging in het land over zinloos geweld. Niemand zal willen beargumenteren dat zinloos geweld een goede zaak is, iedereen is het er over eens dat het bestreden moet worden. Er wordt wel gedebatteerd over de oorzaken van zinloos geweld, is alcohol de boosdoener of juist drugs; is verstrakking of versoepeling van de openingstijden van de horeca gewenst; maar deze discussie speelt zich altijd af binnen het dominante frame

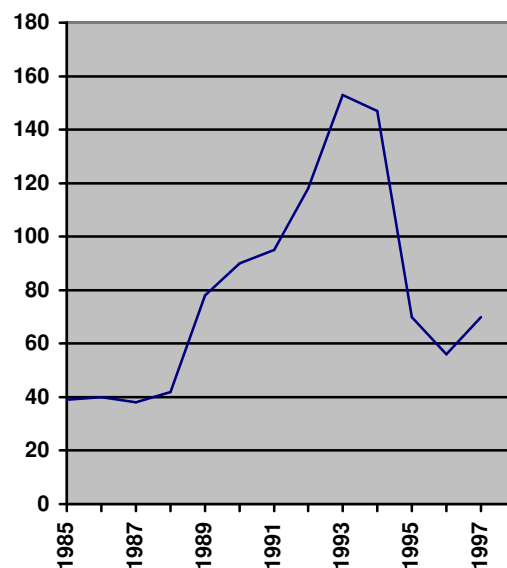
---

⁵ Zie hoofdstuk 6

goed versus kwaad. In theorie zou het mogelijk zijn dat er een lobby was voor het uitdagende frame. Zij zouden dan kunnen stellen dat baldadigheid erbij hoort, dat waar veel mensen samen zijn conflicten ontstaan et cetera, maar in de praktijk is dat niet het geval.

4.4 DENKEN OVER GEWELD IN DE VERENIGDE STATEN

Evenals in Nederland is er in de Verenigde Staten een nieuwe term geïntroduceerd voor wat gezien wordt als een nieuw sociaal probleem. De term ‘willekeurig geweld’ is opgekomen in de tweede helft van de jaren tachtig. Figuur 4.1 laat het gebruik van de term willekeurig geweld in de Amerikaanse pers zien. Uit de grafiek blijkt dat het aantal verwijzingen naar de term het hoogst is in de periode 1993-1994. In die periode heerste er grote morele paniek in de Verenigde Staten, onder andere naar aanleiding van de eerder genoemde urban legends over inwijdingsrituelen van straatbendes⁶ (Best 1999: 5-7).

Figuur 4.1 Verwijzingen naar ‘willekeurig geweld’ in de Amerikaanse pers (Best 1999: 6).

Bron: NEXIS database voor *Time*, *U.S. News & Worldreport*, *Chicago Tribune*, *Los Angeles Times*, *New York Times* en *Washington Post*.

De retoriek van willekeurig geweld lijkt op het eerste gezicht op die van de Nederlandse variant zinloos geweld. De aanduiding ‘willekeurig’ heeft echter andere consequenties. De beschrijving van geweld als willekeurig, wekt het idee op dat iedereen slachtoffer kan worden van het geweld. De voorbeelden die in de pers worden gegeven en die als willekeurig geweld worden bestempeld, bevestigen dit idee. Iedereen op Columbine Highschool had neergeschoten kunnen worden, iedereen in een auto kan het slachtoffer van verkeersgeweld worden. Naast de willekeurigheid van de slachtoffers, wordt ook willekeurigheid van de daders geïmpliceerd. Iedereen is een potentieel slachtoffer, iedereen is een potentiële dader. Best stelt dat met het gebruik van de term willekeurig geweld, het probleem op drie punten wordt gespecificeerd: het geweld is

⁶ Zie paragraaf 3.2.3

zonder patroon, zonder doel en het geeft de indruk steeds meer algemeen te worden (idem: 10). Deze combinatie van karakteristieken werkt grote angst in de hand.

Het dominante frame dat hier werkt, wijkt dus af van de beschreven dichotomie tussen goed en kwaad. Nog steeds worden de slachtoffers geportretteerd als onschuldigen en nog steeds worden de daders geportretteerd als slechteriken, alleen de herkenbaarheid van de daders is weggefallen. Het dominante frame van de Verenigde Staten lijkt hierdoor meer op het in paragraaf 4.2 beschreven uitdagende frame, dien verstande dat dit niet verheerlijkt wordt, maar gevreesd. Dit frame creëert chaos. Hierdoor wordt de roep om herstel van waarden groter, er moet iets gedaan worden om orde terug te brengen in de chaos zodat er teruggekeerd kan worden naar de veilige dichotomie tussen goed en slecht. De gedachte wordt gewekt dat het geweld vroeger veel minder aanwezig was. Best concludeert echter dat er geen bewijs is voor een verslechtering van de situatie, er is sprake van een dramatisering van de situatie en van verhevigde media-aandacht voor dergelijke incidenten. Schietpartijen op snelwegen en op middelbare scholen zijn interessant voor de media, omdat zij nieuwswaarde hebben en omdat het hier gaat om zichtbare gebeurtenissen. De media houden de nieuwswaarde in stand door niet te berichten over *incidenten*, maar over *voorbeelden van* - wat zij brengen als - *een trend* (idem: 18-24).

De dramatisering van gebeurtenissen, daders en slachtoffers is goed zichtbaar in het incident in Littleton. Zowel de daders als de slachtoffers zijn zich bewust van de media-aandacht die zal gaan komen en spelen hier in hun gedrag op in. De daders van de schietpartij op Columbine Highschool noemden zichzelf de *Trenchcoat Mafia*. Zij verwijzen hiermee naar een scène uit de film *The Basketball Diaries*⁷. Het aannemen van deze 'geuzennaam' is veelzeggend. Hieruit spreekt de invloed van populaire cultuur op het gedrag van mensen in het algemeen en jongeren in het bijzonder. De jongens hebben deze naam niet zomaar gekozen. De lobby tegen geweld op televisie in Amerika is sterk en jongeren zetten zich daar bijna vanzelfsprekend tegen af, door te koketteren of door te provoceren. In het rapport van de sheriff van Denver is geprobeerd het gedrag van de daders te verklaren. De sheriff concludeert hierbij dat de twee jongens gezien werden als 'normal boys', die de duistere kant die zij blijkbaar in zich hadden, goed wisten te verbergen (Seibert 1999, The Denver Post). Hier wordt de idee dat iedereen een potentiële dader is, versterkt.

Kort na de schietpartij verscheen er een artikel waarin één van de slachtoffers, Cassie Bernall, uitgeroepen werd tot martelaar van het geloof. Bernall was biddend aangetroffen door één van de daders. Hij vroeg haar of ze in God geloofde en toen zij ja zei, schoot hij haar daarom dood (Bingham 1999, The Denver Post). De daad van Bernall werd breed uitgemeten in de pers, haar begrafenis werd door duizenden mensen bezocht. Later werd echter bekend dit 'gebedsincident' in werkelijkheid niet heeft plaatsgevonden.

Het chaosframe in Amerika wordt op twee manieren uitgelegd. Enerzijds wordt de chaotische situatie toegeschreven aan de alomtegenwoordigheid van wapens. Omdat wapens voor iedereen verkrijgbaar zijn, wordt iedereen een potentiële dader. De beschikbaarheid van vuurwapens wordt dus geacht drempelverlagend te werken. Voorstanders van vuurwapens leggen de chaos echter op een andere manier uit. Zij stellen dat het verval van normen en waarden de schuldige is, dat ouders niet genoeg tijd met hun kinderen doorbrengen; dat het geloof niet meer beleden wordt; dat de tolerantie

---

⁷ In Bijlage II bespreek ik deze film in het algemeen en deze scène in het bijzonder.

te groot is et cetera. In Amerika wordt er dus op twee manieren door twee partijen aangekeken tegen het dominante chaosframe dat ik zojuist heb beschreven. Allereerst is er de anti-vuurwapenlobby die het chaosframe gebruikt in haar strijd tegen vuurwapens. Zij passen een vorm van frame alignment toe die ik in hoofdstuk 2 heb beschreven als *frame extension*, het chaosframe wordt vergroot zodat het ook vuurwapenbezit gaat bevatten. Tegelijkertijd wordt de bestaande situatie benadrukt, om de ernst van het probleem tot het publiek door te laten dringen. Dit gebeurt door de nadruk te blijven leggen op de willekeurigheid van het geweld, op het risico dat iedere burger loopt slachtoffer te worden van geweld. Dit is een vorm van *frame amplification*. Beide vormen worden naast elkaar gebruikt.

De pro-vuurwapenlobby reageert hierop door te stellen dat niet vuurwapens de oorzaak zijn van de chaos, maar de verloedering van normen en waarden⁸. Zij gebruiken hierbij de stereotypen van daders en slachtoffers om een terugkeer naar het gewenste frame, de dichotomie tussen goed en kwaad, te bewerkstelligen. Deze vorm van frame alignment is echter niet als in Nederland frame amplification, omdat het dominante frame in de Verenigde Staten niet gelijk staat aan het frame waar men naar terug wil. Deze groep past *frame bridging* toe. Het dominante chaosframe wordt gekoppeld aan een conservatief frame dat beschreven kan worden als ‘vroeger was alles beter’.

4.5 DENKEN OVER GEWELD IN BELGIË

In België is de dichotomie tussen goed en kwaad zeer duidelijk zichtbaar. Dutroux is de personificatie van het kwaad, in de achting van andere criminelen staan kindermoordenaars en –verkrachters op de allerlaagste plaats. Kinderen staan algemeen symbool voor onschuld, het absolute goede. Kindermoord leidt dan ook overal ter wereld tot massale, emotionele verontwaardiging. Maar verontwaardiging alleen is niet voldoende oorzaak voor massaal protest. De opstand in België begon dan ook pas toen ook de overheid aan de kant van de slechten (b)leek te staan en niet direct toen de lugubere vondsten werden gedaan.

---

⁸ De pro-vuurwapenlobby heeft door de jaren heen verschillende frames gebruikt om vuurwapenbezit te verdedigen. Zo sprak de conservatieve journaliste Phoebe Courtney in 1974 van een communistisch plot om de Amerikaanse burger te ontwapenen:

‘Why governments urge gun control.

All tyrannies begin with the confiscation of firearms. Nazi dictator Adolf Hitler knew the purpose of arms when he stated: ‘History shows that all conquerors who have allowed their subject races to bear arms, have prepared their own down-fall’ (zonder noot, LD). In Germany, gun confiscation allowed Hitler to transform that nation from a republic into a total dictatorship – without individual freedom of any kind – in a very short time. (...) There can be little question that gun confiscation has played a key role in Communist conquests throughout the world. Disarming the citizens prior to seizing control of the country has long been Communist strategy – a fact the Liberals, who promote gun control, refuse to acknowledge. (...) Guns in the hands of law-abiding citizens are our main protector against a dictator, a collaborator with world Communism, taking over the United States of America. (...) How the disarming of the American people is the first step toward a Communist-controlled world government is discussed in the next chapter.’ (Courtney 1977: 76-82)

In dat hoofdstuk (‘The world government scheme’) legt Courtney uit hoe de vermeend communistische Council on Foreign Relations infiltranten - waaronder Henry Kissinger - heeft in de overheid. Dit zijn de mensen die ijveren tegen vuurwapenbezit en zij doen dit vanuit een samenzwering om de Sovjet-Unie te helpen de Verenigde Staten over te nemen (idem: 83-118).

Naar het protest tegen geweld tegen kinderen in België is uitgebreid onderzoek gedaan. Walgrave en Manssens bespreken in Hellemans (1998) de denkprocessen die ten grondslag lagen aan de massale mobilisatie naar aanleiding van de affaire-Dutroux. Zij stellen dat de kloof tussen bevolking en overheid het belangrijkste frame is waarin de gebeurtenissen geduid werden (Hellemans 1998: 352). Deze gevoelens van ongenoegen leefden al langer bij de Belgische bevolking, maar kwamen eerder nooit tot uitdrukking in protest. Dit gebeurde pas toen dit frame gekoppeld werd aan de affaire-Dutroux. Er was hier dus sprake van *frame bridging*, twee bestaande frames worden aan elkaar gekoppeld. De corrupte regering werd gelijkgesteld aan het kwaad door haar te associëren met Dutroux. Dit gebeurde in de eerste plaats door het aan het licht brengen van de fouten die gemaakt waren in het onderzoek naar de verdwenen meisjes en in de tweede plaats door het benadrukken van het doofpotkarakter dat in de afgelopen jaren zo typerend is geweest voor de Belgische politiek. Het gelijkstellen van ‘de’ overheid aan Dutroux werd vervolmaakt toen een groot kinderpornonetwerk werd opgerold, waarbij suggestief gesteld werd dat ‘hooggeplaatsten’ bij dat netwerk betrokken waren (idem: 355). In het dominante frame dichotomie tussen goed en kwaad is zoals gezegd duidelijk wie de goeden en wie de slechten zijn. De Belgische overheid werd gezien als één van de slechten, terwijl dit natuurlijk niet de bedoeling is. In het discours dat hierna gevolgd werd, werd het idee gewekt dat de regering direct aansprakelijk was voor het verdwijnen van de kinderen. Opvallend is hoe in het discours gesproken wordt in absolute termen: ‘onze kinderen’, ‘overal’, ‘het gehele volk’, ‘de overheid’ (idem: 353-354).

4.6 DEELCONCLUSIE

In dit hoofdstuk heb ik beschreven hoe de gedeelde referentiekaders - ook wel frames genoemd - over geweld eruit zien in Nederland, de Verenigde Staten en België. Als hypothese had ik geformuleerd dat het denken over geweld de laatste tijd is veranderd. In het algemene dominante frame over geweld bestaat er een dichotomie tussen goed en kwaad en is deze scheidslijn duidelijk zichtbaar. In alle drie de landen wijken de huidige frames over geweld echter af van dit dominante frame. Er wordt frame alignment toegepast om het publiek er op te wijzen dat de bestaande situatie afwijkt van de gewenste situatie en zij dus relatief gedepriveerd worden. De gewenste situatie bestaat overigens uit deze overzichtelijke dichotomie. De tweede hypothese kan dus aangenomen worden, er is terdege sprake van een verandering in het denken.

In Nederland is door frame amplification een frame ontstaan waarin gesteld wordt dat zinloos geweld afwijkt van ‘acceptabele’ vormen van geweld als criminaliteit. In België is frame bridging toegepast, waarbij gesteld werd dat de overheid aan de verkeerde kant van de dichotomie is komen te staan. In beide landen is het dominante frame overigens nog steeds de beschreven dichotomie tussen goed en kwaad. In Amerika heerst echter de overtuiging dat de situatie volledig uit de hand is gelopen. De scheidslijn tussen goed en kwaad is volledig weggefallen en de idee heerst dat iedereen zowel slachtoffer als dader van willekeurig geweld kan worden. In de Verenigde Staten zijn er twee stromingen actief die dit chaosframe op verschillende wijzen trachten te gebruiken om mensen te mobiliseren voor hun doeleinden. De anti-vuurwapenlobby past frame extension en amplification toe om dit frame te veranderen in ‘vuurwapens maken van iedereen een dader’. De pro-vuurwapenlobby daarentegen past frame bridging toe in een roep om

herstel van waarden. Het frame dat zij uitdragen, noem ik ‘vroeger was alles beter’. In de onderstaande tabel heb ik de frames naar land schematisch samengevat.

FRAMES OVER GEWELD NAAR LAND		
	UITGEDRAGEN FRAME	VORM VAN FRAME ALIGNMENT
NEDERLAND	dichotomie goed – kwaad	frame amplification
VERENIGDE STATEN • anti-vuurwapen • pro-vuurwapen	Chaos • vuurwapens maken van iedereen een dader • vroeger was alles beter	• frame extension/amplification • frame bridging
BELGIË	dichotomie goed – kwaad	frame bridging

Tabel 4.2 Frames over geweld naar land

In alle drie de landen draagt de terminologie die gebruikt wordt door de media sterk bij aan het instandhouden en versterken van het dominante frame in dat land. Gebeurtenissen worden gedramatiseerd en incidenten worden gebracht als trends. Er gaat bovendien een sterke kracht uit van wat in het Amerikaans *victimization* wordt genoemd, grote aandacht voor de slachtoffers. De slachtoffers worden gebracht als helden. De namen van de slachtoffers zijn bij het grote publiek bekend, hun foto's staan in de kranten en hun ouders zijn, zoals we later zullen zien, leiders in de bewegingen tegen geweld. Hierdoor wordt identificatie met de slachtoffers vergemakkelijkt en worden de slachtoffers symbolen of zelfs martelaren in de strijd tegen geweld.

In dit hoofdstuk heb ik laten zien op welke wijze het denken over geweld is veranderd. Het publiek in de drie landen is bewust gemaakt van de discrepantie tussen de bestaande situatie en de gewenste situatie. Maar ongenoegen alleen genereert geen protest. Er zijn extra prikkelingen nodig om mensen te mobiliseren. Deze zullen besproken worden in hoofdstuk 5.

5

LEVERT HET NOG WAT OP?

‘Het is mij overkomen. Je raakt in contact met mensen. Mensen die geraakt zijn. (...) Echt en oprecht. Mensen die samen willen ondernemen voor meer veiligheid en nog véél meer respect in Nederland. (...) Emoties van onbegrip, afschuw en ook onmacht hebben grote groepen bij elkaar gebracht. (...) En als één ding duidelijk is geworden, dan is het wel dit: emotie en betrokkenheid bij elkaar zijn een basis om samen iets te doen.’

Douwe Buis, voorzitter LOVR, geeft – onbedoeld – het belang van sociale beloning en doelbeloning aan.

5.1 INLEIDING

In het vorige hoofdstuk bleek dat zinloos geweld, willekeurig geweld en geweld tegen kinderen heftige reacties oproepen bij het publiek. De verontwaardiging over deze vormen van geweld is groot, mede door de manier waarop dit geweld geframed wordt. Hoewel het publiek meent dat het in de huidige situatie relatief gedeprimeerd wordt, betekent dit nog niet dat zij zich ook daadwerkelijk in gaat zetten om de bestaande werkelijkheid, of liever gezegd de werkelijkheid zoals zij die op dit moment ervaart, te veranderen in een werkelijkheid die zij liever zou hebben, een werkelijkheid waarin er geen zinloos geweld, willekeurig geweld of geweld tegen kinderen bestaat.

Op basis van theoretische aannames stelde ik in hoofdstuk 2 dat aan participatie in een beweging altijd een verandering in het denken voorafgaat. In het vorige hoofdstuk zagen we dat deze verandering ook heeft plaats gevonden. Maar ik veronderstelde nog een voorwaarde voor participatie in een beweging, namelijk *deelname in de geweldsbeweging berust grotendeels op secundaire incentives* (hypothese III). Hoewel de doelen die de geweldsbeweging zich stelt legitiem zijn en veel mensen het gevoel kunnen hebben dat het nuttig is zich actief in te zetten voor deze doelen, zullen zij dit volgens de theorie van Olson¹ niet doen. Waarom kostbare tijd en geld besteden aan een doel dat ook door anderen verwezenlijkt kan worden? Dit freeriderdilemma verhindert mensen te gaan participeren in een beweging.

Er zijn verschillende stimuli (of ‘prikkelers’) die organisaties kunnen geven om participanten er toch toe over te halen zich in te gaan zetten voor de doelen die de organisatie zich stelt. Deze deel ik in in vijf groepen. Allereerst zijn er sociale beloningen: groepsgevoel, vriendschap, rouwverwerking, het vinden van (h)erkenning en solidariteit. Ten tweede zijn organisaties een bron van informatie. Lidmaatschap van een organisatie of deelname aan een demonstratie kan toegang geven tot exclusieve informatie die niet op een andere manier verkregen kan worden. Ten derde zijn er praktische beloningen: extra voordelen die aan het lidmaatschap vastzitten maar die los staan van het doel van de organisatie. Zo geeft lidmaatschap van de ANWB als extra voordeel lidmaatschap van de Wegenwacht. De vierde vorm van secundaire incentives bestaat uit alle mogelijke materiële beloningen. Bij lidmaatschap kunnen cadeautjes weggegeven worden, werk kan betaald worden of het netwerk dat men opbouwt door

---

¹ Zie paragraaf 2.3.2

actief te zijn binnen een beweging kan gebruikt worden om bepaalde (betaalde) functies en posities te verkrijgen. Tenslotte kan er een secundaire prikkel uitgaan van wat in de literatuur doelbeloning heet. Mensen zetten zich in voor een sociale beweging uit solidariteit met anderen en het idee iets goeds na te streven. De deelnemer zal zijn stimulans ontleen aan de vooruitgang van leden uit dezelfde groep, het welvaren van anderen en het streven naar een gemeenschappelijk doel.

In dit hoofdstuk zal ik nagaan of dit daadwerkelijk het geval is. Allereerst bespreek ik de doelen die de bewegingen in de verschillende landen zich stellen, de zogenaamde *primaire incentives*². Daarnaast zal ik per land nagaan welke secundaire incentives er uitgaan van de organisaties tegen geweld. Daarbij zal ik kijken naar de beweegredenen van participanten om te analyseren welke prikkels van toepassing zijn.

5.2 PRIMAIRE INCENTIVES VOOR DEELNAME IN DE PROTESTBEWEGING

De voornaamste reden voor politiek gedrag van een individu is het bereiken van het geformuleerde doel. Iemand geeft geld aan Amnesty International - en niet aan Greenpeace - omdat hij het eens is met de doelen die door Amnesty International worden gesteld. Deze motivatie is de *primaire incentive*. De doelen van de organisaties binnen de bewegingen in de te bespreken landen verschillen van elkaar. Niet alleen concurreren organisaties met tegenstanders, zij concurreren ook met gelijksoortige organisaties binnen de beweging zelf. In deze paragraaf zal ik kort per land de primaire incentives die uitgaan van de beweging weergeven.

De geweldsbeweging in Nederland richt zich vooral op bewustwording: de burgerlijke verantwoordelijkheid moet nieuw leven ingeblazen worden (Luyendijk 2000: NRC Handelsblad 21-10-2000). Dit doel is erg vaag, wat houdt burgerlijke verantwoordelijkheid precies in? Wat betekenen tolerantie en respect? Zo stelt de Stichting Tegen Zinloos Geweld zich tot doel de problematiek rond zinloos geweld onder de aandacht te blijven brengen (Stichting Tegen Zinloos Geweld 1999: Internet). Feitelijk is dit geen doel, maar een middel om een ander doel te bereiken. Dit 'doel achter het doel' wordt echter niet gespecificeerd. De beweging stelt zich ook meer instrumentele doelen, zoals het vergroten van de veiligheid op straat. De beweging is echter gefragmentariseerd, zo is de koepelorganisatie Landelijke Organisatie voor Veiligheid en Respect (LOVR) opgebouwd uit een groot aantal kleinere organisaties waardoor het vinden van één gemeenschappelijk, instrumenteel doel bemoeilijkt wordt: wat is er belangrijker, straatgeweld of huiselijk geweld (Luyendijk 2000: NRC Handelsblad 21-10-2000)? In hoofdstuk 3 stelde ik dat de beweging tegen geweld in het algemeen gezien kan worden als een instrumentele beweging met subculturele aspecten. Voor Nederland geldt dat door de grotere nadruk op bewustwording en de kleinere nadruk op instrumentele doelen, de subculturele aspecten overheersen. De effecten hiervan op de te behalen resultaten zullen besproken worden in hoofdstuk 8.

In de Verenigde Staten is de beweging tegen geweld veel meer geprofessionaliseerd. Zoals gezegd speelt de geweldsbeweging in op de bestaande scheidslijn tussen pro en contra vuurwapenbezit. De geweldsbeweging bevindt zich in Amerika dan ook tussen de tweede en de derde fase van de levenscyclus van een nieuwe sociale beweging. De organisaties die zich bezig houden met geweld bestaan al langer en zijn gevormd op basis van een oude tegenstelling. Hierdoor is het freeriderdilemma groter, er zijn immers al mensen die zich inzetten voor dit probleem. De grote kracht van nieuwe mobilisatie ligt

---

² In hoofdstuk 3 werden de doelen die de verschillende organisaties zich stellen ook al besproken.

dan ook in de wijze waarop geweld geframed wordt. Door de situatie te brengen als onhoudbaar zoals gedaan wordt in het dominante chaosframe dat ik in het vorige hoofdstuk heb beschreven, gaat er een grotere aantrekkingskracht uit van de oorspronkelijke doelen van de geweldsbeweging. Hoe formuleren organisaties deze doelen, oftewel, wat zijn de primaire incentives?

De doelen van de organisaties verschillen nogal. Binnen de anti-vuurwapenlobby is er onenigheid over welke wapens precies voor wie verboden moeten worden. Zo worden er per organisatie uitzonderingen gemaakt voor bijvoorbeeld jagers, beveiligingsbeambten of mensen in afgelegen gebieden. Daarnaast zijn sommige organisaties alleen tegen bepaalde wapens, zoals handwapens en niet tegen andere, zoals jachtgeweren. Ook verschillen de organisaties van mening over de ingrijpendheid van de na te streven wetten: moet er meer registratie komen of moeten alle bestaande wapens ingeleverd worden et cetera (Guncontrol.com 2000a: Internet). De pro-vuurwapenlobby aan de andere kant stelt zich tot doel het grondwettelijk recht op wapenbezit te verdedigen. Sommige organisaties combineren dit met bewustwording, zoals de Democrats for the Second Amendment (D2A), hun doel is 'improving the appreciation of and respect for the Second Amendment to the Constitution' (Democrats for the Second Amendment 2000b: Internet), maar het doel blijft altijd instrumenteel en gekoppeld aan het recht op wapens. Naast het beschermen van het recht op wapenbezit, stellen sommige organisaties zich tot doel de veiligheid rondom wapenbezit te vergroten door voorlichting en trainingen te geven (Guncontrol.com 2000b: Internet). De Gun control organizations zijn hebben als primaire prikkel voor deelname aan hun strijd het beperken van vuurwapenbezit, terwijl de Gun rights organizations juist het verdedigen van vuurwapenbezit als primaire prikkel uitzenden.

In paragraaf 3.5 concludeerde ik dat de geweldsbeweging in België in haar actieve vorm niet meer bestaat. De primaire stimulans die uitging van het zogenaamde witte protest was opkomen voor de rechten van het kind. De betogers eisten een betere rechtsgang (in het Vlaams 'een beter gerecht'). Zaken als de affaire-Dutroux mochten niet langer in de doofpot verdwijnen. Het ging dus om het aan de kaak stellen van het falen van justitie en politiek. Deze onvrede over de overheid ging heel ver, van woede over ambtenaren die te vroeg hun loket sloten tot de grove fouten die gemaakt zijn in het onderzoek naar de affaire-Dutroux (De Bandt 1996: De Standaard 12-11-1996).

5.3 SECUNDAIRE INCENTIVES IN NEDERLAND

De geweldsbeweging in Nederland staat nog redelijk in de kinderschoenen. Hoewel zinloos geweld als nieuw sociaal probleem een jaar of vijf geleden is 'gesignaleerd', bestaan de organisaties die zich tegen zinloos geweld inzetten nog grotendeels uit vrijwilligers. De beweging bevindt zich in de bloeifase van een nieuwe sociale beweging waarin organisaties worden gevormd en alliantiepartners worden gezocht. De nadruk ligt nog sterk op mobiliseren en organisaties zijn pas net begonnen met professionaliseren. De groep die zich inzet tegen zinloos geweld is nog erg klein (Luyendijk 2000: NRC Handelsblad 21-10-2000). Hierdoor is de invloed van het freeriderdilemma minder groot. Het ligt dus in de verwachting dat secundaire prikkels in Nederland minder van belang zijn dan in een groot land als de Verenigde Staten.

De actieve leden van Nederlandse organisaties zijn veelal zelf direct of indirect slachtoffer geworden van geweld (*idem*). Deelname aan de geweldsbeweging wordt dan ook aangezet door de sociale beloning die er van uitgaat. Mensen vinden in de beweging anderen die min of meer hetzelfde hebben meegemaakt. De deelnemers worden in hun

motivatie sterk gedreven door emotie (*idem*). Deelname heeft vaak te maken met een betrokkenheid bij het onderwerp. Gevoelens van groepsgevoel, er samen ‘iets aan willen doen’, het vinden van gelijkgestemden en het vinden van (h)erkenning spelen een grote rol (zie bijlage IV). Informatieverwerving speelt een minder grote rol. Organisaties fungeren wel als informatiepunt, maar deze informatie is vrij verkrijgbaar voor iedereen en dus niet voorbehouden aan leden of deelnemers aan een bepaalde demonstratie. In deze fase van de levenscyclus is het belangrijk met partners kennis uit te wisselen. Dit gebeurt bijvoorbeeld in de recent opgerichte LOVR (*idem*). Vanwege de lage mate van professionalisering worden er ook geen praktische secundaire incentives gegeven. Van veel organisaties is lidmaatschap (nog) niet mogelijk. Daarnaast hebben de organisaties weinig geld beschikbaar voor het uitgeven van dergelijke stimulansen. Omdat lidmaatschap van organisaties in veel gevallen niet mogelijk is, werkt het freeriderdilemma door in de extraatjes die organisaties uitgeven. In bijlage III worden de extraatjes die SMO's aanbieden per organisatie en per land geanalyseerd. We zien hier dat praktische beloningen - bijvoorbeeld in de vorm van een tijdschrift dat alleen verkrijgbaar is voor leden of in de vorm van gratis voorzieningen - in Nederland op dit moment nog niet worden gegeven.

De laatste secundaire incentive die ik onderscheid is doelbeloning. Deze prikkel is in Nederland zeer belangrijk. Het idee heerst dat er weinig gedaan wordt tegen zinloos geweld. De deelnemers aan demonstraties hebben hierdoor veel sterker het idee daadwerkelijk bij te dragen aan het bereiken van het doel. Actief zijn in deze beweging is een beloning *an sich* (*idem*: 10). Dientengevolge hebben zij een beter gevoel bij hun eigen daden: ‘niemand doet iets, maar ik wel’. De beweging legt zoals gezegd veel nadruk op bewustwording. Binnen de groep actieve deelnemers is de saamhorigheid dan ook erg groot. Omdat steeds gesteld wordt dat binnen de samenleving (de zogenaamde ‘zij-groep’) saamhorigheid, respect en tolerantie ontbreken, zijn de deelnemers zich er sterk van bewust dat binnen de beweging (de ‘wij-groep’) deze begrippen wel aanwezig zijn. Daardoor wordt de doelbeloning nog sterker.

5.4 SECUNDAIRE INCENTIVES IN DE VERENIGDE STATEN

Aangezien de Verenigde Staten veel groter zijn dan Nederland en België, kunnen organisaties daar ook veel groter worden³. Vooral de landelijke organisaties kennen een hoge mate van professionalisering. De Coalition To Stop Gun Violence (CSGV), het Violence Policy Center (VPC), Mothers Against Violence In America (MAVIA), de National Rifle Association (NRA), Gun Owners of America (GOA) en Democrats for the Second Amendment (D2A) hebben allen professionele lobbyisten in dienst die zich in Washington inzetten voor hun zaak. Om deze mensen te kunnen betalen, zijn meer resources nodig dan in Nederland waar de sector veel minder sterk geprofessionaliseerd is.

Wanneer we kijken naar de anti-vuurwapenlobby zien we dat sociale beloningen hier net als in Nederland een grote rol spelen. Ook hier zien we dat veel actieve participanten familieleden zijn van slachtoffers van willekeurig geweld. In een organisaties als MAVIA zijn veel actieve deelnemers betrokken geweest bij willekeurig geweld. Zo werd de dochter van een vriendin van de oprichtster Pamela Eakes gedood tijdens een schietpartij

---

³ Dit hoeft niet per definitie zo te zijn. Zo zijn de milieuorganisaties in de Verenigde Staten aanzienlijk kleiner dan die in Europese landen.

op een snelweg en verloor staflid Wieland haar 17-jarige dochter tijdens een schietincident op een middelbare school (Mothers Against Violence In America 2000a en 2000b: Internet). Rouwverwerking en samenkomen met lotgenoten spelen hier een grote rol. Ook informatieverwerving is een belangrijke secundaire incentive die uitgaat van deze organisaties. De informatie is echter grotendeels niet voorbehouden aan leden, maar algemeen verkrijgbaar. Zo zet met name het VPC zich in voor het algemeen beschikbaar houden van onderzoeken en achtergrondinformatie over vuurwapens. Ik heb geen praktische beloningen gevonden die werden verstrekt door Gun control organizations⁴. Materiële beloningen in de vorm van functies zijn wel aanwezig, maar de meeste functies worden uitgevoerd op basis van vrijwilligerswerk. De genoemde organisaties hebben allen lokale deelafdelingen waarin al het werk op vrijwillige basis geschiedt. Bij de nationale component vinden we wel uit betaalde krachten, maar het gaat hier slechts om een klein gedeelte van de organisatie. Doelbeloning speelt voor de Amerikaanse Gun control organizations een grote rol. De anti-vuurwapenlobby heeft een helder doel voor ogen. Iedere kleine overwinning die zij boekt (bijvoorbeeld het aannemen van de wet waarin een wachtperiode voor het kopen van een wapen verplicht wordt) verhoogt de doelbeloning. Hier gaat een aantrekkingskracht van uit waardoor potentiële participanten eerder geneigd zijn zich in zetten om het doel in zijn totaliteit te bereiken.

De pro-vuurwapenlobby zit in een andere positie dan de anti-vuurwapenlobby. Het doel waarvoor zij zich inzet, is in feite al behaald: wapenbezit is op dit moment legaal. Hierdoor heeft zij te kampen met een groter freeriderdilemma: waarom zou ik me in gaan zetten voor legale wapens als wapens al legaal zijn en ook anderen dit recht kunnen beschermen? Daarnaast geloven veel Amerikanen überhaupt niet dat het mogelijk is wapenbezit te verbieden vanwege de grote aantallen wapens die al in het bezit van burgers (en criminelen!) zijn. We zien dan ook dat de Gun rights organizations veel secundaire incentives verstrekken. Sociale beloningen zien we vooral op recreatief vlak, zo organiseren de organisaties diverse schiettoernooien. Specifieke informatie wordt volop gegeven door de organisaties, zo publiceerden zowel de NRA, de GOA als de D2O een lijst met kandidaten voor de verkiezingen die pro-wapenbezit zijn. Veel informatie is alleen verkrijgbaar voor leden waardoor er een sterkere incentive uitgaat dan bij de anti-vuurwapenlobby, die informatie algemeen beschikbaar stelt. De diverse organisaties geven opvallend veel praktische beloningen. De NRA spant hier de kroon. Zij heeft niet alleen gratis tijdschriften voor leden – een veel voorkomende praktische beloning – maar ook onder andere gratis zelfverdedigingcursussen, studieleningen voor leden en een hypotheekprogramma. Materiële beloningen vinden we terug in kortingen op uiteenlopende zaken. Weer vervult de NRA hier een voortrekkersrol, niet alleen kan er door leden korting gekregen worden op merchandise, maar ook op zaken als vakanties en laser-oogcorrectie (!). De NRA en de GOA zijn grote professionele organisaties en hebben veel betaalde functies. Ook hier zijn materiële beloningen dus van belang. De doelbeloning is echter minder groot. Het is moeilijker voor de Gun rights organizations zichtbare successen te behalen omdat zij ten opzichte van hun tegenstanders in de gunstige positie zitten.

Vanwege de vele secundaire incentives die de pro-vuurwapenlobby geeft, kan men er van uitgaan dat deze zeer belangrijk zijn voor de participanten, anders zouden

---

⁴ Voor de lijst van voordelen van lidmaatschap bij de verschillende SMO's verwijs ik nogmaals naar bijlage III.

organisaties als de NRA hun beschikbare resources wel ergens anders aan besteden. Zij moet ook wel een extra stimulans geven, omdat zij in de (on)gunstige positie zit: wapenbezit is legaal. De anti-vuurwapenlobby kent dus grotere doelbeloning: omdat het doel nog behaald moet worden, zullen naar verwachting meer mensen zich hiervoor zonder extraatjes willen inzetten.

5.5 SECUNDAIRE INCENTIVES IN BELGIË

De Belgische onderzoekers Walgrave en Rihoux stellen dat de primaire incentive van het protest in België geen verklaring biedt voor het massale protest aldaar (Hellemans 1998: 317). Zij binden de strijd aan met de in de literatuur gangbare rationele actor benadering van het individu door te stellen dat het protest in België gedreven werd door emoties. In plaats van burgers die nauwkeurig de kosten en baten van protest afwogen, kwamen de burgers om emotionele redenen in opstand. Volgens Walgrave en Rihoux kan dit vanuit de bestaande dominante theorie over sociale bewegingen niet goed verklaard worden. Een betere verklaring voor het protest zou volgens hen gevonden kunnen worden in de klassieke theorie over politiek gedrag, zoals de door mij in paragraaf 2.3.1 beschreven relatieve deprivatie theorie van Gurr (*idem*: 325). De auteurs hebben gelijk in met hun stelling dat van de primaire incentive weinig aantrekkingskracht uitging. De eisen van de beweging waren aanvankelijk nauwelijks gedefinieerd en de betogers werden inderdaad gedreven door emotionele motieven. Het is echter wel degelijk mogelijk om op een rationele manier naar emotionele drijfveren te kijken, zoals Marx-Ferree dat doet⁵. Het protest in België werd grotendeels veroorzaakt door secundaire incentives en dan met name door sociale beloning en doelbeloning.

37 procent van de deelnemers aan het protest zei dat hun participatie voortkwam uit solidariteit met de getroffen families (*idem*: 320). Het uiten van ongenoegen over de bestaande politiek en de herkenning die mensen vonden toen bleek dat ook anderen deze zelfde gevoelens hadden vallen net als solidariteit onder de noemer sociale beloning. De doelbeloning die uitging van het zogenaamde witte protest was eveneens groot. De gevoelens van ongenoegen over de Belgische politiek leefden al langer bij het Belgische publiek, maar hadden nooit een uitlaatklep gevonden. Toen deze wel werd gevonden, namelijk in de affaire-Dutroux, gaven de burgers dan ook massaal uiting aan hun frustraties. Het uiten van opgekropte frustraties geeft kennelijk een gevoel van opluchting.

Hoewel er in België twee grote organisaties zijn die zich bezig houden met vermiste kinderen, namelijk het Hulpfonds voor Ontvoerde en Vermiste Kinderen (HOVK) en de Vereniging Marc en Corinne, waren deze organisaties niet van belang in het protest tegen het geweld tegen kinderen (*idem*: 322-323). 'De rol van organisaties in de mobilisatie voor de Witte Mars en de witte marsen⁶ is verwaarloosbaar; de bestaande (georganiseerde) netwerken werden gepasseerd door persoonlijke netwerken en door nieuwe, embryonale sociale structuren (witte comités)' (*idem*: 322). Aangezien er geen organisaties betrokken waren bij het protest, gingen er ook geen praktische of materiële prikkels uit van het protest. Deze vormen van secundaire incentives vereisen namelijk een organisatiestructuur. Het belang van informatieverwerving was hierdoor ook zeer klein.

---

⁵ Zie hiervoor paragraaf 2.3.3

⁶ Met 'De Witte Mars' wordt hier de grote betoging in Brussel bedoeld. Met 'de witte marsen' worden kleine, lokale betogingen bedoeld (LD).

Door deel te nemen aan het protest kwam geen nieuwe informatie verkrijgbaar die niet op andere weg gevonden zou kunnen worden. Iedere ontwikkeling werd namelijk breed uitgemeten in de pers.

Na de grote mobilisatie van de Witte Mars en kleine lokale kopieën daarvan, werden hier en daar witte comités opgericht om de mobilisatie vast te houden en om te zetten in resultaten. De witte comités moesten zo informeel mogelijk georganiseerd worden en kunnen niet gezien worden als echte organisaties, meer als losjes georganiseerde netwerken⁷. De kracht die voorheen was uitgegaan van de doelbeloning iets te doen met het ongenoegen dat burgers voelden, bleek niet voldoende om mensen blijvend te mobiliseren. De ‘emotionele gebeurtenissen en diepe betrokkenheid [verloren] na een tijdje hun scherpe kantjes [en sleten af]’ (idem: 330). Ook de eerder al genoemde nieuwe politieke partij van Paul Marchal was geen succes. De beweging bloedde snel dood.

5.6 DEELCONCLUSIE

Het freeriderdilemma is een probleem waar iedere beweging rekening mee moet houden. In dit hoofdstuk heb ik laten zien welke secundaire incentives er uit gaan van de geweldsbewegingen om dit dilemma op te lossen. Omdat het verstrekken van praktische en materiële beloningen een organisatorische structuur vereist, zijn deze vormen van secundaire incentives voorbehouden aan organisaties. In België waren deze organisaties niet van belang bij het protest tegen geweld en we zien dan ook dat dit soort prikkels in België geen rol heeft gespeeld. Organisaties moeten hun resources verdelen over verschillende kostenposten. Kleine organisaties hebben hierdoor minder geld ter beschikking om deze vorm van incentives te verstrekken. We vinden deze incentives dan ook vooral bij grote geprofessionaliseerde organisaties in de Verenigde Staten. Aan de andere kant is het freeriderdilemma voor kleine organisaties ook minder van belang, zoals in Nederland, waardoor de noodzaak voor deze incentives niet zo groot is.

Secundaire incentives als sociale beloning en doelbeloning kosten minder geld. Sommige organisaties, zoals de Amerikaanse NRA verstrekken dit incentive min of meer bewust door het organiseren van gezelligheidsactiviteiten. Sociale beloning is echter vaker een onbedoeld bij-effect van deelname in een beweging, omdat binnen een beweging vriendschappen worden opgedaan of omdat mensen lotgenoten vinden waarmee ze hun gevoelens kunnen delen. Dit doet evenwel niets af aan de kracht die uitgaat van dit incentive. Sociale beloning is voor veel participanten een belangrijke motivatie om deel te nemen aan de geweldsbeweging, vooral omdat emoties een grote rol spelen in het protest. Dit heeft te maken met de vaak zeer persoonlijke betrokkenheid die mensen voelen met zinloos geweld, willekeurig geweld en geweld tegen kinderen.

Informatieverschaffing kán een belangrijk middel zijn om mensen betrokken te krijgen bij protest. In Nederland en België (en de Verenigde Staten: anti-vuurwapenlobby) blijkt echter dat de informatie vrij verkrijgbaar is en niet voorbehouden aan leden van organisaties of deelnemers aan demonstraties. Toch kan specifieke informatie een ‘lokmiddel’ zijn: wanneer iemand zich voor informatie wendt tot de Stichting Tegen Zinloos Geweld heeft hij meer kans een donatie te doen of deel te gaan nemen aan een actie die door haar is georganiseerd, dan wanneer hij deze informatie uit de krant haalt.

In tabel 5.1 heb ik de primaire en secundaire incentives die uitgaan van de geweldsbewegingen op een rijtje gezet. In Nederland is de primaire incentive van de

---

⁷ Zie paragraaf 7.4.1

geweldsbeweging bewustwording rondom zinloos geweld. De secundaire incentives die uitgaan van het protest tegen geweld, hebben dan ook te maken met deze grote rol voor bewustwording, vooral sociale beloning en doelbeloning zijn van belang. In de Verenigde Staten is de situatie verschillend voor de pro-vuurwapenlobby en de anti-vuurwapenlobby. De pro-vuurwapenlobby wil wapenbezit bestrijden, de anti-vuurwapenlobby wil dit juist verdedigen. Omdat wapenbezit al legaal is, heeft de anti-vuurwapenlobby te kampen met een veel groter freeriderdilemma. We zien dan ook dat zij alle secundaire incentives verstrekt om er toch voor te zorgen dat mensen gaan participeren. De pro-vuurwapenlobby daarentegen heeft nog echt een doel te bereiken, waardoor er meer kracht uit gaat van sociale beloningen, net als in Nederland. Ook in België zien we dit terug, sociale beloning en doelbeloning zijn van groot belang, terwijl informatieverwerving en praktische en materiële beloningen er niet toe doen.

In hypothese III veronderstelde ik dat deelname aan de geweldsbeweging grotendeels berust op secundaire incentives. Deze hypothese wordt op twee manieren ondersteund. Allereerst geeft de Amerikaanse case een goede onderbouwing van deze hypothese. Niet alleen zien we dat mensen secundaire incentives noemen als motivatie voor hun deelname, we zien ook dat bepaalde organisaties deze incentives bewust verstrekken. Ook in de Nederlandse case vinden we een onderbouwing van de hypothese: niet alleen het primaire incentive, maar ook secundaire incentives als doelbeloning en sociale beloning spelen een rol. Hierbij moet wel gezegd worden dat deze incentives vaak een onbedoeld effect zijn van participatie en dat met name kleine, weinig professionele organisaties nog weinig rekening houden met het freeriderdilemma. Hiermee wordt een ander deel van Olsons theorie onderbouwd, namelijk dat in een kleine groep participatie op basis van primaire incentives alleen wél mogelijk is. Dit kan echter alleen als de groep klein blijft. Wanneer het protest gaat groeien, zijn meer prikkels nodig. In Nederland gaat dit ook gebeuren, zo gaat de LOVR in de toekomst meer praktische beloningen geven aan leden. De tweede ondersteuning komt van de Belgische case. Deze laat zien wat er gebeurt als secundaire prikkels niet voldoende worden verstrekt. Een beweging kan aanvankelijk mobiliseren op sociale beloning en doelbeloning alleen, maar uiteindelijk zal er meer nodig zijn om de mobilisatie vast te houden. De teloorgang van de geweldsbeweging in België is daar een mooi voorbeeld van.

LAND		PRIMAIRE INCENTIVES				
NEDERLAND		Bewustwording rondom zinloos geweld				
VERENIGDE STATEN	PRO	Wapenbezit bestrijden				
	ANTI	Wapenbezit verdedigen				
BELGIË		Aan de kaak stellen politiek en justitieel falen				
		SECUNDAIRE INCENTIVES				
		SOCIAAL	INFORMATIE	PRAKTISCH	MATERIEEL	DOEL
NEDERLAND		++	-	--	---	+++
VERENIGDE STATEN	PRO	++	-/+	---	--	++
	ANTI	++	++	+++	+++	-/+
BELGIË		+++	---	---	---	+++

Tabel 5. 1 Primaire en secundaire incentives naar land

VERKLARING:

---	geheel niet van belang
--	nauwelijks van belang
-/+	redelijk van belang
++	van belang
+++	zeer van belang

6

OVERHEID! DOE IETS!

*‘Uiteindelijk moeten de maatregelen door de overheid genomen worden.’
Anja Krassenburg over het doel van het protest tegen zinloos geweld.*

6.1 INLEIDING

Hoewel de aanwezigheid van een probleem nooit voldoende verklaring biedt voor het ontstaan van protest, is het toch de basis waaruit het protest voortkomt. Mensen ervaren een discrepantie tussen een bestaande situatie en een gewenste situatie en komen in actie om die twee met elkaar in overeenstemming te brengen. Met andere woorden: mensen komen in actie om iets te bereiken; het protest heeft een doel. In het geval van de sociale beweging gaat het hier expliciet om een politiek doel, anders zou het namelijk een (sub)culturele beweging betreffen¹. In het vorige hoofdstuk heb ik besproken wat in Nederland, de Verenigde Staten en België de doelen zijn die nagestreefd worden door de verschillende geweldsbewegingen. In dit hoofdstuk zal ik proberen aan te tonen dat de bewegingen in de verschillende landen ook een eis neerleggen bij de politiek. In hypothese IV veronderstel ik: *geweld is door toedoen van een groep actieve uit de beweging een punt geworden op de politieke agenda.*

In dit hoofdstuk zal ik gaan allereerst nagaan of geweld inderdaad op de politieke agenda's staat. Om deze vraag te kunnen beantwoorden moet eerst duidelijk worden wat de politieke agenda precies inhoudt, dit doe ik in paragraaf 6.2. In de paragrafen die daarop volgen ga ik per land na of het onderwerp op de politieke agenda staat en hierbij zal ik kijken wie hiervoor verantwoordelijk is. In de literatuur wordt er vanuit gegaan dat activisten en bewegingsorganisaties deze rol van politieke entrepreneur op zich nemen. Maar het geval van Nederland zal laten zien dat deze aanname niet (langer) juist is.

6.2 AGENDA: ZAKEN DIE GEREGELD MOETEN WORDEN

In hoofdstuk 3 stelde ik dat geweld in de drie landen van mijn onderzoek 'vanuit het niets' een onderwerp is geworden op de publieke agenda. Hierbij heb ik verder niet toegelicht wat we precies onder de publieke agenda verstaan. Op deze plaats is het nodig enig onderscheid te maken tussen verschillende soorten agenda's. Politieke problemen zijn nooit gegeven. De overheid probeert door middel van beleid problemen van burgers op te lossen. Deze problemen moeten dan wel eerst onder de aandacht van politici worden gebracht. Problemen strijden met elkaar om de aandacht van de overheid, zij strijden om erkend te worden, die erkenning is er op het moment dat een probleem op de agenda staat. Theorieën die deze strijd beschrijven heten dan ook *agendavormingstheorieën* (Van de Graaf & Hoppe 1996:181).

Een agenda is 'een lijst van onderwerpen die op een gegeven moment of in een gegeven periode de aandacht van een actor of van een groep van actoren hebben' (idem: 181-182). Diverse auteurs hebben verschillende indelingen gemaakt voor types agenda. Ik kies

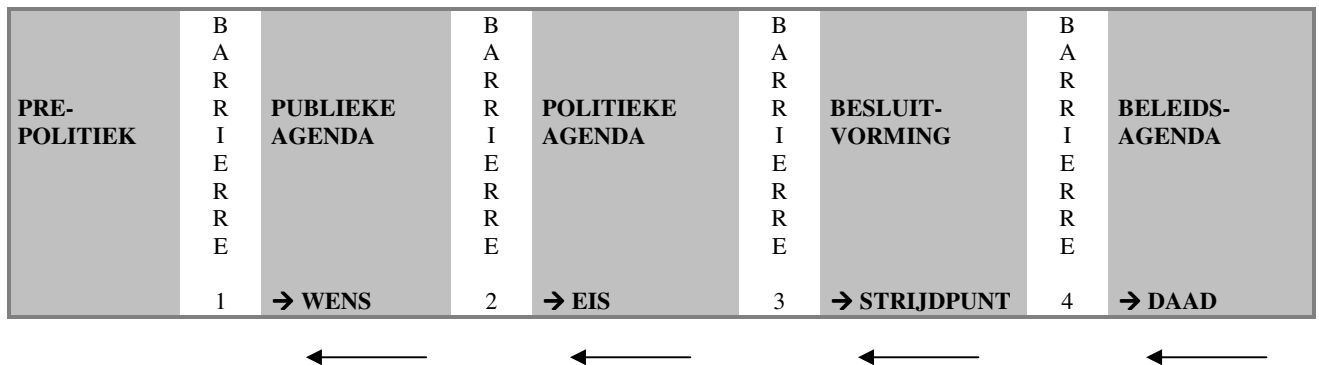
---

¹ Zie paragraaf 2.1.2

hierbij voor de indeling van Van de Graaf en Hoppe, die drie soorten onderscheiden. Allereerst is er de *beleidsagenda*. Op deze lijst staan niet alleen de onderwerpen waar een beleidsactor aandacht voor heeft, maar ook de onderwerpen waar hij al mee aan het werk is door beleid voor te bereiden of in te voeren. Pas als de uitvoering van beleid rond het onderwerp routine is geworden, verdwijnt een onderwerp van de beleidsagenda. Ten tweede wordt de *politieke agenda* onderscheiden. Dit is de lijst van onderwerpen die de aandacht hebben van politici en andere bestuurders. De *publieke agenda* tenslotte bevat alle onderwerpen die volgens de publieke opinie op de politieke agenda zouden moeten staan (idem: 181). De publieke opinie uit zich op verschillende wijzen, op opiniepagina's in de kranten, in issues die onderwerp zijn van protest et cetera. De massamedia zijn het kader waarin de publieke opinie zich uit. Wanneer een (kleine) demonstratie niet wordt verslagen door de media, zal deze niet opgemerkt worden.

Deze agenda's overlappen elkaar in onderwerp en in periode. De manier waarop een onderwerp de beleidsagenda bereikt, wordt het agendavormingsproces genoemd. Begint dit proces bij de publieke agenda, dan is er sprake van een extern initiatief. Het is echter ook mogelijk dat bijvoorbeeld een kamerlid het onderwerp direct op de politieke agenda zet. Bij een proces dat begint bij de politieke agenda, is er sprake van een intern initiatief (idem: 182-183). In het algemeen zijn er in de literatuur twee benaderingen voor agendavormings-processen, die elkaar niet uitsluiten maar juist aanvullen. Het verschil tussen de twee ligt voornamelijk in de tijdsperiode waarin ze ontwikkeld zijn. Het barrièremodel is ontstaan toen de discussie onder politicologen voornamelijk ging om de vraag waar de macht ligt in een samenleving: hoe worden wensen en verlangens van burgers omgezet in daden van beleidsmakers? Het stromenmodel stamt uit een latere periode, waarin de discussie ging over de mogelijkheden die de overheid heeft om problemen op te lossen (idem: 186).

Het barrièremodel is een toepassing van het model van het politieke systeem van Easton. Een probleem wordt pas succesvol opgelost als het een aantal barrières is gepasseerd. De eerste barrière die een probleem tegenkomt is het doorbreken van het stilzwijgen over een issue. Het probleem 'bestaat' hiervoor in de prepolitiek en wordt door het onder de aandacht brengen op de publieke agenda geplaatst. De volgende barrière die een probleem tegenkomt, is het omzetten van wensen in eisen. Dit is een barrière omdat de eisen zodanig geformuleerd moeten worden dat politici er iets mee kunnen doen. Wanneer een onderwerp de politieke agenda heeft gehaald, oftewel onder de aandacht van politici is gebracht, is er sprake van succesvolle agendavorming. Tussen de politieke agenda en de besluitvorming moeten eisen worden omgezet in strijdpunten. Dit is de derde barrière. Iemand moet zich geroepen voelen de eis om te zetten. Een onderwerp dat hier strandt, heet een *non-decision*. De laatste barrière ligt bij het nemen van een beslissing, in het besluitvormingsproces. Soms kan een eis succesvol op de beleidsagenda geplaatst zijn, maar valt er geen beslissing of de beslissing die er valt is niet voldoende. Ook nadat een strijdpunt is omgezet in een daad, hoeft er nog geen sprake te zijn van een succesvolle omzetting van wensen in daden. Sommige beslissingen zijn slechts symbolisch. Het probleem wordt dan 'teruggezet' in het agendavormingsproces (idem: 187-188, 193).

Figuur 6.1 Schematische weergave barrièremodel

Cobb en Elder hebben een theorie geformuleerd waarin zij proberen aan te geven welke wensen de meeste kans hebben alle barrières succesvol te passeren. Een strijdpunt moet geformuleerd worden als een conflict, dat daarna moet escaleren met de overheid als hoogste trap. Om toegang tot de politieke agenda te verkrijgen, is brede publieke steun noodzakelijk en deze is alleen te verkrijgen via de massamedia. Het gaat hierbij dus om externe initiatieven, insiders zoals kamerleden hebben immers directe toegang tot de politieke agenda. De voorwaarden voor de meeste kans op publieke steun en daarmee agendavorming zijn: een weinig eenduidige formulering, een grote sociale betekenis, opgaan voor de lange termijn en niet te technisch van aard zijn (idem: 189).

Een alternatief voor het barrièremodel wordt geboden door Kingdon. Hij stelt dat de aanwezigheid van oplossingen evenzo belangrijk is in het agendavormingsproces als de aanwezigheid van problemen. Het stromenmodel is gebaseerd op de *garbage-can* theorie voor organisaties. Hierin wordt een organisatie gezien als ‘een verzameling van (1) keuzemomenten op zoek naar problemen, (2) strijdpunten en gevoelens op zoek naar beslissingen en situaties waarin zij tot uitdrukking gebracht kunnen worden, (3) oplossingen op zoek naar strijdpunten waarvoor zij een oplossing kunnen zijn en (4) besluitnemers op zoek naar werk’ (Cohen als geciteerd in Van de Graaf en Hoppe 1990: 195, invoering getallen LD). Kingdon gebruikt deze theorie in zijn model. Hij vroeg zich af waarom sommige problemen wel en andere geen aandacht krijgen en waarom sommige oplossingen wel en andere niet gekozen worden.

Binnen het beleidsvormingsproces bestaan drie deelprocessen, stromen genoemd, die naast elkaar bestaan: probleemerkenning, het genereren van oplossingen en politieke gebeurtenissen. Agendavorming vindt plaats wanneer deze stromen aan elkaar gekoppeld worden. De politieke agenda wordt bepaald door koppeling van probleemerkenning aan politieke gebeurtenissen. De politieke agenda wordt versmald tot de beleidsagenda als het probleem aan een oplossing wordt gekoppeld. Als dus de drie stromen samenkomen heeft een probleem de meeste kans om opgelost te worden. Er is een erkend probleem, een uitvoerbare oplossing en de tijd is er rijp voor. Deze koppelingen worden gemaakt door entrepreneurs die zichtbare of onzichtbare participanten kunnen zijn. Zichtbaar zijn ministers en andere vooraanstaande politici, zij oefenen vooral invloed uit op de politieke agenda. Onzichtbaar zijn onder andere beleidsambtenaren, wetenschappelijke specialisten en vertegenwoordigers van belangenorganisaties. Zij oefenen vooral invloed uit op de

beleidsagenda. Een politieke gebeurtenis is eigenlijk een *policy window* dat wordt opengezet door entrepreneurs (idem: 195-198).

De theorieën moeten gezien worden als een aanvulling op elkaar. Soms zal het agendavormingsproces rond een onderwerp beter verklaard kunnen worden met het barrièremodel, soms beter met het stromenmodel. Het barrièremodel biedt veel verklaring voor *waar* in het proces een probleem vastloopt en hoe wensen op verschillende manieren op verschillende momenten worden geformuleerd. Het stromenmodel laat vooral zien *hoe* een probleem vastloopt en hoe de rol van insiders (politieke entrepreneurs) er uit ziet.

6.3 NEDERLAND: MEDIAHYPE

Zinloos geweld heeft in Nederland zeer zeker de aandacht van politici en bestuurders. Vanuit de overheid zijn er verschillende activiteiten ontplooid die te maken hebben met de bestrijding van zinloos geweld. De belangrijkste hiervan is het vanuit het Ministerie van Justitie opgerichte Landelijk Platform tegen Geweld op Straat. Het Platform werd op 4 februari 1999 opgericht voor de duur van drie jaar in opdracht van het kabinet (Buwalda 2000: 46). Het Platform adviseert het kabinet en andere overheden over de mogelijkheden om geweld op straat terug te dringen (Landelijk Platform tegen Geweld op Straat 2000: Internet). Ook in diverse momentopnames en via het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum is het Ministerie van Justitie bezig met het erkende probleem van zinloos geweld. De lijst van andere bestuurlijke activiteiten is zeer lang. Zo houdt het Ministerie van VWS zich actief bezig met de relatie tussen alcoholgebruik en geweld en besteedt ook Minister Van Boxtel van Grotestedenbeleid veel aandacht aan de geweldsproblematiek.

Het onderwerp staat in Nederland dus op alle drie de agenda's. Wie is hier verantwoordelijk voor? Volgens het barrièremodel verwachten we dat voortrekkers uit de geweldsbeweging via de publieke agenda hebben geprobeerd de politieke agenda te bereiken, of dat zij via interne contacten en door actief lobbyen toegang hadden tot de politieke agenda. Actieve deelnemers uit de beweging bespelen inderdaad de publieke agenda en lobbyen bij de overheid om directe toegang te krijgen tot de politieke agenda, alleen kan dit niet gezien worden als dé manier waarop het onderwerp in eerste instantie de politieke agenda heeft bereikt. Het toneel van de publieke agenda is - zoals gezegd - de massamedia. We zien echter dat de massamedia zélf het onderwerp zinloos geweld op deze agenda hebben geplaatst en dat dit dus niet gebeurd is door organisaties of participanten uit de geweldsbeweging. De organisaties die ageren tegen zinloos geweld zijn opgericht nadat het onderwerp op de politieke agenda kwam.

Na de dood van Meindert Tjoelker is er een mediahype ontstaan rond zinloos geweld (Vasterman 1999: 39). Intensieve media-aandacht gaat volgens Vasterman over in een mediahype wanneer de media zelf het voortouw gaan nemen en invloed gaan uitoefenen op het verloop van de gebeurtenissen en hier vervolgens weer uitgebreid over gaan berichten (idem: 16). De media spelen hierbij dus een dubbelrol: zij zijn geen objectieve verslaggevers van de gebeurtenissen, maar spelen zelf een belangrijke, escalerende rol, bijvoorbeeld door zelf op onderzoek uit te gaan en 'nieuwe' affaires te onthullen. 'De uitgebreide aandacht voor Tjoelker leidt tot een stroom van verontwaardigde reacties en bezorgde commentaren vanuit de politiek, die de media vervolgens weer inspireren om nog meer incidenten onder de noemer van zinloos geweld prominent te gaan melden' (idem: 17). In een mediahype is de verregaande media-aandacht niet langer te herleiden tot 'onafhankelijke' feitelijke ontwikkelingen. Door het opkloppen van het probleem, lijkt het probleem groter en urgenter dan het in werkelijkheid is. De media zoeken tijdens een

hype continue naar nieuw nieuws. Vasterman spreekt over een ‘interactiefase’ waarin de massale publiciteit vraagt om maatschappelijke reacties (idem: 37). Deze reacties zijn op haar beurt weer onderwerp van nieuwe verslaggeving. Voor politici is het moeilijk om tijdens een mediahype adequaat te reageren op de berichtgeving. Er is nog weinig feitelijke of wetenschappelijke informatie beschikbaar over een onderwerp, maar zij worden door de media min of meer gedwongen toch uitspraken te doen over bepaalde verschijnselen. Deze uitspraken kunnen vervolgens weer onderwerp worden van politiek debat: ‘hoe heeft minister x die en die uitspraak kunnen doen, neemt hij het probleem wel serieus genoeg et cetera’.

In Nederland is dus de aandacht van de media de oorzaak geweest dat geweld een onderwerp werd op de politieke én de beleidsagenda. Welke implicaties heeft dit volgens het barrièremodel? Allereerst is er in Nederland absoluut geen sprake van het omzetten van vaag geformuleerde wensen in eisen waarmee politici iets kunnen doen. Het probleem zinloos geweld is ‘klakkeloos’ op het bord van de politici gegooid. De eis die uitgaat van de maatschappelijke verontwaardiging kan kort samengevat worden als ‘doe niet niets, doe iets.’ ‘Iets’ doen is dermate abstract dat geen enkele politicus hiermee uit de voeten kan. Ten tweede is er geen sprake geweest van de standaardparticipant uit het model, maar van een nieuwe actor waarvoor andere regels gelden, namelijk de media. Deze ontwikkeling is niet voorbehouden aan het agendavormingsproces rond zinloos geweld, Vasterman concludeert een zelfde ontwikkeling bij een aantal andere mediahypes, zoals versterving in verpleeghuizen, ontuchtzaken op scholen en de gekke-koeien crisis. In alle gevallen bereikt een onderwerp door toedoen van de media de politieke agenda zonder dat er een concreet geformuleerde eis wordt neergelegd bij de overheid. Het barrièremodel biedt hier dus geen verklaring. Biedt het stromenmodel die wel?

Men zou kunnen argumenteren dat journalisten entrepreneurs zijn in het politieke proces. Zij hebben interne toegang tot de publieke agenda en zouden deze kunnen gebruiken om onderwerpen die zij van belang vinden onder de aandacht te brengen. Dit sluit aan bij de idee van de pleitende journalist² die openlijk bepaalde issues steunt en andere vermijdt. De journalist koppelt een nieuwsgebeurtenis (‘jongen dood na zinloos geweld’) aan een probleem (‘de samenleving wordt steeds onveiliger’) waardoor dit issue een onderwerp wordt op de politieke agenda. Tot zover biedt het stromenmodel inderdaad een betere verklaring voor het agendavormingsproces in Nederland. Kingdon legt daarnaast veel nadruk op oplossingen. Er moet een oplossing voor handen zijn waardoor het onderwerp ook de beleidsagenda kan halen. Er ‘zweven’ inderdaad oplossingen in het beleidsproces. Maatregelen als het verhogen van de minimum leeftijd voor het kopen van alcohol en zwaardere straffen waren al onderwerp van publiek debat voordat zinloos geweld een issue werd. Voorstanders – bijvoorbeeld beleidsmakers bij het ministerie van VWS - van een bepaalde maatregel hebben nu een *policy window* voor handen als mogelijkheid om hun oplossing omgezet te zien worden in beleid (zie Kingdon 1984: 213). Zij zien dus een open window en gebruiken dit om hun oplossing, die bij wijze van spreke in de kast lag, op de beleidsagenda te plaatsen.

6.4 DE VERENIGDE STATEN: VERDEELDHEID

---

² Zie paragraaf 2.4.4

Geweld is Amerika een ‘hot issue’. Het gaat hier niet alleen om willekeurig geweld, maar ook de stijgende criminaliteit staat in de Verenigde Staten al jaren op de politieke en de beleidsagenda. Vuurwapenbezit is al vanaf het begin van deze eeuw onderwerp van publiek en politiek debat (zie bijvoorbeeld King 1926). In het algemeen kan gesteld worden dat Republikeinen vuurwapenbezit verdedigen en Democraten vuurwapenbezit willen terugdringen³. In het officiële Republikeinse standpunt wordt gepleit voor een versterking van de bestaande wetten op vuurwapenbezit (Republican National Committee 2000: Internet). In de praktijk betekent dit dat de Partij niet voor nieuwe, strengere wetten is. De Republikeinse Partij ziet de oplossing voor het geweldsprobleem naast een betere handhaving van bestaande wetten op vuurwapenbezit ook in bestrijding van het drugsgebruik onder jongeren (*idem*). De Democraten pleiten wel voor meer ingrijpende wetten op vuurwapenbezit. Zij willen verplichte kindersloten op handwapens en een verbod op verkoop van handwapens aan veroordeelden en kinderen. Daarnaast willen de Democraten geweld bestrijden door invoering van antispijbelwetten en naschoolse activiteiten (Democratic National Committee 2000: Internet). De Democraten verbinden het geweldsprobleem aan de veiligheid van kinderen, net zoals gun control organizations overigens doen. Hillary Clinton, de huidige First Lady zet zich hier actief voor in (Welcome to the White House 2000: Internet).

De publieke opinie in de Verenigde Staten is verdeeld over vuurwapenbezit. Uit een oude studie uit 1981 blijkt dat zowel de pro-vuurwapenlobby als de anti-vuurwapenlobby claimen de publieke opinie aan hun kant te hebben (Wright 1981: 25). De vraag is hier dan ook over welke publieke opinie de beide kampen het hebben. ‘De’ publieke opinie bestaat niet en de Amerikaanse media zijn over dit onderwerp al even verdeeld als het publiek. Uit een vergelijking van opinieonderzoek uit de periode 1959-1990 blijkt dat de meningen van het publiek in deze periode nauwelijks veranderd zijn (Kleck 1991: 367, 378). Het percentage Amerikanen dat voor een verbod op vuurwapenbezit is, schommelt rond de veertig. Beide partijen proberen invloed uit te oefenen op de politieke en de beleidsagenda, met succes, zoals uit de vorige alinea duidelijk werd. De recente ontwikkelingen rond willekeurig geweld hebben het politieke debat laten herleven. De organisaties die strijden tegen vuurwapenbezit maken hiervan gebruik en lobbyen sterk op landelijk niveau in Washington maar ook op deelstatelijk niveau. Hierdoor moet de pro-vuurwapenlobby in de verdediging op dezelfde niveaus. Van twee kanten dus wordt er zeer professioneel gelobbyd om vuurwapenbezit op de politieke agenda te houden. Het barrièremodel biedt hier wel een verklaring. De anti-vuurwapenlobby zet haar wensen om in duidelijk geformuleerde eisen – een verplichte wachtperiode voordat een wapen aangekocht kan worden – en de pro-vuurwapenlobby ageert vervolgens tegen deze concrete eisen. In beide gevallen zijn de politieke entrepreneurs vertegenwoordigers uit de beweging, waarbij zij soms hulp krijgen van insiders zoals de eerder genoemde First Lady.

In de Verenigde Staten lukt het niet om het agendavormingsproces ‘af te maken’. Al decennia lang staat het onderwerp op de politieke agenda en op de beleidsagenda, maar het komt er niet van af omdat er geen bevredigend beleid wordt uitgevoerd. Het barrièremodel biedt dan ook inzicht in hoe wensen, eisen en strijdpunten de verschillende fases doorlopen en vervolgens weer teruggeplaatst worden in het proces omdat er geen

---

³ Het bestaan van een organisatie als Democrats for the Second Amendment (D2A) laat echter zien dat niet alle Democraten en Republikeinen over één kam geschoren kunnen worden.

politieke eenduidigheid bereikt kan worden over dit onderwerp. In het stromenmodel is de politieke kant van een onderwerp veel minder van invloed op succesvolle besluitvorming.

6.5 BELGIË: AGENDAVORMING VOLGENS HET BOEKJE

In het vorige hoofdstuk stelde ik dat het doel van de witte beweging in België het aan de kaak stellen van het politiek en justitieel falen was. De verontwaardiging die er heerste over het geweld tegen kinderen werd hiervoor gebruikt als springplank. De hervorming van het Belgische rechtssysteem is inderdaad een onderwerp geworden op de Belgische politieke agenda, evenals hervormingen bij de politie. Een aantal andere onderwerpen, als gelijke behandeling van slachtoffer en dader en afschaffing van de verjaring van seksueel misbruik, zijn ook onderwerp geworden van politiek debat (Verstraten 1997). Een aantal maatregelen zijn immers succesvol van de beleidsagenda af, zo werd in november van 2000 een wetsontwerp goedgekeurd waardoor minderjarigen beter worden beschermd tegen seksueel misbruik (Verhoest 2000).

Net als in Nederland hebben de media in België een grote rol gespeeld in de agendavorming. De geweldsbeweging wist zich verzekerd van continue media-aandacht. De massale mobilisatie voor de Witte Mars was niet mogelijk geweest zonder de media. We kunnen echter niet concluderen dat de Belgische situatie in deze gelijk is aan de Nederlandse. Het massale volksprotest was de reden dat politici en bestuurders niet onder het issue uitkwamen. De media speelden hierin een katalyserende rol, maar waren niet zo sterk als in Nederland ook actoren in het agendavormingsproces. Naar aanleiding van de zaak-Dutroux werd het stilzwijgen rond de overheid doorbroken en kwam het onderwerp op de publieke agenda. De omzetting van vage wensen in concrete eisen geschiedde vooral door de ouders van de getroffen meisjes en dan met name door Paul Marchal. Hij was ook degene die later zelf een politieke partij oprichtte. Al tijdens de Witte Mars werden de eisen van de betogers concreet geformuleerd. Door de massaliteit van het protest en de overweldigende media-aandacht hiervoor, werd het voor de Belgische overheid onmogelijk om voorbij te gaan aan deze eisen. Omdat deze eisen al vanaf het beginstadium helder gesteld werden, was het ook mogelijk de derde barrière te passeren waarin eisen worden omgezet in strijdpunten. De Belgische eisen voldeden eveneens aan de voorwaarden van Cobb en Elder voor succesvolle agendavorming: ze hadden een grote sociale betekenis, gingen op voor de lange termijn en waren niet te technisch van aard.

Het agendavormingsproces heeft zich in België in een betrekkelijk korte periode afgespeeld. Hoewel het barrièremodel wat statisch oogt door de noodzaak tot het doorlopen van de verschillende fases, biedt dit model toch echt een goede verklaring voor de Belgische gang van zaken. Aan de andere kant is het mogelijk een verklaring te zoeken in het stromenmodel, waarbij de affaire-Dutroux gezien kan worden als de politieke gebeurtenis voor het openen van de policy window. De affaire-Dutroux was de politieke gebeurtenis waaraan een langer sluimerend probleem - namelijk de onbevredigende werking van de Belgische overheid - werd opgehangen. Toen deze affaire aan het licht kwam, ontstond er een opening waardoor de koppeling mogelijk werd. Deze koppeling werd gemaakt door voortrekkers uit de beweging en werd opgepikt en ondersteund door de Belgische media.

6.6 DEELCONCLUSIE

Als vierde hypothese formuleerde ik *geweld is door toedoen van een groep actieve mensen uit de beweging een punt geworden op de politieke agenda*. Ik ging er vanuit dat voortrekkers uit de beweging trachten de politieke en beleidsagenda te bespelen. De beweging zoekt namelijk naar actie van de overheid om de door hun zorgvuldig geformuleerde eisen om te zetten in beleid. In België zien we dat het agendavormingsproces daar inderdaad zo is verlopen. Sleutelfiguren uit de beweging hebben hun wensen omgezet in eisen waarmee politici aan de slag konden. De massaliteit van het Belgische protest zorgde er eveneens voor dat het onmogelijk was voor politici om het protest te negeren. In de Verenigde Staten stond geweld in het algemeen en vuurwapenbezit in het bijzonder al gedurende lange tijd op de politieke agenda. De anti- en pro-vuurwapenlobby zorgen ervoor dat dit onderwerp ook onder de aandacht van bestuurders blijft.

In Nederland zien we echter een andere situatie. De voortrekkersrol die normaal gesproken vervuld wordt door organisaties en participanten uit de beweging, is in Nederland vervuld door de media. De media hebben een ander belang dan de beweging. Het doel van politiek protest is zoals gezegd actie van de overheid. Om deze te verkrijgen moet een onderwerp eerst op de politieke agenda geplaatst worden om vervolgens eventuele toegang tot de beleidsagenda te krijgen. De massamedia zoeken echter geen actie van de overheid, maar zoeken nieuws. Het is hen niet te doen om aandacht van de politieke agenda, maar om uitspraken van politici. Voor de media is het dan ook niet nodig om eisen zorgvuldig te verwoorden, de tweede barrière uit het model. We zien dan ook dat in Nederland de eisen weinig concreet zijn maar het onderwerp toch deel uit maakt van de politieke en van de beleidsagenda. Het idee van de pleitende journalist gaat dan ook niet op. De journalist heeft een eigen, professionele agenda, namelijk het zoeken en maken van nieuws. Persoonlijke betrokkenheid van de journalist speelt hier geen rol, hij besteedt geen extra aandacht aan zinloos geweld omdat hij oprecht bezorgd is over het onderwerp, maar hij besteedt er extra aandacht aan omdat het hem professioneel gewin op kan leveren.

Er is in Nederland (hierdoor) nog iets raars aan de hand. De overheid heeft zelf een soort belangenorganisatie in het leven geroepen, het Platform tegen Geweld op Straat, dat zich bezig houdt met deze problematiek. Dit Platform heeft tevens de aanzet gegeven tot het oprichten van een koepelorganisatie voor organisaties die zich bezig houden met geweld. Met andere woorden, in Nederland is er dus sprake van een omgekeerde wereld. De overheid geeft de beweging stimulansen om zich met het onderwerp bezig te houden in plaats van andersom.

Kingdon bespreekt de motivatie van entrepreneurs in het agendavormingsproces als volgt: 'Policy entrepreneurs are people willing to invest their resources in return for future policies they favor. They are motivated by combinations of several things: their straightforward concern about certain problems, their pursuit of such self-serving benefits as protecting or expanding their bureaucracy's budget or claiming credit for accomplishment, their promotion of their policy values, and their simple pleasure in participating. We have encountered them at three junctures: pushing their concerns about certain problems higher on the agenda, pushing their pet proposals during a process of softening up the system, and making the couplings we just discussed' (Kingdon 1984: 214).

Zowel in het stromenmodel als in het barrièremodel is de *richting* altijd duidelijk: uiteindelijk is het de bedoeling een probleem omgezet te zien worden in bevredigend

beleid. Hoewel insiders ook bijbedoelingen kunnen hebben, zoals beschreven in het citaat hierboven, is de richting altijd ‘omhoog’ naar de beleidsagenda. Het instellen van een organisatie als het Platform Tegen Geweld op Straat, duwt het onderwerp echter niet naar de beleidsagenda, maar weer terug naar de publieke agenda. De overheid doet dit om meer draagkracht onder de bevolking te genereren, terwijl deze draagkracht al bestaat zoals we in vorige hoofdstukken zagen: niemand is vóór zinloos geweld en de beweging kent geen echte tegenstanders. Daarnaast zien we dat de media een actieve actor is geworden in het proces. Maar ook de media zoeken er niet naar het onderwerp op de beleidsagenda te plaatsen met als doel bevredigend beleid, hun motivatie om het onderwerp op de agenda te houden heeft niets te maken met het doel van het protest, het doel van de media is namelijk meer nieuws. Dit heeft twee implicaties.

Op basis van de Nederlandse situatie kunnen we onze hypothese niet aannemen. Het zijn niet actieve mensen uit de beweging die er voor gezorgd hebben dat geweld onderwerp werd van de Nederlandse politieke agenda, maar de media. Het onderwerp heeft de beleidsagenda kunnen halen omdat insiders uit de overheid er oplossingen voor handen hadden die pasten bij dit probleem. Wederom is hier geen grote rol weggelegd voor de Nederlandse geweldsbeweging. De motivatie van insiders om dit te doen kan verklaard worden met behulp van het stromenmodel. Op dit moment rijst echter de vraag wat precies de invloed is van participanten uit de beweging. Het is hierbij interessant terug te gaan naar de vorming van een probleem. Kingdon stelt dat er een verschil bestaat tussen een omstandigheid waarin we leven en een daadwerkelijk probleem. Omstandigheden worden in sommige gevallen gedefinieerd als problemen, en hebben daardoor een betere kans te stijgen op de agenda, wanneer we de overtuiging hebben dat we er iets aan moeten doen (idem: 207). Geweld was aanvankelijk slechts een omstandigheid waarin we leefden. Er was geen sprake van een probleem waaraan iets gedaan moest worden, totdat geweld op een bepaalde manier geframed werd. Dit framen heeft zich niet alleen afgespeeld in de media, de media hebben hier ook zelf een actieve rol in gespeeld⁴. In de literatuur over agendavorming wordt er altijd vanuit gegaan dat actieve entrepreneurs zich inzetten voor een issue om dit probleem opgelost te krijgen. De motivatie van de media kan echter niet beschreven worden als het vinden van een oplossing voor het probleem, maar als het onder de aandacht brengen van het probleem met als doel nieuwsvergaring.

Hoewel in de Verenigde Staten en in België de agendavorming wel is aangezet door actieve mensen uit de beweging, zien we ook daar dat de media een grote rol spelen in het protest tegen geweld. In Amerika heeft de verslaggeving van de media een chaosframe gecreëerd waardoor geweld een drukkender issues werd. Vervolgens hebben de pro-vuurwapenlobby en de anti-vuurwapenlobby dit frame gebruikt om hun doelen beter te kunnen verwezenlijken. In België zien we dat de media een grote rol hebben gespeeld in het mobiliseren van mensen.

Een dergelijk actieve rol van de media komt nergens in de literatuur over sociale bewegingen voor. Dit is een groot mankement van de theorie. In het informatietijdperk spelen de media niet langer de rol van toeschouwer, maar spelen zij een hoofdrol op het maatschappelijk toneel. Omdat de media de publieke opinie beheersen, moet het model aangepast worden zodat deze rol adequaat kan worden geanalyseerd. De media als actieve actor implementeren in een model heeft echter één groot bezwaar: de media

---

⁴ Zie hoofdstuk 4.

hebben anders dan de andere actoren in bestaande modellen geen *politieke* motivatie. In hoofdstuk 9 zal ik deze nieuwe rol van de media proberen te duiden.

7

HELP ONS HELPEN

‘Schouderklopjes zijn erg prettig om te krijgen. Maar een financieel duwtje in de rug is ook bijzonder welkom.’

De Stichting Tegen Zinloos Geweld vraagt om donaties.

7.1 INLEIDING

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien hoe de massaliteit van het Belgische protest ervoor zorgde dat politici de eisen van de beweging niet kon negeren. Een beweging zal altijd proberen zoveel mogelijk mensen te mobiliseren om hun eisen kracht bij te zetten. In hoofdstuk 4 besprak ik de invloed van framing op het mobilisatiepotentieel. In hoofdstuk 5 besprak ik de invloed van niet aan het doel van de beweging gelieerde prikkels op de participatie van mensen. In dit hoofdstuk zal ik kijken naar de manier waarop organisaties proberen hun doelen te bereiken. Wat deze doelen zijn, kwam al aan de orde in de hoofdstukken 5 en 6. In dit hoofdstuk veronderstel ik dat de leiders van de geweldsbewegingen op een rationele en doordachte manier proberen deze doelen te bereiken. Ik ga er hierbij vanuit dat zij een grote achterban ambiëren om hun protest meer legitimiteit te geven. Hypothese V luidt: *Om hun doelen te bereiken en om meer mensen te mobiliseren maken de leiders van de geweldsbeweging op een rationele en doordachte manier gebruik van de beschikbare resources, met name de media.* In dit hoofdstuk besteed ik ook aandacht aan de organisaties binnen de bewegingen. Ik zal in kaart brengen welke alliantiepartners zij kiezen, hoe zij de media gebruiken en op welke wijze zij lobbyen.

7.2 NEDERLAND

7.2.1 RESOURCES VAN ORGANISATIES

De Nederlandse organisaties die protesteren tegen zinloos geweld kennen een zeer lage professionaliseringsgraad en beschikken niet of nauwelijks over een eigen vermogen. De meeste organisaties drijven namelijk op liefdadigheid van bedrijven en andere sponsors. De bereidheid hiertoe is groot. Zo is in het jaarverslag van de Stichting Meld Geweld te lezen dat de gehele financiering van de stichting ten bedrage van fl 1.618.872,- verkregen is uit free-publicity en sponsoring van bedrijven, instellingen en particulieren (Stichting Meld Geweld 2000: 18). Wanneer geld op een dergelijke wijze wordt verkregen, kan de organisatie dit niet naar eigen keuze besteden. Het geld dat de Stichting Meld Geweld heeft verkregen was bedoeld om een landelijke publiciteitscampagne rond geweld op te zetten. Ook de Landelijke Organisatie voor Veiligheid en Respect (LOVR) is nog geheel afhankelijk van sponsors en heeft geen budget. Inmiddels is er wel subsidie aangevraagd en zal er in de toekomst geld binnenkomen van leden (zie bijlage IV: 10-12). De Stichting Tegen Zinloos Geweld heeft wel een eigen, vrij te besteden vermogen, dat afkomstig is uit de verkoop van speldjes en andere artikelen. Ook dit geld is voornamelijk gebruikt voor het opzetten van een grootschalige reclamecampagne. Het voordeel van het op deze manier verkrijgen van eigen vermogen is dat de Stichting geen verantwoording

aan leden hoeft af te leggen over de manier waarop het budget wordt verdeeld. Aan de andere kant gaat het hier niet om een vast inkomen, wat wel het geval is bij jaarlijkse contributie.

Binnen de meeste organisaties ontbreekt dus het geld, maar de kennis is groot. In de besturen van de verschillende organisaties zitten mensen die over een zeer groot netwerk beschikken, bijvoorbeeld (oud-)politici, politiechefs en reclamemensen. De beschikking over een groot netwerk is een belangrijke resource voor deze organisaties, zeker wanneer het gaat om het benaderen van bedrijven en instellingen om iets voor niets te doen. De leden van dit netwerk weten de weg tot instanties te vinden en bovendien kan via relaties uit dit netwerk directe toegang tot de politieke agenda verkregen worden. Zo heeft het Platform Tegen Geweld op Straat - dat het kabinet moet adviseren - zitting in de LOVR, waarin ook de meeste organisaties die zich bezig houden met geweld in vertegenwoordigd zijn.

Van de meeste organisaties is het niet mogelijk lid te worden. Lidmaatschap van de LOVR is wel mogelijk, alleen deze organisatie is nog erg jong en heeft op dit moment dan ook nog geen leden. De achterban van organisaties is dus niet formeel maar informeel, het gaat om mensen die zij op de been weten te krijgen tijdens demonstraties et cetera. Op de grootste demonstraties kwamen naar schatting twintig duizend mensen af, deze vormen de passieve, informele achterban. Een dergelijke achterban is onbetrouwbaar: je weet nooit wie er wel of niet komt opdagen. Een dergelijke achterban is ook moeilijker te mobiliseren: er zijn geen formele directe kanalen. Mensen moeten op de hoogte gehouden worden van activiteiten via indirecte kanalen, zoals aankondigingen in de krant. De besturen van de verschillende organisaties bestaan zoals gezegd uit hooggeplaatste figuren. Een aantal organisaties is opgezet door slachtoffers van geweld, zoals de vader van Joes Kloppenburg die de Stichting Kappen Nou! in het leven heeft geroepen. Hij heeft echter direct contact gezocht met insiders die nu zitting nemen in het bestuur. Deze mensen zetten zich echter parttime in voor een organisatie en hebben dus minder tijd ter beschikking.

De actieve leden weten dus de weg in Den Haag en maken hier ook gebruik van. Er wordt gelobbyd op kamerleden en ambtenaren. Dit lobbyen gebeurt echter niet op de doordachte manier zoals beschreven in paragraaf 2.4.5. Vanwege gebrek aan resources zijn er geen professionele lobbyisten in dienst van de organisaties. Dit verkleint het effect van het lobbyen. De strategie van de organisaties is het actief aankaarten (penetreren) van een issue. Zinloos geweld wordt aangekaart bij de overheid. De tactiek die hierin gevolgd wordt is pro-actief. Het moet wel vermeld worden dat de overheid ook op organisaties op deze wijze lobbyt. De overheid stimuleert organisaties zich met dit onderwerp bezig te houden.

In paragraaf 2.4.2 stelde ik dat organisaties die voor hun inkomen afhankelijk zijn van donaties, een groot deel van het budget aan reclame zullen besteden. Dit zou een negatieve uitwerking kunnen hebben op potentiële leden omdat het gezien wordt als luxe goed. In Nederland zien we dat dit inderdaad kwaad bloed zet, maar niet bij potentiële leden, maar bij mogelijke alliantiepartners. Op potentiële leden heeft het juist een goed effect gehad, want de Stichting Tegen Zinloos Geweld is de bekendste anti-geweldsorganisatie in Nederland.

7.2.2 ALLIANTIES EN CONCURRENTIE

In deze scriptie is al eerder duidelijk geworden dat zinloos geweld voor de beweging een breed begrip is. De organisaties haasten zich om niemand voor het hoofd te stoten en niemand uit te sluiten. Hierdoor is het aantal mogelijke alliantiepartners erg groot. Zo wordt de Stichting Tegen Het Pesten algemeen geïncorporeerd in de beweging. Ook zien we Verenigde Verkeers Veiligheids Organisatie 3VO (voorheen Veilig Verkeer Nederland) en NS Reizigers terug als alliantiepartners. De insluitingstrategie die organisaties voeren en de brede coalitie die daar uit voortkomt, zorgt weliswaar voor een brede, maatschappelijke achterban, maar maakt het moeilijk om concrete, haalbare doelen te formuleren. Korte termijn coalities zijn vooral voordelig om mensen rond één specifiek punt of rond één actie te mobiliseren. Op de lange termijn zijn dergelijke coalities niet houdbaar, omdat organisaties in de eerste plaats aan hun eigen doelen en achterban moeten denken.

Op dit moment wordt er dus veel samengewerkt binnen de geweldsbeweging in Nederland, maar er is ook sprake van concurrentie. Zo is er een sluimerend conflict tussen de twee grootste organisaties, de Stichting Tegen Zinloos Geweld en de LOVR. Dit heeft te maken met twijfels over de integriteit van Bart Winsbrum, oprichter van de Stichting Tegen Zinloos Geweld. De Stichting beschikt over een groot eigen vermogen, terwijl de andere organisaties dit niet doen. Het is voor hen niet altijd even duidelijk waaraan dit geld wordt besteed (zie hiervoor uitgebreid bijlage IV). Hoewel iemand als Anja Krassenburg van de LOVR niet denkt dat er sprake is van concurrentie, is dit een naïeve gedachte. De resources van mogelijke donateurs, participanten en overheid zijn schaars: zij zullen een keuze moeten en willen maken welke organisatie zij steunen.

De goede verstandhouding die er is tussen de organisaties in de LOVR zou dan ook wel eens tijdelijk van aard kunnen zijn. Niet alleen is het waarschijnlijk dat de onduidelijkheid over de na te streven doelen de coalitie zou kunnen opbreken, het 'conflict' tussen de LOVR en de Stichting Tegen Zinloos Geweld zou een voorbode kunnen zijn van andere conflicten over geld in de toekomst. Naarmate een organisatie professionaliseert, wordt het instandhouden van de eigen organisatie steeds belangrijker. Aan leden moeten resultaten worden voorgelegd en het laten overleven van de organisatie wordt een doel op zich.

7.2.3 RELATIE MET DE MEDIA

De media zijn een belangrijke resource voor nieuwe sociale bewegingen. Zonder de media komt men er niet. De relaties van de verschillende organisaties in de Nederlandse geweldsbeweging met de media zijn redelijk formeel¹. De LOVR onderhoudt formele contacten met actualiteitenprogramma NOVA en met RADIO 1. De Stichting Tegen Zinloos Geweld onderhoudt formele contacten met RADIO 538 en internetprovider World Online. Daarnaast geven de media veel gratis publiciteit, zoals de kranten die gratis de advertenties voor de campagne van de Stichting Meld Geweld hebben afgedrukt. Tevens worden de media van acties op de hoogte gehouden via persberichten. Op deze uitgaande persberichten wordt door vrijwel alle media gereageerd waardoor de organisaties in de

---

¹ Met formele relaties bedoel ik geformaliseerde, officiële of erkende partners in tegenstelling tot informele relaties die meer terloops of losjes zijn of die zich in het informele circuit afspelen (dat wil zeggen, meer recreationeel). Een formele relatie is vaak vanuit hoofde van een functie, een informele relatie is iemand waarmee je meer sociale contacten onderhoudt.

luxepositie verkeren waarin zij zelf kunnen kiezen welke media zij te woord staan en onder welke voorwaarden.

De media zijn verzot op het onderwerp. Anders dan met oudere issues die de inzet van sociale bewegingen waren, is geweld een onderwerp waar de media niet op uitgekeken raken. Dit heeft te maken met de aard van het onderwerp en de professionele richtlijnen voor het maken van nieuws. De Britse criminoloog Chibnall heeft als eerste onderzoek gedaan naar de relatie tussen media en geweld. Hij onderscheidt acht richtlijnen aan de hand waarvan nieuwsitems worden gemaakt. Dit zijn acuutheid (snelheid/het heden), dramatisering (drama en actie), personalisering (focus op één persoon), simplificatie (zwart-wit denken), prikkeling (het taboe onthullen, voyeurisme), conventionalisme (hegemoniale ideologie), gestructureerde toegang (experts en autoriteiten) en nieuwigheid (nieuwe invalshoek, speculatie, twist). Uit deze richtlijnen leidt hij vijf regels van relevantie voor nieuws af. Het is nieuws wanneer het gaat om waarneembare en spectaculaire handelingen, wanneer er seksuele of politieke connotaties aan verbonden zijn, wanneer het levendig (*graphic*) gepresenteerd wordt, wanneer er een individuele 'aandoenlijkheid' is en wanneer het gaat om verslechtering van de situatie of repressie van een groep of actie (Chibnall 1977: 55).

Geweld - en alles wat daarmee te maken heeft, dus ook het protest ertegen - blijkt aan deze eisen te voldoen. Een stil protest na de dood van een slachtoffer combineert deze factoren. Zo is een dergelijke tocht een vooraf aangekondigd evenement, met een hoog dramagehalte vanwege de emotionele lading. De rouw van nabestaanden voedt het voyeurisme, hun kwaadheid werkt versimpelend et cetera. Een item over geweld is – met andere woorden – altijd nieuws. Vanwege deze speciale relatie tussen geweld en de media, hoeft de geweldsbeweging minder moeite te doen om in het nieuws te komen dan andere sociale bewegingen. De media zijn altijd op zoek naar een autoriteit op een bepaalde gebied om snel aan deskundige informatie te komen. Organisaties als de Stichting Tegen Zinloos Geweld willen op hun beurt dan ook maar al te graag als informatiebank optreden voor de media. De wederzijdse afhankelijkheid zorgt voor goede banden tussen beweging en media.

7.3 DE VERENIGDE STATEN

7.3.1 RESOURCES VAN ORGANISATIES

Het is moeilijk om inzicht te krijgen in de exacte budgetten van de verschillende organisaties, omdat zij deze graag geheim houden. In het algemeen beschikken de gun control organisaties over minder financiële resources dan de gun rights organizations omdat zij minder leden hebben. Dit kan weer te maken hebben met het grote aantal secundaire incentives dat gun rights organizations geven. Gun control organizations zijn sterker dan gun rights organizations afhankelijk van donaties. Deze donaties zijn niet aftrekbaar voor de belasting, omdat het gaat om lobbygroepen. Daarom hebben sommige organisaties, zoals de Coalition to Stop Gun Violence (CSGV) een zusterorganisatie in het leven geroepen die niet lobbyt, in het geval van de CSGV is dit het Educational Fund to End Handgun Violence, maar waarvoor donaties wel aftrekbaar zijn.

Zowel gun rights organizations als gun control organizations beschikken over een groter budget dan Nederlandse organisaties tegen geweld. De organisaties zijn veelal opgebouwd uit lokale afdelingen met aan het hoofd een nationale vestiging in Washington waar professionele mensen in dienst zijn. Er wordt dan ook zeer

professioneel gelobbyd door betaalde krachten die gespecialiseerd zijn in lobbyen. Gun control organizations stellen zich voorzichtig op in de doelen waarvoor zij lobbyen. Het is waarschijnlijk dat dit gebeurt aan de hand van een zorgvuldig opgestelde lobby-agenda waarin bekeken wordt voor welke maatregelen wel of geen steun te verkrijgen is.

Wapenbezit ligt niet alleen moeilijk bij het Amerikaanse publiek, het is ook een grondwettelijk recht waardoor nieuwe wetten die wapenbezit beperken een delicate kwestie worden. Gun control organizations proberen dan ook stapje voor stapje wetten te veranderen. Hun tactiek is pro-actief, de organisaties proberen het bestaande beleid te veranderen. Hiervoor worden verschillende technieken uit de kast gehaald. De anti-vuurwapenlobby krijgt steun van medische organisaties en probeert langs die wijze wetenschappelijke onderzoeken over het aantal slachtoffers en de risico's van vuurwapens in de massamedia te krijgen. Ook wordt de achterban gestimuleerd een brief te schrijven naar hun vertegenwoordiger in het Congres.

Gun rights organizations zijn al even professioneel opgezet. Zij bekijken de eisen van de gun control organizations met argwaan:

'Gun control supporters often wonder how the National Rifle Association (NRA) and other gun owners organizations can possibly oppose some of the more modest and apparently inoffensive regulations. Opponents reply that today's control, no matter how limited and sensible, will just make it that much easier to take the next, more drastic step tomorrow, and then the next step, and the next, until finally total prohibition of private possession of firearms is achieved. They argue that gun control is a 'slippery slope' on which it is hard to stop halfway, and that many proponents do not want to stop with just the more limited restrictions' (Kleck 1991: 9).

Gun rights organizations nemen dus een reactieve houding aan. Ze willen publieke en politieke aandacht voor het onderwerp zoveel mogelijk vermijden en zullen zich verzetten tegen potentiële negatieve uitkomsten. Ieder succes voor de anti-vuurwapenlobby is een nederlaag voor de pro-vuurwapenlobby. De houding van de gun rights organizations is echter wel zeer actief. Ook zij stimuleren hun achterban het Congres te schrijven, hetzij door middel van brieven hetzij door middel van het sturen van een geprefabriceerde e-mail via de website van de organisatie. Een andere lobbytechniek van gun rights organizations is het bevechten van nieuwe wetgeving door toetsing aan de grondwet. Hierdoor kan vastgesteld beleid ongrondwettelijk worden verklaard en bovendien heeft dit een voordelig effect op de publieke opinie, het laat namelijk zien dat gun control organizations proberen een grondwettelijk recht af te pakken van de Amerikaanse burger. Gun rights organizations beschikken over een groot budget dat gedeeltelijk gebruikt wordt om verkiezingscampagnes – van veelal Republikeinse kandidaten – te financieren. Hierdoor zijn zij verzekerd van steun. Gun control organizations hebben hiervoor minder geld.

Tenslotte zijn Amerikaanse organisaties rationeel bezig met public relations. Zij gebruiken regelmatig een bekend persoon als partner of spokesperson voor de organisatie waardoor gratis reclame bijna verzekerd is. Zo was komiek Rosie O'Donnell ceremoniemeester voor de Million Mom March en heeft de NRA acteur Charlton Heston als vaste voorzitter. Beide kampen bestoken elkaar met reclamecampagnes waarin oneliners ('Guns don't kill. People do') van groot belang zijn.

Gun rights organizations hebben meer leden dan gun control organizations², maar gun control organizations hebben meer actieve leden (Cook 1981: 40). Dit zou kunnen komen door de secundaire incentives die de verschillende organisaties geven. Gun rights organizations geven vooral praktische beloningen, waardoor vooral passief lidmaatschap wordt aangemoedigd. Gun control organizations stimuleren actief lidmaatschap juist in de vorm van sociale beloning en doelbeloning. De achterban van gun rights organizations kan echter wel gemobiliseerd worden tot meer actieve leden wanneer daar noodzaak toe zou zijn (*idem*), bijvoorbeeld in de vorm van een bedreigende wet. Maar omdat zij in de gunstige positie zitten waarin hun standpunt – wapenbezit – nu wet is, is actief lidmaatschap veel minder noodzakelijk. De achterban van gun control organizations verschilt van die van gun rights organizations. Vrouwen zijn vaker lid van gun control organizations, evenals mensen uit de grote steden of uit het Noorden van de Verenigde Staten. Daarnaast zien we dat jagers en andere bezitters van wapens – logischerwijs – meer voorkomen bij gun rights organizations (*idem*: 372).

7.3.2 ALLIANTIES EN CONCURRENTIE

Wat allianties en concurrentie tussen de verschillende organisaties binnen en buiten de Amerikaanse geweldsbeweging betreft, zien we een opvallend verschil tussen de gun control organizations en de gun rights organizations. Tussen de gun control organizations wordt veel samengewerkt. Deze organisaties beschikken dan ook over minder geldelijk resources dan de gun rights organizations, waardoor samenwerking meer noodzakelijk zou kunnen zijn. Ook met organisaties die zich niet specifiek op geweld of vuurwapens richten wordt samengewerkt. Zo werd voor de Million Mom March een brede ad-hoc coalitie gevormd tussen organisaties van verschillende aard (de opsomming van deze organisaties is te vinden in bijlage V). In deze coalitie vinden we onder andere organisaties die zich normaliter inzetten voor de belangen van *African-Americans*, vrouwen en medici. De samenwerking met andere gun control organizations was ook tijdelijk en niet permanent, hoewel de contacten tussen de verschillende organisaties goed zijn. De organisaties verschillen op kleine punten van elkaar³, zo vindt de ene organisatie dat er meer geld naar voorlichting over wapens moet, terwijl de andere organisatie van mening is dat er meer geld gestoken moet worden in het veranderen van de wetgeving. Over het algemeen is de onderlinge samenwerking groot.

In de pro-vuurwapenlobby is er minder sprake van samenwerking. Zo noemt Gun Owners of America (GOA) de National Rifle Association (NRA) *sell-outs*. Hoewel de gun rights organizations net als gun control organizations van elkaar verschillen op kleine punten, is de concurrentie tussen de organisaties groter. Dit komt omdat de organisaties sterk geprofessionaliseerd zijn en hierdoor sterker gericht op het overleven van de organisatie, meer dan dit het geval is bij gun control organizations. Zowel de GOA als de NRA zijn oude organisaties die al ruim een eeuw bestaan en oude conflicten worden niet snel vergeten, zeker niet door de sterk conservatieve achterban. Ook in de pro-vuurwapenlobby zien we dat organisaties allianties aangaan met organisaties buiten de vuurwapenlobby, zo heeft de NRA een samenwerkingsverband met Boy Scouts of America (National Rifle Association 2000: Internet), maar ook hier zien we minder samenwerking dan in de anti-vuurwapenlobby.

---

² Ter vergelijking: de NRA heeft naar schatting 4 miljoen leden, de CSGV slechts 100.000.

³ Zie paragraaf 3.4

7.3.3 RELATIE MET DE MEDIA

Zoals het professionele organisaties beaamt, zijn de gun control en gun rights organizations zich bewust van het belang van goede relaties met de media. De Women Against Gun Control noemen de relaties met de media als ‘één van de belangrijkste wapens in hun arsenaal’ (Women against Gun Control 2000: Internet). Zoals het lobbygedrag jegens de centrale overheid is uitgekend, zijn de mediarelaties dit ook. De meeste grote organisaties geven regelmatige persberichten uit waarin zij proberen de media te bespelen. Zo publiceert de CSGV veel persberichten waarin (semi-wetenschappelijk) wordt gewezen op de gevaren van wapenbezit. Het is voor gun control organizations erg gunstig dergelijke berichten in de media te zien, omdat dit gratis publiciteit betekent en helpt de publieke opinie te veranderen.

Daarnaast pleiten zowel gun control organizations als gun rights organizations voor minder geweld in de media. MAVIA loopt hierin voorop, zij maakt zich ernstig zorgen over het effect van geweld op televisie op jongeren. De roep om minder geweld komt echter van beide kampen maar lijkt vooralsnog weinig effect te hebben. Er is wel regelgeving, maar daar wordt losjes mee omgesprongen. In Amerika vertonen de media een selectieve nieuwskeuze: er wordt sterk gefocust op zware geweldsdelicten waardoor het beeld ontstaat dat deze meer voorkomen dan statistisch het geval is (Kidd-Hewitt 1995: 19). Ook zijn Amerikaanse televisieseries en films vaak zeer gewelddadig in vergelijking met Europese varianten. Geweld heeft een bepaalde aantrekkingskracht op het publiek en de Amerikaanse media gaan daar – zachtjes gezegd – schijnheilig mee om. In nieuws- en actualiteitenprogramma’s wordt aandacht besteed aan het effect van televisiegeweld op kinderen, er wordt voor gewaarschuwd door middel van diverse coderingen, maar nog zien Amerikaanse jongeren veel meer geweld op televisie dan hun Europese leeftijdsgenoten.

7.4 BELGIË

7.4.1 RESOURCES VAN ORGANISATIES

In de witte mars waren formele organisaties de grote afwezigen (Hellemans 1998: 322). De witte marsen kwamen tot stand door een ‘spontaan’ idee van één van de ouders van de verdwenen meisjes. De media hebben dit idee opgepikt waardoor de ouders niet anders konden dan de mars ‘organiseren’. De witte comités ontstonden pas na de grote marsen en kunnen gezien worden als kleine, lokale en informeel georganiseerde netwerken. Slechts elf procent van de betogers op de witte mars hadden van de mars gehoord via een organisatie (*idem*). De betogingen werden zonder budget geregeld, microfoons en media werden geleend. Participanten wisten van de demonstraties via mond-op-mond reclame of door melding in de media.

De actieve krachten achter de beweging zijn vooral de ouders van de getroffen kinderen. Het betreft hier verschillende typen mensen die weinig anders met elkaar gemeen hadden. Ook de passieve achterban van het protest is niet goed te segmenteren. Alle bevolkingsgroepen en alle leeftijden waren vertegenwoordigd, hoewel het wel opvallend was dat een relatief groot aantal huisvrouwen deel nam aan de manifestaties (*idem*: 315).

We kunnen dus niet zeggen dat de beweging veel resources in huis had. Het ontbrak de beweging aan geld en aan een bestaand netwerk waarmee gemobiliseerd kon worden.

Ook de (doorsnee) maatschappelijke positie van de actieve en passieve leden kan niet gezien worden als een extra resource.

De witte comités die na de grote demonstraties ontstonden probeerden zich zo informeel mogelijk te organiseren. De witte beweging wilde op een ‘andere’ manier aan politiek doen en wilde niet in strakke structuren vervallen waarmee zij vreesde dat de spontaniteit zou verdwijnen. De beweging wilde zich juist verzetten tegen ‘knechtende structuren, tegen blinde organisaties en bureaucratieën die geen verhaal toelaten, die de rechtsonderhorige als nummers beschouwen, die hen fijnmalen in procedures, beschikkingen en papiermolens en die geen oog hebben voor de mens achter ‘het geval’ dat ze moeten afhandelen’ (idem: 331). De witte comités waren lokaal opgericht rond gelijkwaardige zorgen en pas later ontstond er centrale coördinatie in Brussel. Daar gingen echter zoveel ruzies aan vooraf dat dit centraal orgaan al gedoemd was te mislukken. Toen de media na een tijdje afhaakten, lukte het de witte comités zonder organisatiestructuur niet meer mensen te motiveren en stierf de beweging een stille dood (idem: 330).

7.4.2 ALLIANTIES EN CONCURRENTIE

De lokale witte marsen werden veelal georganiseerd in samenwerking met andere lokale organisaties, zoals lokale afdelingen van het Rode Kruis, buurtcomités, wandelverenigingen, scholen, parochies, gemeentediensten en bedrijven (idem: 324). Het betreft hier echter altijd ad-hoc samenwerkingsverbanden op lokaal niveau. Er werd bijvoorbeeld niet samengewerkt met grote landelijke organisaties als vakbonden of andere sociale bewegingsorganisaties.

Vanwege de kleinschaligheid van de witte marsen, is er ook geen sprake van concurrentie. Het was geen vraag aan welke organisatie geld gedoneerd moest worden omdat organisaties ontbraken, het was geen vraag aan welke demonstratie men mee moest doen, omdat gekozen werd voor de meest dichtbij zijnde demonstratie. Toen een poging werd gedaan de comités landelijk te coördineren werden de verschillen tussen lokale comités duidelijk. Interne onenigheid over de te varen koers deed de beweging – samen met andere oorzaken – de das om.

7.4.3 RELATIE MET DE MEDIA

Net als in Nederland doken de media boven op de Belgische gebeurtenissen. De Belgische media kunnen verantwoordelijk gehouden worden voor de grote opkomst bij de Witte Mars (Hellemans 1998). De relatie tussen de media en de beweging gaat vooral van de media uit. Zij zochten contact met de ouders van de meisjes, zij bleven het nieuws keer op keer brengen, zij brachten andere zaken aan het licht et cetera. Vanuit de beweging zelf was het volkomen overbodig tijd te steken in het onderhouden van relaties met de media, omdat de media zelf wel kwamen. De beweging bevond zich hierdoor in een comfortabele positie, die hun later de das omdeed. Want nieuws is van korte duur. Toen de aandacht van de media wegebde, stond de beweging er alleen voor. Zonder de media lukte het haar dan ook niet de mobilisatie vast te houden.

Vanuit de beweging lag er overigens een taboe op al te veel contact met de media. Zo werd Paul Marchal vaak ‘mediageilheid’ verweten en werden de ouders geacht zich terughoudend op te stellen. Hierdoor was het ook niet mogelijk meer langdurige, formele contacten op te bouwen met de media. Wel was er tussen de ouders van de meisjes

onderling afgesproken op te roepen tot deelname aan het protest wanneer zij geïnterviewd werden door de pers. Let wel: zij hoefden die pers niet op te zoeken.

De in paragraaf 7.2.2 genoemde richtlijnen van Chibnall gelden voor de Belgische situatie nog veel sterker dan voor de Nederlandse. De opvallende vondst van de lichamen van de meisjes (acuïtheid), de gruwelijkheden rond Dutroux (dramatisering), de levend gevonden meisjes en de rouw van de ouders (personalisering), de schuld van de overheid (simplificatie), het seksuele karakter van de zaak (prikkeling), het afschrikwekkende van pedoseksualiteit (conventionalisme), de welwillendheid van ouders om in de pers te verschijnen (gestructureerde toegang), het aan het licht komen van allerlei schandalen (nieuwigheid); de affaire had alle ingrediënten om het tot 'goed' nieuws te maken. De deelnemers in de beweging vergaten hierbij alleen dat de aandacht van de media maar van korte duur is. Toen de media-aandacht af nam, verdween de belangrijkste resource van de beweging.

7.5 DEELCONCLUSIE

Dit hoofdstuk geeft voornamelijk inzicht in de (resources van) organisaties die zich inzetten tegen geweld. Deze beschrijving is weliswaar interessant maar er dienen zich twee dieper liggende vragen aan: in hoeverre gaan organisaties op een rationele manier om met resources en in hoeverre zijn deze resources nou belangrijk voor de beweging? Het antwoord op de laatste vraag is moeilijk te geven. Een grote, brede achterban is voor organisaties belangrijk om hun eisen meer legitimiteit te geven. Een grote achterban is echter niet doorslaggevend in het behalen van resultaten. De pro- en anti-vuurwapenlobby in de Verenigde Staten hebben beide een brede achterban, maar behalen weinig resultaten. De achterban van de Nederlandse geweldsbeweging is (relatief) kleiner, maar zij zijn wel een volwaardig gesprekspartner van de overheid. Dit heeft niets te maken met de resources van de organisaties, maar met de Political Opportunity Structure die in het volgende hoofdstuk wordt besproken. Resources zijn echter ook niet geheel onbelangrijk. Uit de gang van zaken in België kunnen we afleiden dat een formele organisatorische structuur onmisbaar is voor het voortbestaan van een beweging. Om deze structuur draaiende te houden zijn geld en kennis essentieel. Daarnaast zijn de media een onontbeerlijke resource om doelen te bereiken. Resources zijn dus in zoverre belangrijk dat zij nodig zijn voor de organisatorische structuur en omdat een goede relatie met de media belangrijk is.

In hoeverre gaan organisaties ook doordacht met resources om? De Nederlandse en Amerikaanse geweldsbeweging lijken zich hier goed van bewust te zijn. Zij proberen dit dan ook op een rationele, professionele manier te doen. Maar België laat zien dat dit niet altijd het geval hoeft te zijn. In hypothese V stelde ik: *Om hun doelen te bereiken en om meer mensen te mobiliseren maken de leiders van de geweldsbeweging op een rationele en doordachte manier gebruik van de beschikbare resources, met name de media.* Deze hypothese is juist⁴. Reclamecampagnes worden professioneel aangepakt en zelfs bij de kleinste organisaties is heel modern *on line merchandise* te verkrijgen. Volgens Kielbowitz⁵ hebben nieuwe sociale bewegingen geen directe ingang bij de media en moeten zij daarom doordacht te werk gaan. Dit gaat helaas voor hem niet op voor de geweldsbeweging. Vanwege de bijzondere aandacht die de media hebben voor dit met

---

⁴ Met uitzondering van België, maar daar ging de beweging mede door een gebrek aan resources ten onder.

⁵ Zie paragraaf 2.4.4

emotie overladen onderwerp, is het voor de bewegingen nauwelijks noodzakelijk zelf de media op te zoeken: de media komen naar hen toe. Organisaties moeten zich hierbij echter wel realiseren dat intensieve media-aandacht van korte duur is en dat die korte periode maar beter gebruikt kan worden om langdurige contacten op te bouwen.

8

ALLES IS STRUCTUREEL BEPAALD

‘Denied the opportunity of looking beyond his or her own world, the analyst is virtually blind.’
Politologen Dogan en Pelassy over de noodzaak tot het vergelijken van landen.

8.1 INLEIDING

In de voorgaande hoofdstukken hebben we gezien dat de geweldsbewegingen verschillend verlopen in de verschillende landen. De theorie van de Political Opportunity Structure (POS) probeert helderheid aan te brengen in de verschillende uitkomsten van landen door te kijken naar de verschillen in de politieke mogelijkheden die er in een land voorhanden zijn. Mijn laatste hypothese luidt: *Het succes van de geweldsbeweging verschilt per land omdat de politieke mogelijkhedenstructuur in de drie landen onderling verschilt.*

Er zijn vier factoren die de POS bepalen. Allereerst is de aard van de politiek maatschappelijke scheidslijnen van invloed. In het algemeen liggen de wortels van ieder conflict in culturele scheidslijnen die structureel zijn. Sociale en culturele scheidslijnen worden politieke scheidslijnen als zij gepolitiseerd worden. Door een historisch proces van mobilisatie, politisering en democratisering verkrijgen deze politieke scheidslijnen een normatief karakter en een organisatorisch netwerk (Kriesi 1995: 3). Op basis van de politiek maatschappelijke scheidslijnen kan voor ieder land het mobilisatiepotentieel ingeschat worden. Dit wordt gedaan aan de hand van de mate van geslotenheid van de groep en de mate van pacificatie van de scheidslijn. De geslotenheid van de groep heeft te maken met de mate van segmentatie met andere groepen en de mate van integratie onderling. Zo waren de verschillende maatschappelijke groepen in Nederland tijdens de Verzuiling zeer gesloten - namelijk gesegmenteerd op basis van religie en klasse - en waren de groepen buitengewoon homogeen. De tweede dimensie betreft de mate van pacificatie. Wanneer oude scheidslijnen niet langer inzet zijn van conflict, noemen we ze gepacificeerd (idem: 5-6).

De formele institutionele structuur van de staat vormt de tweede factor van de POS. Er wordt hier een onderscheid gemaakt tussen zwakke en sterke staten, waarbij een sterke staat veel autonomie heeft en veel kracht heeft zaken gedaan te krijgen en waarbij een zwakke staat deze zaken ontbeert. De formele institutionele structuur van de staat wordt bepaald door vier deelfactoren. Allereerst is de mate van verticale, territoriale decentralisatie van belang. Het gaat hier bijvoorbeeld om het verschil tussen een federale staat (veel ingangen voor uitdagers, veel actoren en daardoor minder in staat sterk te handelen: zwak) of een gecentraliseerde staat (sterk). Daarnaast is de horizontale concentratie van de staatsmacht van belang: de verdeling tussen wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht. Wanneer vrijwel alle macht is geconcentreerd bij de uitvoerende macht, kan deze daadkrachtig handelen maar zijn er minder toegangspunten. Wanneer de rechtsprekende macht veel bevoegdheid heeft – zoals in de Verenigde Staten – biedt dit een extra ingangspunt. Vervolgens is ook de aard van het electoraal systeem van invloed op de institutionele structuur van de staat. Het gaat er hier om of het systeem is opgebouwd

rond een meerderheidsstelsel (meer gesloten voor buitenstaanders) of rond proportionele vertegenwoordiging. In het laatste geval is het voor uitdagers mogelijk een partij op te richten en kans te maken op een zetel in de volksvertegenwoordiging. Ook is het belangrijk te kijken naar het aantal partijen: hoe meer partijen, hoe meer onderlinge concurrentie, hoe meer bestaande partijen willen luisteren naar uitdagers en hoe meer kans een sociale beweging heeft op het vinden van medestanders. Tenslotte is de aanwezigheid van directe democratische procedures van belang. De mogelijkheid tot het houden van een referendum, correctief of bindend of wat dan ook, is een belangrijk instrument voor buitenstaanders om invloed uit te oefenen op de politiek (idem: 27-32).

De derde factor die de POS bepaalt, is de strategie van de overheid. Nota bene: het gaat hier om de informele strategie van de overheid, die losstaat van de formele structuur van de overheid. De strategie van de overheid ten aanzien van maatschappelijke pressiegroepen is ofwel exclusief (repressief, confronterend en polariserend) ofwel inclusief (faciliterend, coöperatief en assimilatief) (idem: 33-34). Deze informele houding die een overheid aanneemt ten aanzien van collectief gedrag is het gevolg van een lange historie van omgaan met tegenstanders en is zeer statisch gebleken door de tijd heen. Integratieve strategieën vinden we vooral bij kleine Europese landen met een open economie, terwijl exclusieve strategieën vooral voorkomen bij landen die (ooit) een absolutistisch systeem hebben gehad (idem: 35).

De vierde factor van de POS, de machtsconfiguratie in het partijsysteem, is als enige factor van de POS variabel in de tijd. Het gaat hier om veranderingen in regeringscoalities, de aanwezigheid van invloedrijke bondgenoten en scheidslijnen binnen en tussen heersende elites (idem: 53). Historisch gezien vinden nieuwe sociale bewegingen vaak aansluiting bij linkse partijen, maar dat is niet per definitie zo. Statistisch gezien vormen nieuwe sociale beweging zich vaker rond issues waar linkse partijen zich ook bij betrokken voelen dan waar rechtse partijen zich bij betrokken voelen. Een linkse partij in de regering hoeft bovendien niet altijd voordeel te betekenen voor een nieuwe sociale beweging. Nieuwe sociale bewegingen zullen kunnen anticiperen op voor hun aantrekkelijk beleid, waardoor acties zouden kunnen afnemen. De regering kan er voor kiezen de beweging in te kapselen. Regeringspartijen luisteren echter vaak alleen naar gematigde eisen. Wanneer links in de oppositie zit, kan dit eveneens gunstig zijn voor nieuwe sociale bewegingen, omdat links zich door een bondgenootschap met bewegingen gesterkt voelt in het voeren van oppositie. Openingspunten voor nieuwe sociale bewegingen doen zich vooral voor bij een wisseling van de machtsconfiguratie bij verkiezingen (idem: 59, 60).

In dit hoofdstuk zal ik nagaan hoe de POS er voor de drie landen van mijn onderzoek er voor nieuwe sociale bewegingen in het algemeen uitziet. Daarbij bespreek ik eveneens wat het effect van die specifieke mogelijkhedenstructuur is op de geweldsbeweging in dat land. Ik bespreek de kansen die de beweging heeft en de mogelijke resultaten die zij kan behalen.

8.2 NEDERLAND

8.2.1 POS IN NEDERLAND

In Nederland is de politieke mogelijkhedenstructuur voor sociale bewegingen in het algemeen gunstig. Oude politieke tegenstellingen op basis van klasse, de scheiding van kerk en staat en de tegenstelling tussen centrum en periferie zijn in Nederland reeds lang

gepacificeerd. Hierdoor is er meer ruimte voor nieuwe issues (Duits 1997: 11-18, Duyvendak 1992: 39-41). Maatschappelijke groepen zijn in Nederland al lang niet meer gesloten. Leden van 'oude' groepen zijn hierdoor beschikbaar om op basis van nieuwe tegenstellingen gemobiliseerd te worden.

De formele institutionele structuur in Nederland biedt met name aan de inputzijde mogelijkheden tot invloed. Het ambtenarenapparaat is geprofessionaliseerd en onafhankelijk en vormt daardoor een aparte ingang voor beleidsbeïnvloeding. Het maatschappelijk middenveld is breed ontwikkeld met een scala aan organisaties die voor elke organisatie potentiële partners kunnen zijn. Het parlement heeft een sterke positie ten opzichte van de regering en kan dan ook direct ingrijpen in het beleid van de regering. Bovendien heeft Nederland een bijzonder open electoraal systeem, zodat verschillende grote en kleine partijen bereid zijn om voor bepaalde belangen op te komen in het parlement. Aan de outputzijde zijn de mogelijkheden echter beperkt. De rechterlijke macht is betrekkelijk zwak ten opzichte van de overheid en er is niet voorzien in directe democratische procedures, hoewel met name op dit laatste punt de laatste jaren enige verbetering is gekomen. Een ander nadeel voor sociale bewegingen is de sterke positie van de centrale overheid ten opzichte van lokale overheden, waardoor resultaten meestal op nationaal niveau behaald moet worden (Duyvendak 1992: 42-47).

Daarnaast voert de Nederlandse overheid een duidelijk integratieve strategie ten aanzien van tegenstanders. Vanuit de Verzuiling is een samenwerkingscultuur overgebleven waardoor de politieke cultuur in Nederland gebaseerd is op compromis en tolerantie. De Nederlandse overlegstructuur, ook wel Poldermodel genoemd, leidt er toe dat tegenstanders van de overheid snel kunnen rekenen op een plaats aan de gesprekstafel. Ook zien we dat het in Nederland betrekkelijk eenvoudig is om subsidie te krijgen. Subculturele bewegingen hebben in Nederland meer kans van slagen dan in de meeste andere landen, juist vanwege de Verzuiling. Als zowel protestanten als katholieken recht hebben op subsidie, geldt dit ook voor andere minderheden. Na de Verzuiling zijn er in Nederland dan ook een hoop 'minizuiltjes' ontstaan, van homo's, vrouwen of allochtonen. Iedere minderheid kan rekenen op subsidie (idem: 47-48).

De machtsconfiguratie in het partijstelsel is variabel in de tijd. Op dit moment is de zogenaamde paarse coalitie al een aantal jaar aan de macht. De samenwerking tussen links (PvdA) en rechts (VVD) geeft nog eens aan in hoeverre klassentegenstellingen in Nederland zijn gepacificeerd. Deze brede coalitie maakt het voor sociale bewegingen echter moeilijker om oppositie te voeren, omdat de grootste potentiële medestanders op dit moment in de regering zitten. Voor de geweldsbeweging heeft dit echter niet zozeer effect, omdat zij niet speciaal bij één partij aansluiting zoekt. Vanwege de sterke roep om herstel van normen en waarden die uitgaat van de beweging, zou men bovendien verwachten dat zij meer aansluiting zoeken bij conservatieve partijen als het CDA, dat op dit moment in de oppositie zit.

8.2.2 EFFECT POS OP BEWEGING

Zoals gezegd is de POS in Nederland gunstig voor nieuwe sociale bewegingen en dit geldt ook voor de geweldsbeweging. We zien dat de overheid een rol speelt die zelfs nog sterker dan als integratief kan worden uitgelegd. De overheid heeft een grote rol gespeeld in de aanzet tot het vormen van de koepelorganisatie LOVR door de invloed van het

Landelijk Platform Tegen Geweld op Straat, dat – nogmaals – een overheidsinitiatief is. Hiermee houdt de overheid een sterke vinger in de pap. Het Platform heeft zitting in de LOVR en kan hierdoor grote invloed uitoefenen op het verloop van de beweging. Het is dan ook niet waarschijnlijk dat een beweging een uitdagende of sterk kritische houding ten aanzien van de overheid zal aannemen. Het ligt meer in de verwachting dat de beweging verder zal institutionaliseren. Dit zal zich uiten in het actiepatroon van de beweging. Confrontatieve acties als bezettingen of stakingen zijn onwaarschijnlijk; petitie, stille tochten en andere vormen van een gematigd actiepatroon zullen de boventoon voeren. We zien dan ook dat er zich tijdens acties van de geweldsbeweging geen incidenten hebben voorgedaan en dat de overheid door sleutelfiguren uit de beweging als medestander wordt genoemd (zie bijlage IV: 14).

De beweging zal het dan ook van de rol als gesprekspartner van de overheid moeten hebben. Zo gaan er in Nederland al langer stemmen op voor bijvoorbeeld het zwaarder straffen van daders. In andere landen zou via een referendum druk uitgeoefend kunnen worden op de regering. In Nederland is echter alleen inspraak mogelijk. Gelijk halen via de rechter is ook moeilijk in Nederland, omdat de Nederlandse rechterlijke macht niet de bevoegdheid heeft wetten te toetsen aan de grondwet.

Tegen de verwachting in zien we dat de beweging vooral lokaal successen boekt. Zo werd in Tilburg in samenwerking met de lokale politie een avond georganiseerd waarbij het uitgaand publiek op wapens werd gecontroleerd en zien we dat er veel lokaal wordt samengewerkt met de gemeente en horecaorganisaties om uitgaansgeweld tegen te gaan. Het gaat hier echter om kleine successen – meer samenwerkingsverbanden en incidentele acties - die niet omgezet lijken te worden in landelijke beleid. Openingstijden en dergelijke vallen dan ook onder gemeentelijk beleid. Op landelijk niveau worden de eisen van de beweging niet duidelijk gespecificeerd. Net als de beweging is de activiteit van de overheid rond zinloos geweld gefragmentariseerd: ministeries houden zich binnen hun eigen afdeling bezig met verschillende initiatieven. De beweging zou kunnen pleiten voor meer coördinatie, maar legt echter zelf ook de nadruk op bewustwording in plaats van concrete, instrumentele doelen.

De Nederlandse overheid ziet graag brede organisaties als gesprekspartner, omdat dit de legitimiteit van het beleid vergroot. Vanwege de brede coalitie ziet zij bovendien ook graag gematigde organisaties als gesprekspartner omdat dit de kans op succesvolle (consensus-) beleidsvorming vergroot. De overheid vindt in de LOVR dan ook een uitstekende gesprekspartner. De LOVR zou deze positie kunnen gebruiken om meer successen te behalen. We zien echter dat de LOVR juist door het brede scala van leden moeilijkheden heeft met het formuleren van eisen. Omdat zij zich er tegen verzet het ene leed boven het andere te plaatsen, is prioritering moeilijk: gaan we eerst wat aan de straffen doen, of eerst het probleem van pesten oplossen? De LOVR zou ook haar gunstige positie kunnen uitbuiten door veel subsidie binnen te halen waardoor de organisatie meer kan professionaliseren. Ook hier zien we echter weinig activiteit.

Naarmate de geweldsbeweging in Nederland zich verder zal ontwikkelen, is het waarschijnlijk dat er facties binnen de beweging zullen gaan ontstaan. Wanneer successen binnen een breed kader als de LOVR zullen uitblijven, zullen organisaties wellicht op een andere wijze proberen het succes te verkrijgen. De andere grote Nederlandse organisatie, de Stichting Tegen Zinloos Geweld, zal dan wel eens in de meest gunstige positie kunnen komen te zitten, omdat deze op dit moment veel onafhankelijker is van de overheid. Voor

haar is het gemakkelijker een meer uitdagende houding ten aanzien van de overheid aan te nemen.

8.3 VERENIGDE STATEN

8.3.1 POS IN DE VERENIGDE STATEN

De POS in de Verenigde Staten verschilt aanzienlijk van die in Nederland. In Amerika zijn oude maatschappelijke tegenstellingen veel minder gepacificeerd. Dit komt mede door de aard van het tweepartijstelsel, waarin consensus veel minder noodzakelijk is en de nadruk juist meer ligt op polarisatie. Oude issues als rassenpolitiek en de tegenstelling tussen het meer landelijke Zuiden en het meer verstedelijkte Noorden, zijn nog steeds actueel. Deze conflicten tussen verschillende groepen zijn niet gepacificeerd en de organisaties zijn geen formele gesprekspartners in het politieke systeem waardoor het conflict slapend aanwezig blijft. Hierdoor is er voor opkomende nieuwe sociale bewegingen minder ruimte voor nieuwe mobilisatie.

Amerika is een federale staat en de deelstaten hebben een grote mate van autonomie. Hierdoor zijn er niet alleen veel verschillen tussen de afzonderlijke staten van Amerika, maar dit betekent ook dat er voor sociale bewegingen veel verschillende ingangen zijn. De uitvoerende macht in de Verenigde Staten is zwak ten opzichte van de wetgevende macht. Dit wordt gecompenseerd door een groot aantal pluralistische lobbygroepen (Kriesi 1995: 31). Bovendien is de rechterlijke macht in Amerika relatief sterk, waardoor er extra ingangen zijn. In de Verenigde Staten zit er slechts één partij in de regering¹, waardoor de regering erg sterk en hoog gedisciplineerd is en er meer ingrijpende beleidsveranderingen mogelijk zijn (idem: 30). Het electoraal systeem is zeer gesloten. De Verenigde Staten kennen een tweepartijstelsel op basis van een districtenstelsel. Het is voor buitenstaanders nauwelijks mogelijk politieke macht te verkrijgen buiten de twee grote partijen. Daarbij komt dat verkiezingscampagnes in Amerika erg veel geld kosten. Vooral op lokaal niveau zijn er directe democratische procedures mogelijk, veel deelstaten bieden de mogelijkheid tot een referendum. Alles bij elkaar genomen kan Amerika getypeerd worden als een zwakke, open staat. De zwakheid komt vooral voort uit de zwakheid van de uitvoerende macht ten aanzien van de rechterlijke macht en de autonomie van de deelstaten (Kitschelt 1986: 63-65).

In Nederland voert de overheid een strategie waarin ze probeert tegenstanders zo veel mogelijk te coöpteren in het systeem. Ook de Amerikaanse overheid heeft een assimilatieve houding ten aanzien van bewegingen (idem: 67-68), maar deze is minder vergaand dan in Nederland. De Amerikaanse overheid heeft geen formele kanalen waarin organisaties betrokken worden bij het beleid. De overheid staat in de praktijk echter wel open voor de zeer vele belangengroepen die er actief zijn op nationaal en deelstatelijk niveau. Lobbygroepen worden beschouwd als legitieme vertegenwoordigers van minderheden, vertegenwoordigers van een – soms – belangrijke electorale achterban. Aan de andere kant zien we dat de organisaties niet hoeven niet te rekenen op subsidie en incidenteel wordt er hard opgetreden tegen protest, zoals de repressieve houding ten aanzien van de *civil rights movement* in het Zuiden (Kriesi 1995: 39).

---

¹ Hier zijn uitzonderingen op. Het komt voor dat een president (een klein aantal) leden van de andere partij opneemt in zijn regering.

Op het moment van schrijven heeft Amerika net een nieuwe president gekozen, de Republikein George W. Bush. De verdeling van de macht tussen de Republikeinen en Democraten in de volksvertegenwoordiging is bijna half om half. De pro-vuurwapenlobby heeft de meeste banden met Republikeinen en de winst van Bush is dan ook gunstig voor hen. De Republikeinen moeten echter wel samenwerken met de Democraten. Deze zijn hoofdzakelijk verdeeld over het issue en willen niemand voor het hoofd stoten. Het ziet er dus gunstig uit voor de pro-vuurwapenlobby die na acht jaar Democratische meerderheid opgelucht adem kunnen ademen. Hoewel de anti-vuurwapenlobby in die periode in principe successen had moeten kunnen behalen, heeft zij dit niet echt gedaan.

8.3.2 EFFECT POS OP BEWEGING

De Amerikaanse POS geeft vooral veel openingen voor de geweldsbeweging. We zien dan ook dat er veel organisaties op deelstaatsniveau actief zijn om daar te lobbyen voor wetgeving in hun voordeel. De anti-vuurwapenlobby wordt echter gehinderd door de aard van het onderwerp. Omdat vuurwapenbezit een grondwettelijk recht is, wordt wetgeving op deelstaatsniveau bemoeilijkt. Kleine aanpassingen in de wet worden door de pro-vuurwapenlobby aangekaart bij de rechterlijke macht, die wetten aan de grondwet kan toetsen. Dit is een groot voordeel voor de gun rights organizations en (daarom) een groot nadeel voor de gun control organizations.

De geweldsbeweging in de Verenigde Staten heeft zich gemobiliseerd aan de hand van de bestaande scheidslijn tussen pro- en anti-vuurwapenbezit. Dit mobilisatiepotentieel was al actief en daar heeft de beweging handig gebruik van gemaakt. Daarnaast valt de scheidslijn tussen voor of tegen wapens samen met al bestaande scheidslijnen tussen het Zuiden en het Noorden en deels ook met de scheidslijn tussen Republikeins en Democratisch. De geweldsbeweging had nooit zo groot kunnen groeien als zij de koppeling met wapenbezit niet had gemaakt, omdat in de Verenigde Staten oude conflicten nauwelijks gepacificeerd zijn waardoor er weinig tot geen ruimte is om op basis van nieuwe tegenstellingen te mobiliseren.

De houding van de overheid ten aanzien van de geweldsbeweging is relatief open. Net als andere nieuwe sociale bewegingen worden organisaties niet gesubsidieerd of gefaciliteerd en is er geen sprake van geïnstitutionaliseerd overleg. De organisaties moeten het vooral hebben van lobbyen. De Amerikaanse overheid heeft echter een zeer open houding ten aanzien van lobbygroepen, zij worden algemeen erkend als 'de stem van het volk'. Massaal protest is ook mogelijk en komt ook voor, zoals de Million Mom March, maar de effecten daarvan zijn klein. Dit heeft alles te maken met de POS in de Verenigde Staten. De Democratische partij heeft wel oor naar het protest van de gun control organizations, maar moet zich manoeuvreren in een congres waarin Republikeinen en Democraten ongeveer evenveel macht hebben. Onder het bewind van Clinton had de beweging in theorie meer successen moeten kunnen behalen, maar de zwakheid van de Amerikaanse staat verhindert dat. De POS in Amerika begunstigt de status quo. Herziening van de wapenwet is erg moeilijk en de daadkracht van de federale regering wordt belemmerd door de sterke positie van de rechterlijke macht en de deelstaten. Nu de Republikeinen in de regering zitten, zal dit voordeel opleveren voor de pro-vuurwapenlobby. De Republikeinen zullen geen maatregelen nemen die tegen wapenbezit ingaan en de pro-vuurwapenlobby kan dit gebruiken om haar krachtige positie verder te

versterken. De anti-vuurwapenlobby zal des te harder moeten protesteren om successen te behalen. Na de verandering in de macht ligt het dan ook in de verwachting dat zij harder gaat demonstreren en dat haar inzet minder gematigd zal zijn. Harde protestacties als bezettingen zijn hierbij niet uitgesloten wanneer de federale overheid geen gehoor geeft. De exclusieve strategie van de overheid maakt ook de noodzaak tot harde acties groter.

8.4 BELGIË

8.4.1 POS IN BELGIË

Net als Nederland kan België historisch gezien worden als een pacificatiedemocratie. Conflicten worden intern beslecht door de elites van verschillende groepen (zuilen) en massamobilisatie wordt zoveel mogelijk vermeden (Hellemans 1998: 305). In België zijn de oude scheidslijnen echter nog steeds van kracht. Het gaat hier vooral om het verschil tussen Wallonië en Vlaanderen, dat samenvalt met een verschil langs taalgrenzen en sociaal-economische grenzen. We zien dat de politiek maatschappelijke scheidslijnen weliswaar gepacificeerd zijn, maar dat deze groepen erg gesloten zijn. Hierdoor is er minder ruimte voor nieuwe sociale bewegingen om langs nieuwe scheidslijnen te mobiliseren.

België is een federale staat. België bestaat uit drie Gemeenschappen, een Vlaamse, een Franse en een Duitstalige, die de inwoners naar taal en cultuur verdelen. Daarnaast is België politiek gezien verdeeld over drie gewesten, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De indeling in de gewesten is het gevolg van een staatshervorming op basis van een streven naar meer economische autonomie. Op juridisch vlak zijn de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten aan elkaar gelijk. De federale Staat heeft echter de meest belangrijke bevoegdheden. Onder deze hoogste verdieping vinden we 10 provincies die verantwoording moeten afleggen aan de drie eenheden uit de bovenste laag en 589 gemeenten die onder toezicht staan van het Gewest waarin zij zich begeven (Belgian Federal Government On Line 2000a: Internet). Deze complexe staatsstructuur geeft veel toegangspunten, maar heeft als nadeel dat de daadkracht van de verschillende eenheden minder groot is. Net als in Nederland heeft het parlement een sterke positie ten aanzien van de regering. Ook de rechterlijke macht biedt, net als in Nederland, minder kansen voor sociale bewegingen dan in de Verenigde Staten. Het electorale systeem is open: veel partijen en proportionele vertegenwoordiging. Hiermee is België een mix tussen Nederland en de Verenigde Staten. België kan getypeerd worden als een zwakke staat met erg veel toegangspunten

Evenals Nederland hanteert de Belgische overheid een inclusieve strategie ten aanzien van tegenstanders. Ook kent België een lange neocorporatistische geschiedenis. Nieuwe politieke conflicten worden dan ook op een vergelijkbare manier aangepakt: vertegenwoordigers van organisaties worden uitgenodigd en problemen tracht men te pacificeren (idem: 331). België als klein land met een open economie gedraagt zich dus zoals verwacht

In België hebben op dit moment twaalf partijen zitting in de volksvertegenwoordiging. De coalitie is opgebouwd uit VLD (liberalen, Vlaanderen), PS (socialisten, Wallonië), PRL (liberalen, Wallonië), SP (socialisten, Vlaanderen), ECOLO (groenen, Wallonië) en AGALEV (groenen, Vlaanderen) (Belgian Federal Government On Line 2000b: Internet). We kijken echter naar een periode waarin er een andere regering aan de macht was. Bij de verkiezingen van 1995

hadden er elf partijen zitting in de Kamer. De coalitie bestond toen uit de Vlaamse en Waalse Christen-democraten CVP en PSC en de Socialisten PS en SP. Zij zijn vanaf 1992 aan de macht geweest onder leiding van premier Jean-Luc Dehaene (Federale Voorlichtingsdienst 2000: Internet). Dit zou zeer gunstig moeten zijn geweest voor de Belgische geweldsbeweging. Linkse partijen sympathiseren vaak met nieuwe sociale bewegingen en veiligheid van kinderen is een stokpaardje voor vrijwel iedere christendemocratische partij in Europa.

8.4.2 EFFECT POS OP BEWEGING

Het eerste dat opvalt in België is dat de beweging niet langs een scheidslijn mobiliseerde. Er was geen sprake van conflicterende standpunten over het geweldsissue, zoals in de Verenigde Staten, maar er was sprake van een single issue waarin emotie erg belangrijk was. De aanhangers van de beweging waren dan ook afkomstig uit alle lagen van de bevolking² en vormen niet één duidelijk te onderscheiden bevolkingsgroep. Aan de hand van de POS van België was een massaal protest rond een nieuw issue eigenlijk niet te verwachten. De kortstondige massaliteit van het protest had dan ook meer te maken met de onvrede die er heerste over de politiek. De kortstondigheid van het protest geeft echter ook aan dat de theorie van de POS hier niet onjuist hoeft te zijn: juist de teloorgang van de beweging geeft aan dat het in België moeilijk is mensen blijvend te mobiliseren rond een nieuw issue.

Daarnaast valt op dat in de beweging centrale organisaties ontbraken. Dit betekende een groot nadeel voor de beweging, want de Belgische overheid is - net als de Nederlandse overheid - gericht op pacificatie en wil graag in een semi-corporatistisch model overleggen met organisaties die optreden als vertegenwoordigers van hun achterban. De Belgische geweldsbeweging richtte zich echter *tegen* de overheid. Wanneer zij had samengewerkt met deze overheid waar ze juist vanaf wilde, had ze haar eigen doodvonnis getekend. In de Belgische overlegcultuur zijn harde acties echter *not done*. Hierdoor zat de beweging met een groot dilemma: harde acties zijn nodig om de politiek wakker te schudden, maar de Belgische bevolking wil geen harde actie voeren en overleggen met de overheid is de meeste logische manier, maar ze konden niet met de overheid overleggen omdat we de achterban dan af zou vallen. In België is er een nieuwe actievorm ontstaan, het stille protest. De kracht van stil protest is erg groot, stilte drukt iets uit ('hier zijn geen woorden voor') en vooral massale stilte maakt erg veel indruk. Op deze manier waren harde acties niet nodig en kon men toch de aandacht van de regering krijgen zonder met haar in overleg te treden. Het is echter niet mogelijk keer op keer duizenden mensen in Brussel op de been te krijgen. We zien dan ook dat de geweldsbeweging in België toch ook andere vormen uitprobeert.

De openheid van het Belgisch electoraal systeem biedt de mogelijkheid een politieke partij op te richten en hiermee ook daadwerkelijk zetels te verkrijgen. De partij van Paul Marchal, vader van één van de vermoorde meisjes en voortrekker in de beweging, kreeg dan ook een zetel en schudde hiermee de politiek enigszins wakker. Enigszins omdat de overheid het protest niet kón negeren en enigszins omdat de partij al snel ten onder ging aan interne conflicten.

---

² Zie paragraaf 7.4.1

8.5 DEELCONCLUSIE

De theorie van de Political Opportunity Structure (POS) probeert een verklaring te bieden voor de verschillen in handelwijze van gelijksoortige bewegingen in verschillende landen en voor de verschillende uitkomsten van gelijksoortige bewegingen in verschillende landen. De POS dwingt bewegingen een bepaald actiepatroon te volgen, vaak zonder dat bewegingen zich hier van bewust zijn. De politiek culturele verschillen tussen landen zijn dermate verankerd in een cultuur dat deze onoverkomelijk zijn. Daarnaast heeft ieder land een verschillende staatsstructuur en verschillende instituties waardoor de bewegingsruimte van een beweging beperkt wordt. Hypothese VI luidde: *Het succes van de geweldsbeweging verschilt per land omdat de politieke mogelijkhedenstructuur in de drie landen onderling verschilt*. In de afgelopen paragrafen heb ik laten zien dat dit inderdaad het geval is. De verschillende strategieën van de bewegingen en overheden kunnen verklaard worden vanuit de POS en ook de (mogelijke) successen kunnen verklaard worden met behulp van de POS.

Wanneer een beweging probeert de wetten van de POS te ontwijken, komt zij bedrogen uit. Zo is de Belgische overheid erg gericht op facilitering, maar de beweging richtte zich juist tegen de regering. Dit standpunt is in de Belgische cultuur niet houdbaar. Er moest een wisseling van de regering aan te pas komen om het geweldsconflict te pacificeren. We zien bovendien dat één van de voortrekkers uit de beweging zich toch conformeert aan de POS en in de aanval gaat door een nieuwe politieke partij op te richten. In een land met een overheid die een exclusieve strategie voert, was het protest heel anders verlopen en was het mogelijk geweest langer protest te voeren in de vorm van massademonstraties.

In Nederland zien we dat de overheid graag gesprekspartners heeft om haar informele strategie uit te voeren. Omdat een goede vertegenwoordiging van de beweging ontbrak, heeft de overheid impulsen geven om deze op te richten (in België ontbrak deze gesprekspartner eveneens). De Nederlandse cultuur is geheel gericht op overleg en de beweging komt hieraan tegemoet door haar acties gematigd te houden en in gesprek te blijven met de overheid. De POS in Nederland biedt dan ook nauwelijks mogelijkheden tot een andere manier van actievoeren.

In de Verenigde Staten is de POS is gunstig voor de status quo. Dit biedt voordelen voor de gun rights organizations maar niet voor de gun control organizations. In de afgelopen jaren zag de POS er gunstiger uit voor de anti-vuurwapenlobby dan nu, maar door de zwakheid van de Amerikaanse staat is het haar niet gelukt resultaten te behalen. Grote successen voor de anti-vuurwapenlobby zijn dan ook niet te verwachten.

9

CONCLUSIES

‘Actief burgerschap is dus essentieel voor het goed functioneren van de democratie. Zonder actief burgerschap zou de democratie leeg zijn, een façade. Het is daarom dat het recht op onverschilligheid in politieke zaken in een democratie niet kan of mag bestaan. Onverschillige burgers leven in een holle democratie, maar de staatsvorm die dan ontstaat kunnen we niet langer democratie noemen.’

Mijn mening over het belang van participatie, democratie en burgerschap.

9.1 INLEIDING

In deze scriptie heb ik geprobeerd een antwoord te geven op de vraag: *Op wat voor manier werd er in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland, België en de Verenigde Staten geprotesteerd tegen geweld en hoe kunnen deze acties worden verklaard?* In hoofdstuk 2 heb ik een theoretisch kader opgezet dat een verklaring zou kunnen bieden voor de participatie in, de organisaties van en de resultaten voor de geweldsbewegingen in Nederland, de Verenigde Staten en België. In de daaropvolgende hoofdstukken heb ik aan de hand van zes hypothesen empirisch onderzoek gedaan naar deze bewegingen.

In de inleiding gaf ik aan dat deze scriptie op twee manieren te lezen is. Allereerst heb ik geprobeerd een beschrijving te geven van het protest tegen geweld in drie verschillende landen. Een korte samenvatting van deze geweldsbewegingen geef ik weer in paragraaf 9.2. Daarnaast was deze scriptie bedoeld om de bestaande theorie over nieuwe sociale bewegingen te toetsen. Daarvoor heb ik in hoofdstuk 2 zes toetsbare hypothesen opgesteld. In paragraaf 9.3 geef ik de resultaten van deze toetsing weer en bespreek ik de implicaties hiervan voor de bestaande literatuur. Maar er is meer. Het protest tegen geweld is een nieuw maatschappelijk verschijnsel dat mijns inziens verder gaat dan andere nieuwe sociale bewegingen, vanwege de aard van het issue. Geweld wordt opgevat als een nieuw sociaal probleem, dat feitelijk gezien zo oud is als de mensheid. In paragraaf 9.4 probeer ik daarom duiding te geven aan de geweldsbeweging.

9.2 BESCHRIJVING GEWELDSBEWEGING

In Nederland kwam na de dood van Meindert Tjoelker in 1997 een mediahype op gang die geleid heeft tot het ontstaan van een maatschappelijke beweging die ageert tegen wat zinloos geweld is gaan heten. In tegenstelling tot voorgaande jaren, wordt er nu in Nederland geprotesteerd tegen geweld (hypothese I). De Nederlandse geweldsbeweging kan gezien worden als een nieuwe sociale beweging waarin relatief veel nadruk ligt op bewustwording. De Nederlandse beweging bevindt zich in de bloeifase, organisaties als de Stichting Tegen Zinloos Geweld en het Landelijk Overleg voor Veiligheid en Respect (LOVR) zijn bezig zich te professionaliseren. De grote nadruk op bewustwording en op respect heeft er toe geleid dat de Nederlandse beweging sterk gefragmentariseerd is. De organisaties zijn huiverig doelen strak te specificeren omdat zij niemand voor het hoofd willen stoten. De allianties tussen de organisaties zijn erg groot en daarom worden concrete resultaten minder waarschijnlijk. Hierdoor wordt er nog meer nadruk gelegd, zowel in de officiële doelen als in de manier waarop het onderwerp geframed wordt, op

het subculturele aspect. De Nederlandse politieke mogelijkhedenstructuur is gunstig voor subculturele bewegingen en de overheid stimuleert de beweging dan ook sterk. Toen organisaties bleken te ontbreken, werden deze door de overheid gecreëerd.

Vanwege het fragmentarisme, de sterke nadruk op bewustwording en de vaag geformuleerde eisen is het niet waarschijnlijk dat de beweging veel concrete successen zal boeken. De interne impact zal waarschijnlijk groot zijn: mensen die deelnemen aan de beweging zullen hun eigen gedrag aanpassen. Maar de maatschappelijke attitude jegens zinloos geweld is – door de manier waarop dit geweld is geframed – al in het voordeel van de beweging: zinloos geweld wordt algemeen afgekeurd. Het is echter de vraag of deze afwijzing afdoende is. Zullen geweldsplegers zich hierdoor laten weerhouden? Waarschijnlijk niet. De beweging wordt zoals gezegd opgenomen in het politieke systeem. Het is dan ook te verwachten dat de beweging zal gaan institutionaliseren. Hierdoor is het mogelijk dat een deel van de achterban zich zal vervreemden. Radicalisering ligt echter niet in de lijn van verwachting, met name vanwege de vreedzame uitstraling van het protest en vanwege de POS in Nederland.

Ook in de Verenigde Staten wordt er geprotesteerd tegen geweld. In Amerika heerst de idee dat geweld volledig uit de hand is gelopen en voortdurend op de loer ligt. Het geweld waar in de Verenigde Staten tegen wordt geprotesteerd wordt aangeduid als willekeurig geweld. Het protest tegen deze vorm van geweld speelt zich af langs de bestaande scheidslijn tussen pro- en anti-vuurwapenbezit. De organisaties die zich hier tegen inzetten worden gun control organizations genoemd, voorbeelden hiervan zijn de Coalition to Stop Gun Violence (CSGV) en Mothers Against Violence in America (MAVIA). De organisaties die vuurwapenbezit willen beschermen heten gun rights organizations, zoals de National Rifle Association (NRA) en Gun Owners of America (GOA). De Amerikaanse bewegingen bevinden zich al enige tijd in de mobilisatiefase van de levenscyclus van nieuwe sociale bewegingen. Het gaat hier om professionele organisaties die op hoog niveau lobbyen. De Amerikaanse POS is gericht op het behouden van de status quo en dit biedt dus voordeel voor de gun rights organizations. Er zijn voor de gun control organizations weinig mogelijkheden deze status quo te veranderen. Radicale acties zullen door de overheid onderdrukt worden en de verdeeldheid onder de bevolking over het onderwerp is groot. We kunnen dan ook stellen dat het einde van de geweldsbeweging in de Verenigde Staten nog lang niet in zicht is.

Concrete resultaten zijn al evenmin waarschijnlijk. De lobby's zijn aan elkaar gewaagd en de publieke attitude is – zoals gezegd – verdeeld. Als de pro-vuurwapenlobby niet zo sterk was geweest, waren resultaten naar waarschijnlijkheid allang behaald. De anti-vuurwapenlobby heeft inmiddels haar achterstand op het gebied van professionalisering ingelopen en wordt ook door Washington gehoord. Daarnaast ligt het beleidsterrein waarop de anti-vuurwapenlobby zich richt erg gevoelig. Voor veel Amerikanen is *the right to bare arms* een belangrijke component van de Amerikaanse identiteit. De Amerikaanse pro-vuurwapenlobby draagt deze identiteit sterk uit, terwijl de anti-vuurwapenlobby nauwelijks gericht is op het veranderen van identiteiten. Zonder een verandering in het denken hierover, is het niet waarschijnlijk dat de Amerikaanse verdeeldheid doorbroken zal worden.

In België is de beweging inmiddels alweer ten onder gegaan. Naar aanleiding van de affaire-Dutroux kwam er een mobilisatiegolf op gang waarin mensen protesteerden tegen het geweld tegen kinderen. Dit protest was informeel georganiseerd, formele organisaties

ontbraken, en de media speelden een belangrijke rol bij de mobilisatie. Het protest in België heeft zo groot kunnen worden dankzij de koppeling aan de bestaande onvrede die er heerste over de regering. Het protest kende zijn piek tijdens de Witte Mars in Brussel en stierf daarna langzaam af. Er werden lokale witte comités opgericht, maar deze slaagden er niet in de mobilisatie vast te houden. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in het ontbreken van de noodzakelijke formele organisaties en het gebrek aan de noodzakelijke secundaire incentives.

Hoe dan ook, de Belgische geweldsbeweging heeft enige inhoudelijke successen geboekt. Niet alleen werd het corrupte systeem aangepakt, er kwamen ook maatregelen die het geweld tegen kinderen probeerden te voorkomen en een betere bestrijding ervan mogelijk maakten. De interne impact die de beweging heeft gehad op de attitudes van de deelnemers zal echter niet al te groot zijn vanwege de korte duur van het protest. Ook de algemene publieke attitude ten aanzien van geweld is niet veranderd, de houding was namelijk al afkeurend. Een andere impact van de beweging is het ontstaan van een nieuw actiemiddel, de stille tocht, die overgenomen is door onder andere de Nederlandse geweldsbeweging.

Tussen de landen bestaan een groot aantal verschillen zoals we zagen, maar er zijn ook overeenkomsten. In alle landen zijn er uitingsvormen van geweld waargenomen die pas sinds kort tot nieuwe sociale problemen zijn bestempeld. In alle drie de landen worden deze verschijningsvormen niet langer geaccepteerd, terwijl andere vormen van geweld, zoals criminaliteit, dit wel worden. In de drie landen is het geweld op het bord van de overheid gelegd, de overheid heeft de taak gekregen dit geweld te doen verdwijnen, dit hoewel er binnen de bewegingen mensen van mening zijn dat geweld nooit volledig uit te roeien is.

9.3 TOETSING HYPOTHESES EN THEORETISCHE IMPLICATIES

Iedere beweging doorloopt een proces van begin, bloei, mobilisatie en ondergang. Om dit proces volledig te begrijpen, is een geïntegreerd theoretisch kader nodig zoals ik dat in hoofdstuk 2 heb geboden.

In de beginfase worden mensen zich bewust van de aanwezigheid van een probleem. Een probleem is nooit gegeven en de aanwezigheid van een probleem is niet voldoende om mensen te mobiliseren. Er moet sprake zijn van relatieve deprivatie. Om mensen bewust te maken van de aanwezigheid van relatieve deprivatie, wordt er frame alignment toegepast. Ik veronderstelde in hypothese II *het denken over geweld is in deze periode (sinds jaren 90) veranderd*. Deze hypothese is juist. Geweld was een sluimerend probleem in de samenleving, mensen ervoeren geweld niet als een situatie die zo ongewenst was dat het noodzakelijk was er actie tegen te ondernemen. Het belang van framingtheorie in deze verandering in het denken is zeer groot. De introductie van nieuwe termen voor zinloos geweld en willekeurigheid geweld en de manier waarop het dominante frame goed versus kwaad in België is verbonden aan de prestaties van de overheid laten dit duidelijk zien. Framingtheorie en discoursanalyse zijn daarom onontbeerlijk voor iedere goede analyse van een nieuwe sociale beweging.

Naast een verandering in het denken komen mensen niet in protest zonder een extra stimulans. Nieuwe sociale bewegingen streven een collectief goed na, waardoor er een freeriderdilemma optreedt. In de beginfase van de beweging kan de primaire incentive die uitgaat van het protest nog wel voldoende zijn om mensen over te halen te participeren,

maar in latere fases wanneer de beweging groter groeit, is dit niet langer voldoende. Hypothese III luidde daarom: *deelname in de geweldsbeweging berust grotendeels op secundaire incentives*. In hoofdstuk 5 werd duidelijk dat dit inderdaad het geval is, maar het is nodig een onderscheid te maken tussen de verschillende secundaire incentives. In de beginfase van een nieuwe sociale beweging zijn sociale beloningen en doelbeloningen voldoende om mensen te mobiliseren. Naarmate een beweging echter groeit, heeft de beweging ook informatievoorziening en praktische en materiële incentives nodig om de mobilisatie vast te houden. Dit onderscheid in importantie tussen de verschillende incentives is nieuw in de theorie over nieuwe sociale bewegingen. De Belgische case laat hier echter duidelijk het belang van zien.

Wanneer er op een juiste manier geframed wordt en wanneer er secundaire incentives worden verstrekt, kan een beweging groeien. Zij komt dan in de bloeifase terecht. Een nieuwe sociale beweging heeft per definitie politieke doelen. Om deze doelen te verwezenlijken is het cruciaal dat de kwestie waar de beweging zich mee bezig houdt, een onderwerp wordt op de politieke agenda. Sociale bewegingen worden gezien als vertegenwoordigers van belangen die niet op een andere wijze onder de aandacht van politici worden gebracht. Ik formuleerde daarom de hypothese: *geweld is door toedoen van een groep actieve mensen uit de beweging een punt geworden op de politieke agenda* (IV). In hoofdstuk 5 heb ik aangetoond dat dit niet zo is. Geweld is weliswaar een punt geworden op de politieke agenda, maar in Nederland waren niet actieve mensen uit de beweging hiervoor verantwoordelijk, maar de media. De media zijn geen conventionele entrepreneurs in het politieke proces omdat zij geen politieke doelen hebben. Zij hebben echter wel interne toegang tot de publieke agenda en daarom spelen zij een speciale rol in dit proces. Als alternatieve hypothese IV stel ik voor de Nederlandse case: *geweld is door toedoen van de media een punt geworden op de politieke agenda*. De implicatie van het gevondene is dat er nieuwe theorie nodig is over de media. De rol van de media wordt in de bestaande theorie ernstig onderschat. Allereerst zijn zij een belangrijke actor in de manier waarop een onderwerp geframed wordt. In de postmoderne maatschappij is alles beeld. Attitudes van mensen worden minder dan voorheen gevormd in interactie met andere individuen maar worden steeds meer bepaald door de verslaggeving in de media. Deze nieuw ontdekte rol van de media is niet voorbehouden aan het onderwerp geweld, maar zien we ook terug in andere gevallen waar er sprake is van een mediahype. Daarnaast zijn zij een stuwende kracht in het agendavormingsproces. In hun zoektocht naar meer nieuws, zullen de media politici aanspreken op dit onderwerp. Onder druk van de media om snel te reageren, wordt een onderwerp op de politieke agenda geplaatst zonder dat wensen omgezet zijn in helder geformuleerde eisen. Mijn stelling hierbij luidt dat *de media door middel van journalistieke pressie toegang hebben tot de politieke agenda* (en dus niet alleen tot de publieke agenda). Wie dus de media 'heeft', is zich verzekerd van toegang tot de politieke agenda.

De vraag die dan rijst is: hoe verzekert men zich van aandacht van de media? Wie 'heeft' de media? In westerse democratieën is persvrijheid een belangrijk goed. De media worden niet door één monopolie gecontroleerd en het is dus onmogelijk te stellen dat 'iemand' de media heeft. Wanneer een bepaald medium aandacht besteedt aan een onderwerp, betekent dit evenmin dat een onderwerp op de politieke agenda geplaatst zal worden. *Pas wanneer de media over een onderwerp in een stroomversnelling komen en er allemaal aandacht aan gaan besteden, wordt er genoeg journalistieke pressie*

uitgeoefend om een onderwerp op de politieke agenda te plaatsen. Een mediahype wordt niet gecreëerd door een bepaald medium of een bepaalde journalist, het proces dat hier aan voorafgaat is complex en ongecontroleerd. Een aanzet tot het in kaart brengen van dit proces vinden we bij de communicatiewetenschapper Vasterman (1999).

In een nieuw model voor agendavorming horen de media bij de belangrijkste actoren, maar zijn zij de enige actoren zonder politieke doelen. De media kunnen de drijvende kracht zijn in het agendavormingsproces, maar zij zijn zich niet zo sterk bewust van hun rol. Daarnaast zijn er geen controlerende krachten over de media actief, behalve andere media. Vanwege de pluralistische samenstelling van het mediabestel hoeft dit overigens niet ernstig te zijn. De nieuwe rol van de media maakt het mogelijk dat vage wensen onderwerp worden van de politieke agenda, waardoor de overheid zelf moet zoeken naar de juiste oplossingen hiervoor. De implicatie hiervan is groot, want wanneer de media verder gaat met de volgende hype, zit de trage bureaucratie met moeilijk oplosbare problemen waar echter wel maatschappelijke verontwaardiging over blijft bestaan. In Nederland zien we dan ook dat de overheid zinloos geweld terug heeft geplaatst naar de publieke agenda en organisaties in het leven heeft geroepen om alsnog te proberen vanuit de maatschappij meer concrete eisen geformuleerd te krijgen. Een mediahype over een onderwerp staat dus voor de overheid – gelukkig - niet gelijk aan de aanwezigheid van maatschappelijk draagvlak.

We hebben gezien dat aandacht van de media over kan gaan in een mediahype. Deze hype leidt tot journalistieke druk op politici waardoor een onderwerp op de politieke agenda wordt geplaatst. Deze nieuwe rol kan zowel in het barrièremodel als in het stromenmodel worden gepast. In het barrièremodel moet naast de bestaande weg via prepolitiek en publieke agenda een tweede weg worden ingebouwd. In dit model bestaat er een barrière tussen media-aandacht en mediahype. In het stromenmodel moet een mediahype gezien worden als de gebeurtenis waardoor er een policy window opengaat. Er zijn dus niet langer drie stromen in het stromenmodel, maar er is een vierde stroom aan toegevoegd die evenzeer kan leiden tot agendavorming. De actoren in een mediahype worden – zoals gezegd – gedreven door niet-politieke motivaties. De richtlijnen voor het maken van nieuws van Chibnall kunnen ook gezien worden als richtlijnen voor het ontstaan van een mediahype.

De vraag rijst of het voor entrepreneurs in een bepaalde beweging mogelijk is een mediahype in gang te zetten. Het antwoord hierop zal waarschijnlijk nee zijn. Niet alle onderwerpen hebben de benodigde ingrediënten voor een hype. Verder onderzoek naar deze ingrediënten is noodzakelijk, evenals onderzoek naar de afwegingen die journalisten maken. Een mediahype lijkt alleen te ontstaan rond een ‘nieuw’ gesignaleerd probleem. Het is dus onwaarschijnlijk dat er in de Verenigde Staten nog een hype zal ontstaan over vuurwapens. Ook is het interessant te bekijken welke mediahypes wel en welke hypes niet worden opgepakt door burgers die zich vervolgens gaan inzetten voor een onderwerp. Zo heeft de BSE-crisis niet geleid tot het ontstaan van een maatschappelijke beweging en zinloos geweld wel. Mensen moeten het idee hebben dat hun inzet zou kunnen bijdragen aan het oplossen van het probleem. Waarom is dit bij zinloos geweld wel het geval maar in de BSE-crisis niet? De BSE-crisis raakt de burger net zo hard, zo niet harder.

Ik stel een vergelijkend onderzoek voor naar verschillende mediahypes met politieke lading. Zo is de mediahype die is ontstaan na de dood van prinses Diana voor een

politicoloog niet interessant, omdat dit specifieke onderwerp geen politieke implicaties met zich meebracht. In een dergelijke onderzoek moeten bovenstaande vragen aan de orde komen: wat waren de factoren die de hype in gang zetten? Wat waren de afwegingen die journalisten hebben gemaakt in dit proces? Wat was hun motivatie om dit onderwerp in het nieuws te houden en hoezeer werden zij hierin gedreven door berichtgeving door andere journalisten? Hoe reageerde de politiek op de druk van de media? Hoe reageerde de maatschappij op de hype? Waarom heeft de ene hype wel geleid tot een maatschappelijke beweging? Wat is de rol van (bestaande) belangenorganisaties hierin? Hoe groot is de rol van het freeriderdilemma in een dergelijke hype rond een probleem? Kan het wel of niet ontstaan van een beweging naar aanleiding van een mediahype worden verklaard door de wijze waarop een onderwerp wordt geframed in de hype? Een dergelijk onderzoek zal de aanzet kunnen zijn tot het dichten van de kloof tussen theorie en praktijk die er op dit moment bestaat in de theorie over nieuwe sociale bewegingen.

Wanneer een beweging in de mobilisatiefase komt, zal zij proberen haar achterban zoveel mogelijk te vergroten om haar eisen meer kracht bij te zetten. In deze fase worden successen belangrijk, alsmede het overleven van de organisaties. Hypothese V luidde: *om hun doelen te bereiken en om meer mensen te mobiliseren maken de leiders van de geweldsbeweging op een rationele en doordachte manier gebruik van de beschikbare resources*. Deze aanname is door mij in hoofdstuk 7 onderbouwd met de kanttekening dat dit altijd nog beter kan. Wanneer een beweging in de begin- of bloeifase zit zoals in Nederland, zijn organisaties nog bezig met professionaliseren. De Belgische case laat het belang zien van enige mate van organisatie. Daarnaast zijn organisaties essentieel om secundaire incentives te bieden waardoor participatie wordt vergroot. Om deze te kunnen verstrekken zijn resources nodig. Organisaties zijn zich bewust van de noodzaak tot een professionele houding ten aanzien van resources als geld, kennis, lobbyen en de media. Een bondgenootschap met de media is onontbeerlijk voor het succes van een beweging. Aan de andere kant mag de invloed van resources op een beweging niet overschat worden. Ik kom hier zo op terug.

In de laatste fasen van de levenscyclus van een nieuwe sociale beweging worden resultaten belangrijk. De manier waarop de overheid reageert op een beweging en de mogelijkheden en ingangen die een beweging heeft bij die overheid, worden bepaald door de POS. In het laatste hoofdstuk werden de politieke mogelijkhedenstructuren van Nederland, de Verenigde Staten en België besproken. Mijn hypothese hierbij was: *het succes van de geweldsbeweging verschilt per land omdat de politieke mogelijkheden structuur in de drie landen onderling verschilt* (VI). Deze stelling is juist. De theorie over de POS biedt een zeer goede verklaringsgrond voor de verschillende gedragingen van de bewegingen in de drie landen. De POS bepaalt de bewegingsruimte en het actierepertoire van nieuwe sociale bewegingen. Waar de geweldsbewegingen wel bewust omgaan met het beheren van resources, is het niet waarschijnlijk dat zij zich even bewust zijn van het belang van de POS. Dit is dan ook niet echt noodzakelijk. De POS verschilt per land maar de afzonderlijke spelregels zijn duidelijk voor wie opgegroeid is in dat land. Zo weet iedere Amerikaan dat de rechter een handige manier is om je gelijk te halen en weet iedere Nederlandse organisatie dat zij waarschijnlijk in aanmerking komt voor subsidie. Een probleem dient zich aan wanneer een beweging probeert de POS te ontwijken, zoals in België. Daar wilde de geweldsbeweging niet samenwerken met de overheid terwijl dit

de informele strategie van de Belgische overheid is. Dit is dan ook één van de redenen waarom de Belgische beweging een vroege dood is gestorven.

In de inleiding stelde ik dat de bestaande theorieën over nieuwe sociale bewegingen niet concurrerend waren, maar juist aanvullend. In deze scriptie is gebleken dat dit inderdaad zo is, maar er zijn ook twijfels gerezen over het nut van de resource mobilisation benadering. Een grote achterban of veel geldelijke resources zijn geen garantie voor het behalen van resultaten en de theorie over de POS geeft een veel betere verklaringsgrond voor deze resultaten. De belangrijkste les van hoofdstuk 7 is dan ook dat formele organisaties essentieel zijn voor iedere beweging. Buiten dat is de resource mobilisation benadering niet echt geschikt om nieuwe sociale bewegingen goed te begrijpen. De sociaal-constructionistische benadering verklaart het denken over een probleem en verklaart eigenlijk waarom een beweging ontstaat en een andere niet. De politieke procesbenadering richt zich op een ander vlak. Beide theorieën zijn echter even waardevol en even noodzakelijk om een beweging volledig te begrijpen.

9.4 NEW CITIZEN POLITICS EN RISK SOCIETY

In Nederland en in België heerst(e) onder de bewegingsparticipanten het idee dat zij deel uitmaken van een moderne nieuwe sociale beweging die wezenlijk anders is dan voorgaande nieuwe sociale bewegingen. Er wordt gesproken over nieuwe burgers en nieuwe vormen van burgerinitiatief, met naast een politieke vooral aan sterk emotionele lading. Dit idee bezig te zijn met iets nieuws heeft ook te maken met het vermeende dalende vertrouwen in conventionele politieke instituties en de vermeende groeiende kloof tussen burger en politiek. Nieuwe sociale bewegingen worden daarom gezien als onconventionele vormen van politiek gedrag die mogelijk een oplossing kunnen bieden om de democratie te herstellen. Inmiddels zijn nieuwe sociale bewegingen en belangengroepen niet meer zo nieuw en onconventioneel en hebben zij hun plaats gevonden in de diverse politieke systemen. Ook de geweldsbeweging gedraagt zich als deze bewegingen. Er is daarom geen reden aan te nemen dat de geweldsbeweging het wiel heeft uitgevonden. In België probeerde de beweging de strakke organisatorische vorm te vermijden en ook in Nederland zien we dat bijvoorbeeld de LOVR van mening is dat zij niet zo professioneel willen worden als andere belangenorganisaties, dat ze geen eigen agenda wil hebben (LOVR 2000: Internet). Maar wanneer een beweging dit niet doet, zal zij ten onder gaan zoals in België is gebeurd. Bovendien zien we dat de LOVR op dit moment wel bezig is met professionaliseren, dat er wel mensen op de loonlijst zullen komen et cetera.

De geweldsbeweging vertegenwoordigt net als andere nieuwe sociale bewegingen de belangen en meningen van een bepaalde groep burgers. Door te protesteren geeft zij uiting aan ongenoegen en zij richt zich hierbij op de politiek die gezien wordt als probleemoplosser. Deze vorm van politiek gedrag wordt *New Citizen Politics* genoemd (Dalton 1996) en past goed in open democratieën als Nederland, de Verenigde Staten en België waar de verschillende overheden deze groeperingen alleszins serieus nemen. Burgerinitiatieven worden juist verwelkomd door deze overheden om de legitimiteit van hun beleid te vergroten. Ook ik ben van mening dat nieuwe sociale bewegingen een bijdrage leveren aan het vergroten van de legitimiteit van de democratie. Voor de Grieken in het oude Athene stond politieke vrijheid gelijk aan politieke participatie. Deze vrijheid was niet alleen een recht, maar ook een plicht. De Atheense democratie werd dan ook

gekenmerkt door een grote verbondenheid met *civic virtue*: toewijding aan de polis (stad) en de onderschikking van het privé-leven aan het algemeen belang. Door deze verbondenheid was er geen verschil tussen een goed mens en een goede burger (Duits 1999c: 3), of zoals Pericles het zegt in zijn beroemde lijkrede: ‘we verschillen van anderen door de man die zich aan het openbare leven onttrekt niet te beschouwen als een rustig burger, maar als een nutteloos mens’ (Thucydides 1986: 101). Vrijheid als plicht klinkt in onze tijd als een contradictio in terminis. Voor velen is verplicht participeren dan ook een angstig beeld. Maar bij het spreken over de goede burger is het haast onmogelijk deze alleen te zien als een brave burger. Passiviteit is nooit een deugd geweest (Duits 1999c: 4). In een sociale beweging hebben burgers de mogelijkheid te participeren in de politiek buiten de bestaande kaders van politieke partijen en conventioneel stemmen. De voldoening die de oude Grieken ervoeren bij deelname in het openbare leven zien we terug in de doelbeloning die burgers ervaren bij deelname in een beweging. Het protest tegen geweld is in deze visie dan ook een prijzenswaardig initiatief van burgers om actief deel te nemen in de maatschappij en een wezenlijke bijdrage te leveren aan de democratie. De samenwerking met de overheid die de Nederlandse beweging voorstaat onderstreept de idee dat ‘de politiek’ niet alleen Den Haag is, maar dat de politiek van iedereen is, democratie als zelfbeheer dus en niet alleen als staatsbestuur.

Sommige auteurs opperen (zie Hellemans 1998) dat er sprake is van nieuwe emotionele bewegingen, vanwege de sterk emotionele binding met het onderwerp. Er is echter geen reden om aan te nemen dat een sterke emotionele binding niet ook voorkomt binnen andere bewegingen. Bovendien hebben de bewegingen een politiek doel en zijn zij niet slechts bedoeld om uiting te geven aan emoties.

Er is echter een aspect waarin de bewegingen daadwerkelijk verschillen van andere nieuwe sociale bewegingen. De media hebben een speciale relatie met criminaliteit en geweld waardoor er zeer veel aandacht uitgaat naar dit onderwerp. We leven in een postmoderne maatschappij waarin beeld gelijk wordt gesteld aan de werkelijkheid. In de maatschappij is geen onderscheid meer tussen de feitelijke werkelijkheid en de door de media gecreëerde schijnwerkelijkheid. Willekeurig geweld in de Verenigde Staten is hier een goed voorbeeld van. De willekeurigheid van het geweld is een door de media gecreëerd beeld dat geen feitelijke, objectieve basis heeft. Het staat buiten discussie dat er inderdaad schietpartijen op snelwegen en scholen plaatsvinden, maar de angst die hiervoor heerst is niet reëel. Dit heeft te maken met het chaosframe waarin de mensen hebben leren te denken over geweld. Dit is te vergelijken met de morele paniek die heerst ten aanzien van serieverkrachters: voor veel vrouwen is dit een veel grotere angst dan verkrachting door een bekende, iets dat statistisch gezien echter veel vaker voorkomt. De door de media gecreëerde werkelijkheid wordt echter door niemand ter discussie gesteld, maar juist overgenomen door burger en politiek. Het risico van willekeurig geweld is in alle opzichten onacceptabel: overheid en samenleving reageren in de postmoderne maatschappij niet op feiten, maar op de fictionele werkelijkheid, of de sterk overdreven werkelijkheid. De media hebben de neiging incidenten te brengen als trends om de nieuwswaardigheid van gebeurtenissen te vergroten. Het gevolg is morele paniek. Hierdoor wordt framingtheorie nog interessanter, omdat dit de katalysator is achter de morele paniek. Het framen gebeurt echter grotendeels in de media en in populaire cultuur.

Er wordt veel aandacht besteed, ook in de wetenschap, aan het effect van geweld in de media op individuele gedragingen. De media krijgen soms de schuld van het gewelddadig

gedrag van individuen in de maatschappij. Het effect van verslaggeving rond geweld op de publieke attitude over de stand van zaken rond criminaliteit en geweld, wordt echter niet ter discussie gesteld: 'As we enter the era of an image-saturated society in which all knowledge and culture are supposedly created in the media, theoretical debate has not kept up' (Kidd-Hewitt 1995: 25). Zinloos geweld, willekeurig geweld en geweld tegen kinderen worden sociaal geconstrueerd op basis van symbolen en dominante waardepatronen. De kracht die hier van uitgaat is groot, omdat niet alleen de media, maar ook het publiek een bepaalde obsessie voor geweld vertoont. Geweld is tegelijkertijd weerzinwekkend en aantrekkelijk. Juist in een postmoderne tijd waarin er geen echte werkelijkheid meer bestaat kan deze obsessie met geweld bloeien: populair, bedreigend en vermakelijk tegelijkertijd. Gevoelloos makend en gevoelig makend op hetzelfde moment. De massamedia zijn niet alleen het toneel waarop deze processen zich afspelen, zij zijn ook actor door te zoeken naar nieuwe gebeurtenissen en door gebeurtenissen in kaders te plaatsen en duiding te geven.

De goede burger is niet alleen een actieve burger, maar ook een denkend burger. Hij haalt zijn informatie uit verschillende bronnen en plaatst kanttekeningen bij datgene wat hij tot zich neemt. Hij laat zich niet meeslepen door hypes in de media, maar baseert zijn mening op zijn eigen interpretatie van de feiten en niet op de interpretatie van de werkelijkheid die hem door derden wordt aangeboden. We zien echter dat dit niet het geval is. De burger reageert op de media en stelt haar rol niet ter discussie. De wetenschap doet dit wel, maar slechts sporadisch. Het werk van Best (1999) is een geslaagde poging de werkelijkheid die door de Amerikaanse media is geconstrueerd te deconstrueren. Hij zegt dan ook dat hij het boek schrijft voor zijn vrouw, die zich ongegrond te veel zorgen maakt. Waarschijnlijk heeft zijn boek ervoor gezorgd dat zijn vrouw zich minder zorgen maakt, maar hij is er niet in geslaagd dit effect te bereiken bij een groter deel van de bevolking. Waarom niet? Een dergelijk boek, eventueel uitgewerkt in een meer populair-wetenschappelijke versie, is toch bijzonder opzienbarend en interessant: de deconstructie van de werkelijkheid! Waarom is zijn boek niet opgepikt door bijvoorbeeld de pro-vuurwapenlobby, die hiermee toch een sterk argument tegen de anti-vuurwapenlobby in handen heeft, namelijk het is allemaal niet zo erg gesteld met het geweld? Wel, de bewegingen in de verschillende landen maken allen dankbaar gebruik van de door de media geboden frames en van de door de media geconstrueerde werkelijkheid. Zij ontlenen hier hun bestaansrecht aan. Door mee te gaan met de media verkrijgen zij legitimiteit en houden zij zichzelf in stand. Wanneer zij de media zouden bekritisieren, worden zij niet alleen door hen tegengewerkt waardoor massamobilisatie bijna onmogelijk wordt, zij halen ook de grond onder hun eigen voeten weg. Een kritische houding ten aanzien van de media is mogelijk in kleine, onafhankelijke media, maar wordt door de massamedia niet getolereerd. Een nieuwe sociale beweging die dit probeert, zal naar alle waarschijnlijkheid niet erg groot kunnen groeien. Een nieuwe sociale beweging die eerst dankbaar gebruik maakt van de door de media geboden werkelijkheid maar daarna deze werkelijkheid aanvalt, is niet geloofwaardig. De aanval op de rol van de media zal dan ook in gang gezet worden door de wetenschap en door de politiek, maar de aanval zal nooit wijdverbreid kunnen worden zonder gebruik van de media. Daarnaast is de postmoderne theorie over geconstrueerde werkelijkheden een complex en abstract onderwerp waardoor het niet direct een onderwerp is waar de media aandacht aan willen besteden: geen van Chibnalls richtlijnen is er op van toepassing. Dit

levert een impasse op. Er is echter geen reden te denken dat de media zichzelf niet wil bekritisieren. Op dit moment zijn zij namelijk zowel aanbieders van geweld op televisie als critici van geweld op televisie. Wanneer de tijd rijp is en het moment daar, kunnen zij ook aanbieders van een werkelijkheid alsmede critici van die werkelijkheid worden. Het is echter waarschijnlijk dat er eerst een schandaal moet plaatsvinden (dat wil zeggen, aan het licht komen) voordat dit zal gebeuren.

De schijnbare willekeurigheid van het geweld, die niet alleen in de Verenigde Staten wordt gesuggereerd, maar ook in Nederland en België ('het kan iedereen overkomen'), gaat in tegen onze drang om de werkelijkheid te beheersen. Maar de werkelijkheid – als die al bestaat – is geenszins beheersbaar. Interessant hierbij is de theorie van Beck (1997) over de *risk society*, de risicomaatschappij. Volgens hem heeft de technologische vooruitgang een aantal risico's met zich meegebracht die niet door de samenleving geaccepteerd worden. Wat wij zien als excessen zijn in feite normale ongelukken die niet geaccepteerd worden en waar schijnbaar niemand verantwoordelijkheid voor kan of wil dragen. Hoewel zijn theorie met name gaat over industriële en ecologische kwesties, kan zijn theorie getransformeerd worden naar de plotselinge weigering van het publiek de risico's van geweld te accepteren.

Geweld is altijd een ingecalculiseerd risico in de beschaving geweest. In zekere zin is dit nog steeds zo, maar het protest tegen zinloos geweld, willekeurig geweld en geweld tegen kinderen laten een kentering zien. De overheid – als de grote probleemoplosser *in the sky* – wordt geacht deze ongeaccepteerde risico's beheersbaar te maken of te doen verdwijnen. De overheid kan hier echter nooit in slagen, want geweld is in feite een soort natuurrisico: er is maar één gek nodig om een bloedbad te creëren, los van alle drankwetten, drugswetten, sluitingstijden of veiligheidsslots. Hoe kan de overheid voorkomen dat de gek dit doet? In alles wat gedaan wordt zit een foutmarge. Hoe zeer men ook probeert de samenleving 'zuiver' te houden, er kan altijd iemand doordraaien en het vuur openen, of zijn vuist gebruiken. Hiermee is ook de Amerikaanse koppeling van het geweldsprobleem aan vuurwapens interessant. Vuurwapens doden inderdaad veel mensen, maar in Nederland gebeurt zinloos geweld niet met een wapen, maar 'gewoon' met de vuist. Wederom: hoe beheers je onbeheersbaar geweld? Door te stellen dat het geweld in de samenleving uit de hand is gelopen, onbeheersbaar is geworden, wordt gesuggereerd dat er vroeger een situatie bestond waarin geweld wél beheerst werd. Maar dit is niet juist. Alweer: de werkelijkheid waarin wij leven wordt gecreëerd zonder dat er een feitelijke objectieve basis voor is.

In de risicomaatschappij van Beck kunnen mensen hun zintuigen niet langer vertrouwen. Zij leven en vrezen op basis van informatie van anderen. Ook voor geweld gaat dit op. De meeste mensen zijn nooit slachtoffer geweest van geweld, maar hebben er over gehoord en leven met de in hun ogen reële angst dat het ook hen zomaar kan overkomen. Daarbij komt dat wetenschappelijke onderzoeken, zoals over wapens in de Verenigde Staten, elkaar tegenspreken. De wetenschap als informatiebron is niet langer betrouwbaar en wetenschap is niet langer dé basis voor doordacht beleid. Er is onduidelijkheid over oorzaken en oplossingen waar verschillende wetenschappelijke disciplines geen uitsluitsel over kunnen geven. De basis voor beleid is de door de media gecreëerde morele paniek waarin vage eisen onderwerp zijn geworden op de beleidsagenda. De overheid kan hierdoor niet met een degelijke oplossing komen en dit doet afbreuk aan het imago van de overheid. Hierdoor zullen burgers waarschijnlijk nog

meer gemotiveerd worden om eisen neer te leggen bij de overheid. Nota bene: ook de idee dat de overheid vroeger wel adequaat kon reageren is vals! Er is een herstel van het vertrouwen in de wetenschap nodig zodat er meer op feitelijke waarheid (wetenschap) dan op gecreëerde waarheid (media) gereageerd kan worden.

We leven in een samenleving waar altijd iemand verantwoordelijkheid moet hebben. Wanneer er iets fout gaat (Bijlmerramp, aardbeving in Turkije) waar eigenlijk niemand iets aan kon doen, wordt er meteen gekeken naar de overheid: is deze al haar verantwoordelijkheden nagekomen? De Bijlmerramp was – in tegenstelling tot de aardbeving in Turkije – het resultaat van menselijk handelen. Men kan dus beargumenteren dat de ramp wel degelijk voorkomen had kunnen worden. Het gaat er echter om dat in al het menselijk handelen altijd een foutmarge zit. Zelfs wanneer deze zeer klein is, is hij aanwezig. Dus ondanks allerlei voorzorgsmaatregelen kan men er niet voor zorgen dat er nooit meer een vliegtuig neerstort. Dit betekent niet dat er niet gekeken moet worden naar verbeteringen om de foutmarge te verkleinen, het gaat erom dat er altijd een foutmarge is en dat niemand daar iets aan kan doen. De aanspraak op de verantwoordelijkheid van de overheid heeft wederom te maken met de poging risico's beheersbaar en accepteerbaar te maken. Zo werd in België de idee gewekt dat de regering even verantwoordelijk was voor de dood van de meisjes als Dutroux. Ook het plaatsen van camera's in uitgaansgebieden kan gezien worden als een krampachtige poging de werkelijkheid beheersbaar te maken.

Wat is nu de zin en wat is de onzin van het protest tegen geweld? Enerzijds volgt het protest logischerwijs uit de manier waarop geweld wordt geframed (hoewel framing alleen geen garantie is voor protest!). Het is even verbazingwekkend dat er geprotesteerd wordt tegen geweld, als dat het verbazingwekkend zou zijn als dit niet zou gebeuren. De manier waarop geweld wordt gebracht als onacceptabel en de idee dat geweld niet nodig of wenselijk is, maken het protest bijna natuurlijk. Daarnaast ligt de zin van het protest in het positieve van actieve burgers. Het protest tegen geweld levert een bijdrage aan een communautair vrijheidsbeeld en een bijdrage aan de democratie. Anderzijds is het protest tegen geweld onzinnig. Het is een uiting van burgers die niet nadenken over de werkelijkheid die hen wordt geboden. Zij bestrijden een geest. Bovendien heeft protest tegen een oncontroleerbaar fenomeen iets onzinnigs. De overheid kan er onmogelijk voor zorgen dat geweld volledig uitgebannen wordt. De nadruk die wordt gelegd op bewustwording is dan ook begrijpelijk: eindig geweld, begin bij jezelf.

LITERATUUR

Bandt, J.P. de (1996), 'Het België-debat. Van dodenmars tot maatschappelijke beweging.' In: *De Standaard* 12-11-1996.

Beck, U. (1997), *De wereld als risicomaatschappij. Essays over de ecologische crisis en de politiek van vooruitgang*. Amsterdam: De Balie.

Beel (1997), 'Krant Witte Mars ondersteunt burgerprotest.' In: *De Standaard* 26-3-1997.

Belgian Federal Government On Line (2000a), *België, een federale staat – drie Gemeenschappen – drie Gewesten*. Beschikbaar: http://belgium.fgov.be/abtb/Nederland_federal_3_htm (19-12-2000).

Belgian Federal Government On Line (2000b), *België in cijfers – Verkiezingsuitslagen*. Beschikbaar: <http://www.fgov.be/figures/nl02.htm> (20-12-2000).

Belgisch Onderwijs Punt (1997), *De witte mars*. Beschikbaar: <http://bop.vgc.be/tijdschriften/wablieft/wab204/04vpwitt.txt> (19-9-2000).

Best, J. (1999), *Random violence. How we talk about new crimes and new victims*. Berkeley: University of California Press.

Berry, J.M. (1977), *Lobbying for the people. The political behaviour of public interest groups*. Princeton: Princeton University Press.

Bingham, J. (1999), 'Cassie Bernall died for faith.' In: *The Denver Post* 27-4-1999.

Buwalda, W. en L. Poppes (2000), 'Terugdringen wapenbezit en –gebruik.' In: *Tijdschrift voor de Criminologie* Jaargang 42 nr. 2.

Carter, C. (1996), *The Basketball Diaries Film: A Scene-by-Scene Reference Guide*. Beschikbaar: <http://jimcarroll.forbin.com/filmguide.asp> (11-11-2000).

Carter, C. (1998), *Jim Carroll: Biography*. Beschikbaar: <http://jimcarroll.forbin.com/poolsbio.asp> (11-11-2000).

Chibnall, S. (1977), *Law and order news: An analysis of crime reporting in the British press*. Londen: Tavistock Publications.

ChildCare Action Project (1995), *Entertainment media analysis report MAR-0069*.
Beschikbaar: <http://www.capalert.com/capreports/basketballdiaries/basketballdiaries.htm>
(11-11-2000).

Coalition to Stop Gun Violence (2000), *The Coalition to Stop Gun Violence*.
Beschikbaar: https://www.csgv.org/content/coalition/coal_aboutus.html (15-11-2000)

Cook, Ph. (red) (1981), 'Gun Control.' In: *The annals of the American Academy of Political and Social Science* 455.

Courtney, P. (1977), *Gun control means people control*. Littleton: The Independent American Newspaper.

Cuilenburg, J.J., O. Scholten en G.W. Noomen (1992), *Communicatiewetenschap*. Muiderberg: Countinho.

Dalton, R. J. (1996), *Citizen politics. Public opinion and political parties in advanced industrial democracies. (Second edition.)* Chatham: Chatham House Publishers.

Democratic National Committee (2000), *DNC position paper – crime*. Beschikbaar: <http://www.democrats.org/record/positions/crime.html> (6-12-2000).

Democrats for the Second Amendment (2000a), *D2A petition against reactionary gun legislation*. Beschikbaar: <http://www.d2a.org/petition.htm> (15-11-2000).

Democrats for the Second Amendment (2000b), *Democrats for the Second Amendment*. Beschikbaar: <http://www.d2a.org/about.htm>.

Dillon, D. (1998), *Start of school year brings painful memories of killings*. Beschikbaar: <http://www.cnn.com/US/9808/10/school.shootings.01> (8-12-200).

Dirks, T. (2000), *Rebel without a cause (1955)*. Beschikbaar: <http://www.filmsite.org/rebel.html> (2-11-2000).

Dogan, M. en D. Pelassy (1990), *How to compare nations. Strategies in comparative politics (second edition)*. Chatham: Chatham House Publishers.

Duits, L. en L. van Mens (1997), *Verzet met en vrede tegen. Student en protest in de jaren '90*. Amsterdam, paper voor Politiek Gedrag en Politieke Verandering, Universiteit van Amsterdam.

Duits, L. en L. van Mens (1999a), *De macht van de medicijnman. De vrouwenbeweging in de medische sector. Deel 1: Literatuuronderzoek*. Amsterdam, leeronderzoek voor Belangen- en Pressiegroepen in Vergelijkend Perspectief, Universiteit van Amsterdam.

Duits, L. en L. van Mens (1999b), *De macht van de medicijnman. De vrouwenbeweging in de medische sector. Deel II: Onderzoeksverslag*. Amsterdam, leeronderzoek voor Belangen- en Pressiegroepen in Vergelijkend Perspectief, Universiteit van Amsterdam.

Duits, L. (1999c), *Het recht op onverschilligheid? Democratie en burgerschap*. Amsterdam, paper voor Democratie en haar Toepassingen, Universiteit van Amsterdam.

Duyvendak, J.W., H.A. van der Heijden, R. Koopmans en L. Wijmans (1992), *Tussen verbeelding en macht. 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*. Amsterdam: SUA.

Federale Voorlichtingsdienst (2000), *Belgische premiers*. Beschikbaar: http://www.premier.fgov.be/n_html_index_image_swap.html (20-12-2000).

Franke, H., N. Wilterdink en C. Brinkgreve (1991), *Alledaags en ongewoon geweld*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Fukuyama. F. (1992), *The end of history and the last man*. New York: Avon Books.

Gamson, W. (1986), *Political discours and collective action*. Boston, working paper for the Social Economy and Social Justice Program.

Genootschap Onze Taal (2000), *Vragen aan de taaladviesdienst*. Beschikbaar: <http://www.onzetaal.nl/advies/stalking.html> (9-10-2000)

Giugni, M.G. (1995), 'Outcomes of new social movements.' In: H.P. Kriesi, R. Koopmans, J.W. Duyvendak en M.G. Giugni, *New social movements in Western Europe. A comparative analysis*. Minneapolis: University of Minneapolis Press,

Goldberg, R.A. (1991), *Grassroots resistance. Social movements in twentieth century America*. Belmont: Wadsworth.

Graaf, H. van de en R. Hoppe (1996), *Beleid en politiek. Een inleiding tot de beleidswetenschap en de beleidkunde*. Bussum: Countinho.

Guépin, J.P. (1983), *De beschaving*. Amsterdam: Bert Bakker.

Guncontrol.com (2000a), *Listing and descriptions of different gun organizations. Gun control organizations*. Beschikbaar: http://www.guncontrol.com/gun_control_organizations.htm (25-9-2000).

Guncontrol.com (2000b), *Listing and descriptions of different gun organizations. Gun rights organizations*. Beschikbaar: http://www.guncontrol.com/gun_control_organizations.htm (21-11-2000).

- Heijden, H.A. van der (1996), 'Politieke Mogelijkhedenstructuur en de Institutionaliserings van de Milieubeweging.' in: *Acta Politica*, 2.
- Hellemans, S. (red) (1998), 'Wit van het volk. De zaak-Dutroux en de protestgolf in België in de herfst van 1996.' In: *De Sociologische gids* 5.
- Keyser, G. (2000), 'De kettingzaag. De gek als filmheld.' In: *De Groene Amsterdammer*. 29-7-2000.
- Kidd-Hewitt, D. en R. Osborn (1995), *Crime and the media. The post-modern spectacle*. Londen: Pluto Press.
- Kielbowicz, E.B. en C. Scherer (1986), 'The role of the press in the dynamics of social movements.' In: *Research in social movements, conflicts and change* 9.
- King, G., R.O. Keohane en S. Verba (1994), *Designing social inquiry. Scientific inference in qualitative research*. Princeton: Princeton University Press.
- King, C.L. (red) (1926), 'Modern crime: its prevention and punishment.' In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 125.
- Kingdon, J.W. (1984), *Agendas, alternatives and public policies*. Boston: Little, Brown and Company.
- Kitschelt, H.P. (1986), 'Political opportunity structures and political protest: anti-nuclear movements in four democracies.' In: *British Journal of Political Science* 16.
- Kleck, G. (1991), *Point blank. Guns and violence in America*. New York: Aldine de Gruyter.
- Kriesi, H.P., R. Koopmans, J.W. Duyvendak en M. G. Giugni (1995), *New social movements in Western Europe. A comparative analysis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Landelijke Organisatie voor Veiligheid en Respect (2000), *Inleiding*. Beschikbaar: <http://www.LOVR.nl/lovrtotaal.htm> (22-11-2000).
- Landelijk Platform tegen Geweld op Straat (2000), *Over het platform*. Beschikbaar: <http://www.platformtegen geweld.Nederland/pver-platform/profiel.html> (6-12-2000).
- Luyendijk, W. (2000), 'Nieuwe burgers. Actievoeren tegen zinloos geweld. Een sociale beweging ontleed.' In: *NRC Handelsblad* 21-10-2000.

Marx-Ferree, M. (1992), 'The political context of rationality. Rational choice theory and resource mobilisation.' In: Morris, A. en C. Mc Clurg Mueller, *Frontiers in Social movement theory*. New Haven & Londen: Yale University Press.

Mothers Against Violence In America (2000a), *Pamela Eakes. Founder and president*. Beschikbaar: <http://www.mavia.org/pameakes.htm> (22-11-2000).

Mothers Against Violence In America (2000b), *Staff biographies*. Beschikbaar: <http://www.mavia.org/staffbio.htm#wieland> (22-11-2000).

National Rifle Association (2000), *A brief history of the NRA*. Beschikbaar: <http://www.nrahq.org/history.shtml> (18-12-2000).

NOS (2000), *Debat Amerikaanse Presidentsverkiezingen*. (Uitzending van het tweede van drie debatten tussen de kandidaten voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen, George W. Bush en Al Gore.) Uitzonden: Nederland 2, 12 oktober, 2.45 uur.

Olson, M. (1970), *The logic of collective action*. Cambridge: Harvard University Press.

Pichardo, N. (1988), 'Resource mobilization: an analysis of conflicting theoretical variations.' In: *Sociological Quarterly* 29.

Republican National Committee (2000), *Making Our Schools and Communities Safer*. Beschikbaar: <http://www.rnc.org/2000/senate.htm#16> (6-12-2000).

Schendelen, M. en B. Pauw (1998), *Lobbyen in Nederland. Professie en profijt*. Den Haag: SDU Uitgevers.

Seibert, T. (1999), 'Normal' boys hid darker side.' In: *The Denver Post* 17-5-1999.

Simpson, K., M. Booth en R. Robey (1999), 'They were out to kill people. Wounded flee, hide from fury.' In: *The Denver Post* 21-4-1999.

Snow, D., E. Burke Rochford, J. Worden en R. Benford (1986), 'Frame alignment and mobilization'. In: *American Sociological Review* 51.

Stichting Meld Geweld (2000), *Jaarverslag 1999*. Den Haag: interne publicatie Stichting Meld Geweld.

Stichting Tegen Zinloos Geweld (1999), *Profielchets*. Beschikbaar: <http://www.zinloosgeweld.nl/profielchets.asp> (21-9-1999)

Stichting Tegen Zinloos Geweld (2000a), *Adressen*. Beschikbaar: <http://www.zinloosgeweld.nl/hulporganisaties.asp> (9-10-2000)

Stichting Tegen Zinloos Geweld (2000b), *Acties in Nederland*. Beschikbaar:
<http://www.zinloosgeweld.nl/actiesinnederland.asp> (3-10-2000)

Tarrow, S. (1994), *Power in movement. Social movements, collective action and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Telegraaf, de (2000), 'Steun van 20.000 mensen.' In: *De Telegraaf* 15-1-2000.

Thucydides (1986), *De Peloponnesische oorlog*. Vertaling: M.A. Schwartz. Baarn/
Amsterdam: uitgever onbekend.

Tilly, Ch. (1984), 'Social movements and national politics.' In: C. Bright en S. Harding (red), *Statemaking and social movements*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Vasterman, P. (1999), *Mediahype: nieuws maken door de opwindning te verslaan*. Utrecht: Hogeschool van Utrecht Press.

Verhoest (2000), 'Minderjarigen beter beschermd tegen seksueel misbruik en mishandeling.' In: *De Standaard* 18-11-2000.

Verstraten (1997), 'Paul Marchal richt politieke partij op. Waarheid, eerlijkheid en rechtvaardigheid sleutelwoorden van programma.' In: *De Standaard* 26-12-1997.

Volkskrant, de (1997), 'Friese horeca wil einde aan geweld.' In: *de Volkskrant* 17-9-1997.

Volkskrant, de (1999), 'Burgemeester Gorinchem: 'Geweld zal er altijd zijn.' In: *de Volkskrant* 18-1-1999.

Volkskrant, de (1999), 'Verdachte van 'Gorcum' zwakt bekentenis af.' In: *de Volkskrant* 16-4-1999.

Volkskrant, de (1999), 'Verdachte in zaak-Vaatstra gaat vrijuit.' In: *de Volkskrant* 16-10-1999.

Volkskrant, de (2000), 'Jongen overlijdt na klap onbekende op NS-perron.' In: *de Volkskrant* 10-1-2000.

Volkskrant, de (2000), 'Alcohol wekt agressie, niet drugs.' In: *de Volkskrant* 22-6-2000.

Volkskrant, de (2000), 'Ex-Gom-baas Vrijhoef verbijsterd over inval FIOD.' In: *de Volkskrant* 3-11-2000.

Welcome to the White House (2000), *Office of the First Lady*. Beschikbaar:

http://www.whitehouse.gov/WH/EOP/First_Lady/html/HILLARY_Home.html 6-12-2000

WODC (1999), *Zinloos geweld. Momentopname*. WODC rapport 15. Den Haag, Ministerie van Justitie.

Women Against Gun Control (2000), *Among our weapons in our arsenal: Media Relations*. Beschikbaar: <http://www.wagc.com/about.html> (20-12-2000).

Wright, J.D. (red) (1981), 'Public opinion and gun control: a comparison of result from two recent national surveys.' In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 455.